

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
МАЛАКА ОШИРИШ ИНСТИТУТИ**

А.А. АБДИБОСИТОВ

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ МАЪМУРИЙ
ХУҚУҚБУЗАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ ИШЛАРНИ ЮРИТИШ ФАОЛИЯТИ**

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

ТОШКЕНТ - 2023

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти
Илмий кенгашида маъқулланган.*

Муаллиф:

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти Юридик фанлар кафедраси ўқитувчиси, катта лейтенант **А.А. Абдибоситов**

Масъул муҳаррир:

Юридик фанлари номзоди, доцент **М.И. Суванкулов**

Такризчилар:

ИИВ Малака ошириш институти Юридик тайёргарлик кафедраси доценти, юфн, доцент, подполковник **Ж.С. Мухторов;**

Тошкент шаҳар Бектемир тумани бўйича ИИО ФМБ бошлиғи, подполковник **Э.У. Эргашев.**

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг профилактика А-13 инспекторлари фаолиятидаги ўрни. Ўқув қўлланма – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти 2023. – 157 б.

Ўқув қўлланмада Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг ИИО профилактика инспекторлари фаолиятидаги ўрни, улар томонидан маъмурий ҳуқуқ нормаларини қўллаш тартиби ва ҳуқуқий асослари ёритилган.

Ўқув қўлланма Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, илмий тадқиқотчилари, ички ишлар органлари профилактика инспекторларини тайёрлаш, бошланғич касбий тайёрлаш, мавжуд ходимларни малакасини ошириш, қайта тайёрлаш курслари тингловчи ва курсантлари, шунингдек, амалиёт ходимлари учун мўлжалланган.

УДК 34.(575.1)

ВВК 67.9. А-13

© Ўзбекистон Республикаси ИИВ МОИ, 2023

Сўзбоши

Замонавий Ўзбекистоннинг ҳуқуқий модернизацияси, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, давлат аппарати тузилмасини ислоҳ қилиш, қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни таъминлаш ва мустаҳкамлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш шароитида ички ишлар органлари профилактика инспекторларининг касбий-ҳуқуқий онги даражасига қўйиладиган талаблар сезиларли даражада ошмоқда.

Касбий-ҳуқуқий онг ички ишлар органлари ходимининг, айниқса ёш ходимларнинг кейинги касбий малакасини, унинг ҳуқуқий дунёқарашини, расмий ваколат чегарасини, мотивларини белгиловчи асос ва касбий ижодий бошланиш ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ваколати бўлган органлар ичида ички ишлар органларининг профилактика инспекторлари салмоқли ўрин тутди. Чунки профилактика инспекторлари давлат, жамият ва инсон ҳуқуқларини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларни олдини олиш, уларга қарши курашиш, жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар ҳавфсизлигини таъминлаш каби вазифаларни амалга ошириш учун зарур бўлган, давлат томонидан ўрнатилган маъмурий-ҳуқуқий нормалар билан мустаҳкамланган бир қатор маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколати берилган.

Ҳозирги вақтда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 248-моддасига асосан профилактика инспекторлари томонидан 24 та модда (27 та маъмурий ҳуқуқбузарлик) бўйича маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар кўриб чиқиш ваколати берилган. Албатта, бир тарафдан қонун чиқарувчи томонидан профилактика инспекторларига ишонч билдириб бундай ваколат берилиши ИИОлари учун қувонарли ҳолат, аммо, бошқа тарафдан бу уларга юксак масъулият юклайди. Бир инсонни айбдор деб топиш ва унга нисбатан адолатли қарор чиқариш учун профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқий ва бошқа ҳуқуқ соҳаларини чуқур ўзлаштирган бўлишлари лозим.

Бугунги кунда ички ишлар органлари профилактика инспекторлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва ушбу турдаги ишларни юритишни таъминлаш чораларини қўллаш фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш соҳасида, шунингдек, бу фаолият учун малакали кадрлар тайёрлаш ва мавжуд кадрларни малакасини оширишда етарли даражада ўқув қўлланмалар билан таъминлаш зарурати мавжуд. Шу мақсадда тайёрланган ўқув қўлланма маъмурий жавобгарликка оид қонунчиликнинг маъмурий

ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва уларни юритиш билан боғлиқ жиҳатларни ёритиш билан бир қаторда ички ишлар органларига етук маъмурий ҳуқуқий билимларга эга профилактика инспекторларини тайёрлаш, мавжуд ходимларни малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш, ходимларнинг мустақил равишда ҳуқуқий билимларини мустаҳкамлашларида ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Ушбу ўқув қўлланма Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси асосида тайёрланган бўлиб унда, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва унинг тузилиши, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг умумий қоидалари, маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик, профилактика инспекторлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишнинг ўзига хос хусусиятлари, профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи, айрим турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи кенг ёритилган.

Ўқув қўлланма Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари, илмий тадқиқотчилари, ички ишлар органлари профилактика инспекторларини тайёрлаш, бошланғич касбий тайёрлаш, мавжуд ходимларни малакасини ошириш, қайта тайёрлаш курслари тингловчи ва курсантлари, шунингдек, амалиёт ходимлари учун мўлжалланган.

Мазкур ўқув қўлланма мамлакатимизда ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини қуриш ҳамда профилактика инспекторларининг маъмурий жавобгарлик соҳасидаги билимларини юксалтиришга хизмат қилади деган умиддамиз.

I боб. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва унинг тузилиши. Умумий қоидалар

1.1. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс

“Маъмурий” атамаси арабча “маъмур” ёки латинча “administratio” сўзидан олинган бўлиб, бошқарув деган маънони англатади. Бевосита норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг маҳмун-моҳиятини очиб беришдан аввал, “Бошқарув”, “Давлат бошқаруви” тушунчаларини англаб олиш лозим.

Бошқарув давлат пайдо бўлмасдан олдин вужудга келган бўлиб, кимни, нимани ёки қандайдир фаолиятни “йўналтириш, унга раҳбарлик қилиш” маъносини англатади¹.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс (бундан буён матнда МЖтК) 1994 йил 22 сентябрь куни қабул қилинган, 1995 йил 1 апрель кунидан кучга кирган. Кодекс икки қисмдан иборат бўлиб улар умумий ва махсус қисмлардир.

Умумий қисм ўз ўрнида бўлимлар кўринишида икки қисмга ажратилган бўлиб, биринчи бўлим маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг вазифалари, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг принциплари, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик соҳасида Ўзбекистон Республикасининг ваколатлари, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик соҳасида Қорақалпоғистон Республикасининг ваколатлари, маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик учун таъсир кўрсатиш чораларини қўлланиш вақтида қонунийликни таъминлаш ва маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг амал қилиши каби умумий қоидалардан иборат. Иккинчи бўлим маъмурий ҳуқуқбузарлик ва унинг оқибатида келиб чиқадиган маъмурий жавобгарлик тўғрисидадир.

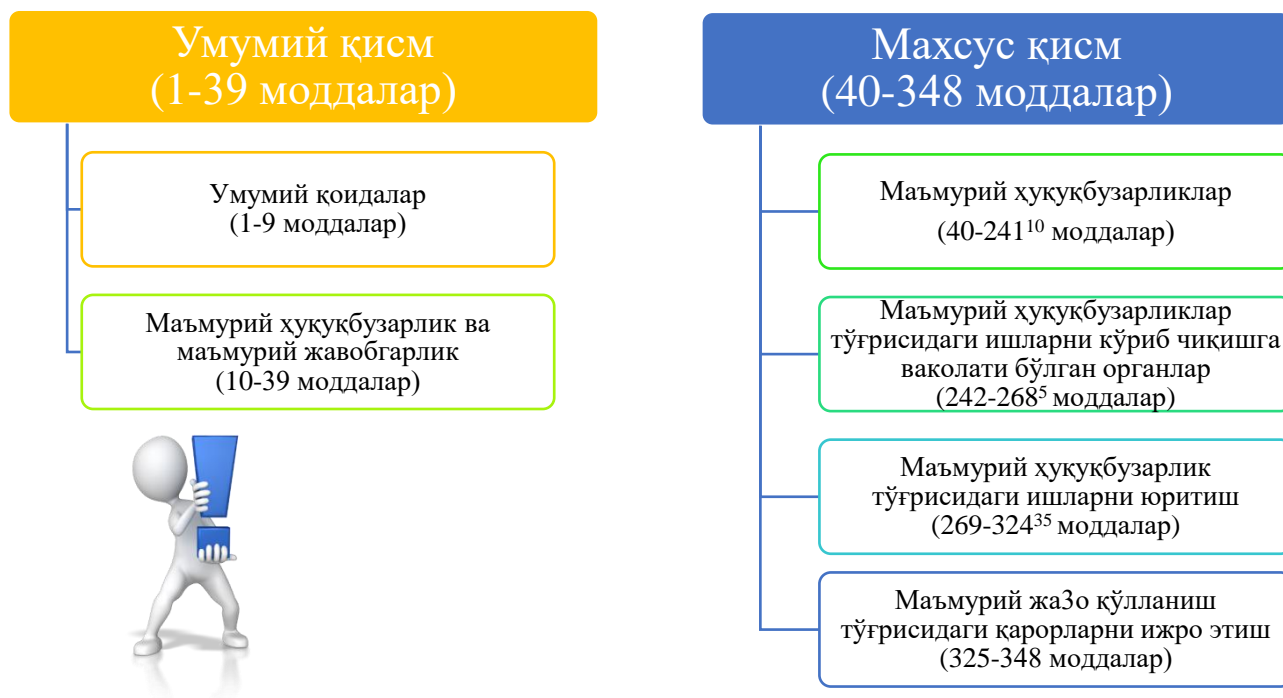
Махсус қисмнинг ўзи тўрт қисмга бўлиниб, улар қуйидагилардан иборат:

- махсус қисмнинг биринчи қисмида ҳуқуқбузарликларнинг турлари боблар ва моддаларга ажратилган бўлиб, ушбу қисм 40-моддадан 241¹-моддагача бўлган ҳуқуқ нормаларини ўз ичига олади. Махсус қисмнинг ушбу қисмида қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизликлар маъмурий ҳуқуқбузарлик эканлиги ҳамда ушбу ҳуқуқбузарликларни содир этган шахсларга қўлланилиши мумкин бўлган маъмурий жазо чоралари белгиланган;

- махсус қисмнинг иккинчи қисми маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ваколати бўлган органлар (мансабдор шахслар), яъни маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг тааллуқлилиги тўғрисида;

¹ Икрамов Ш.Т., Хамедов И.А. Маъмурий ҳуқуқ. – Т., 2016. – Б. 6.

- навбатдаги қисм маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш тартиби тўғрисида;
- тўртинчи қисми маъмурий жазо қўлланиш тўғрисидаги қарорларни ижро этиш тўғрисидадир (1-расм).

1. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг тузилиши

1.2. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг умумий қоидалари

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик МЖТК 1-моддасининг биринчи қисм^{*} ида келтирилган бўлиб, улар:

- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс;
- Ўзбекистон Республикаси қонунлари;
- Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг қарорлари;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари;
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари;
- Қорақалпоғистон Республикаси қонунлари;
- Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесининг ва Вазирлар Кенгашининг қарорлари;
- халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг қарорларидан иборатдир.

Юқоридаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг вазифаларига тўхталадиган бўлсак улар ўз олдига *инсон ва жамият фаровонлиги йўлида фуқароларнинг ҳуқуқ*

* Модданинг қисми – модданинг бош ҳарфдан бошланган ҳар бир янги хатбошиси (модданинг тартиб рақами ва номидан ташқари).

ва эркинликларини, мулкни, давлат ва жамоат тартибини, табиий муҳитни муҳофаза қилишни, ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг ўз вақтида ва объектив кўриб чиқилишини, шунингдек бундай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни, фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя этиши руҳида тарбиялашни вазифа қилиб кўяди. Бу вазифаларни амалга ошириш учун МЖТК қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизлик маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланишини, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан қайси орган (мансабдор шахс) томонидан қай тартибда қанақа маъмурий жазо қўлланилиши ва ижро этилишини белгилайди (МЖТК 2-модда). Ушбу модданинг иккинчи қисмини таҳлил қилар эканмиз айтишимиз мумкинки, МЖТК:

- қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизлик маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланишини;
- маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга нисбатан қанақа маъмурий жазо қўлланилишини ва уни ижро этилишини;
- маъмурий ҳуқуқбузарликни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс)ларни;
- маъмурий ҳуқуқбузарликни кўриб чиқиш ва жазо чорасини қўллаш тартибини белгилаб беради.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик принципларининг моҳияти. Дастлаб “Принцип” сўзининг маъносига эътиборимизни қаратишимиз лозим, принцип раҳбарий ғоя ёки тамойил деган маъноларни англатади². Ҳамма соҳанинг раҳбарий ғояси ёки принципи мавжуд бўлгани сингари маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг ҳам ўзига хос принциплари мавжуд. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг принциплари қонунчиликнинг шаклланиши жараёни, ривожланиши ва ҳаракатланишининг асосини ташкил этувчи раҳбарий ғоялардир. Принциплар маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг шаклланишида йўналиш берувчи мўлжал, мезон вазифасини ўтайди.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг принциплари МЖТКнинг 3-моддасида келтирилган бўлиб, қуйидагилардан иборат:

қонунийлик принципи - содир этилган ҳуқуқбузарликнинг ҳуқуққа ҳилофлиги, жазога сазоворлиги ва бошқа ҳуқуқий оқибатлари фақат маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик билан белгиланади;

фуқароларнинг қонун олдида тенглиги принципи – маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий

² Юридик тайёргарлик. – Т., ИИВ Академия, 2016. – Б. 42.

келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, бир хил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга бўлиб, қонун олдида тенгдирлар;

демократизм принципи - жамоат бирлашмалари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ёки жамоалар маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар ахлоқини тузатиш ишига қонунда назарда тутилган ҳолларда жалб қилинишлари мумкин;

инсонпарварлик принципи – маъмурий жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон кадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламайди;

одиллик принципи – маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишда айбдор бўлган шахсга нисбатан қўлланиладиган жазо ёки бошқа ҳуқуқий таъсир чораси одилona бўлиши, яъни маъмурий ҳуқуқбузарликнинг оғир-енгиллигига, айбнинг ва шахснинг ижтимоий ҳавфлилик даражасига мувофиқ бўлиши керак;

айб учун жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи - шахс қонунда белгиланган тартибда айби исботланган қилмишлари учунгина жавобгар бўлади. Қилмишида маъмурий ҳуқуқбузарлик таркибининг мавжудлиги аниқланган ҳар бир шахс жавобгарликка тортилиши шарт.

Қонунийлик принципига МЖТКнинг 8-моддасида алоҳида тўхталиб ўтилиб унда **маъмурий ҳуқуқбузарлик учун таъсир кўрсатиш чораларини қўлланиш вақтида қонунийликни таъминлашнинг** моҳияти келтирилган. Унга кўра:

➤ маъмурий ҳуқуқбузарлик учун ҳеч ким қонунчиликда белгиланган асослар ва тартибдан бошқача тарзда таъсир кўрсатиш чорасига тортилиши мумкин эмас;

➤ маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш қонунийликка риоя қилиш асосида олиб борилади;

➤ тегишли ваколат берилган органлар ва мансабдор шахслар маъмурий таъсир кўрсатиш чораларини ўз ваколатлари доирасида қўллайдилар;

➤ маъмурий ҳуқуқбузарлик учун таъсир кўрсатиш чораларини қўлланиш чоғида қонунчилик талабларига риоя этилиши ваколатли юқори турувчи органлар ва мансабдор шахслар томонидан мунтазам равишда назорат қилиб турилиши билан, прокурор назорати билан, шикоят бериш ҳуқуқи билан таъминланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масаласига МЖТКнинг 7-моддасида алоҳида тўхталиб ўтилган бўлиб, унга кўра, давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, жамоат бирлашмалари маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларнинг содир этилишига олиб келувчи сабаблар ва шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга, фуқароларни онгли, интизомли бўлиш, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя

қилиш руҳида тарбиялашга йўналтирилган тадбирлар ишлаб чиқадилар ва уларни амалга оширадилар.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудида эса Қорақалпоғистон Республикаси Конституциясига ҳам мувофиқ қонунийлик, ҳуқуқ-тартибот ва фуқаролар ҳафсизлигини таъмин эта бориб, ўз ҳудудларида барча давлат органлари ва жамоат бирлашмаларининг маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги ишларини мувофиқлаштириб турадилар, ички ишлар органлари, Болалар масалалари бўйича комиссиялар ҳамда уларга ҳисобдор маъмурий ҳуқуқбузарлик билан кураш олиб боровчи бошқа органлар фаолиятига раҳбарлик қиладилар.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликнинг амал қилиши. Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ушбу ҳуқуқбузарлик содир этилган вақт ва жойда амал қилиб турувчи қонунчилик асосида жавобгарликка тортилади. Ўзбекистон Республикасининг байроғи остидаги ёки Ўзбекистон Республикасининг портида рўйхатга олинган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида очик ҳаво ёки сув бўшлиғида бўлган кемада маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, МЖТКга мувофиқ маъмурий жавобгарликка тортилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликни енгиллаштирувчи ёки бекор қилувчи ҳужжатлар орқага қайтиш кучига эгадир, яъни ушбу ҳужжатлар чиққунга қадар содир этилган ҳуқуқбузарлик ҳолларига ҳам тааллуқлидир. Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликни белгиловчи ёки жавобгарликни кучайтирувчи ҳужжатлар эса орқага қайтиш кучига эга бўлмайди. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш қўрилаётган вақт ва жойда амал қилиб турган қонунчилик асосида юритилади (МЖТК 9-модда).

Назорат учун савол ва топшириқлар

- 1. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари?*
- 2. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг принциплари?*
- 3. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг тузилиши?*
- 4. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг умумий қисмига изоҳ беринг.*
- 5. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг махсус қисмига изоҳ беринг.*
- 6. Маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш деганда нимани тушунаси?*

II боб. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик

2.1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари

Ҳуқуқ назариясига кўра, ҳар қандай юридик жавобгарликнинг асосини қонунга хилоф, айбли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик), яъни ҳуқуқбузарлик ташкил этади. *Ҳуқуқбузарлик* ҳуқуқ субъектининг айбли, ҳуқуққа зид, давлат ва шахс манфаатларига зарар келтирувчи қилмишидир. Ҳуқуқбузарлик қонун билан қўриқланадиган ҳар қандай манфаатларга зарар етказди ва шу сабабли жамият учун хавfli деб баҳоланади. Айрим юридик манбаларда ҳуқуқбузарлик ижтимоий хавfliлик даражасига кўра, жиноят ва ножўя ҳаракатга бўлинади.

Жиноят – давлат, жамият ва шахс манфаатларига зарар етказувчи ижтимоий хавfli қилмишдир. Жиноят ҳуқуқбузарликларнинг энг оғир тури ҳисобланади.

Ножўя ҳаракат – жиноят сингари зарар етказмаслиги ва ижтимоий хавfliлик даражасининг камлиги билан фарқланади.

Ножўя ҳаракат (ҳаракатсизлик)нинг турлари қуйидагилардан иборат:

1) **фуқаровий ҳуқуқбузарлик** – бунда ҳуқуқбузарлик натижаси шахснинг номулкий манфаатлари, шаъни ва қадр-қимматига зарар етказиш ҳамда моддий жавобгарлик билан белгиланади (Фуқаролик кодекси бўйича);

2) **маъмурий ҳуқуқбузарлик** – қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ҳуқуққа зид, айбли ҳаракат ёки ҳаракатсизлик;

3) **интизомий ҳуқуқбузарлик** – корхона раҳбарияти томонидан ўрнатилган юриш-туриш қоидаларини бузишнинг оқибатида келиб чиқади ва интизомий жавобгарликка сабаб бўлади³.

Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 15 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонунининг 3-моддасига кўра, **ҳуқуқбузарлик** – содир этилганлиги учун *маъмурий ёки жиноий жавобгарлик* назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) деб белгиланган.

Бевосита **маъмурий ҳуқуқбузарлик** тушунчаси Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 10-моддасида белгилаб қўйилган бўлиб, унга кўра **маъмурий ҳуқуқбузарлик** деганда, қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилади.

³ Юридик тайёргарлик. – Т., ИИВ Академия, 2016. – Б. 80-83.

Айрим ҳолларда, маъмурий ҳуқуқбузарлик маъмурий – ҳуқуқий нормаларни бузиш маъносида талқин қилинади. Лекин шу нарсага алоҳида эътибор бериш керакки, маъмурий-ҳуқуқий нормалар турли кўринишга эга, масалан, намунали хулқ-атвор қоидаларини ўрнатувчи тартибга солувчи маъмурий-ҳуқуқий нормалар ва бу қоидаларнинг бузилиши учун жавобгарликни ўрнатувчи, муҳофаза этувчи маъмурий-ҳуқуқий нормалар.

Ҳуқуқбузарликнинг барча хусусиятлари ҳисобга олиниб, уни амалдаги қонунларга биноан жиноий жавобгарликка тортиш мумкин эмас, деб ҳисобланган тақдирда, бу ҳуқуқбузарликка нисбатан маъмурий жавобгарлик амалга оширилади. Жавобгарликка тортиш – ҳуқуқбузарликнинг асосий хусусиятларидан биридир.

Ўзбекистон Республикаси МЖТК 10-моддасининг иккинчи қисмига биноан маъмурий ҳуқуқбузарлик учун маъмурий жавобгарлик, башарти бу ҳуқуқбузарлик ўз хусусиятига кўра *жиноий жавобгарликка* тортишга сабаб бўлмаган тақдирда, амалга оширилади. Лекин жиноий жавобгарликка тортишга сабаб бўладиган ҳолатлар мазкур кодексда назарда тутилмаган. Фақатгина, МЖТКнинг 271-моддаси 8-бандида маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс хусусида шу факт юзасидан *жиноий иш қўзғатилган бўлса*, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритишни бошлаш мумкин эмаслиги, бошланган иш эса тугатилиши лозимлиги белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКда *маъмурий ҳуқуқбузарликлар тажовуз қиладиган ижтимоий муносабатлар* доираси атрофлича тавсифлаб берилган. Уларга, маъмурий ҳуқуқбузарликлар аҳолининг соғлиғига қарши қаратилган, мулкка тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар, табиий муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги, саноат, қурилиш, иссиқлик ва электр энергиясидан фойдаланиш соҳасидаги, савдо ва молия каби соҳалардаги ҳуқуқбузарликлар киради.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг ўзига хос хусусиятлари. Юқорида кўриб чиққанимиздек, давлатнинг ҳуқуқий тизими, одатда уч гуруҳ: жиноий, маъмурий ва интизомий жазо санкциялари билан муҳофаза қилинади. Жумладан, аниқ ҳолатларга қараб сайлов ҳуқуқини, мулкчиликни, меҳнат, санитария, экология қоидаларини бузиш учун жиноий ёки маъмурий ёхуд интизомий жавобгарлик қўлланилиши мумкин. Ушбу жавобгарликларнинг *биринчи* ўхшашлик томони шундан иборатки, улар ҳуқуқий тартиботни муҳофаза қилади; *иккинчидан*, бу жавобгарлик санкциялари қонунлар билан ўрнатилган; *учинчидан*, улар ҳуқуққа хилоф айбли қилмиш (ҳуқуқбузарликлар) учун қўлланилади; *тўртинчидан*, қонун ҳужжатларида жавобгарликларни қўллаш жараёни ва жавобгарликни қўлловчи органларнинг ваколатлари кўрсатиб ўтилган; *бешинчидан*, уларни қўллаш айбдор шахсга нисбатан «*нохуш*» оқибатларни, шунингдек, маълум бир муддатда

жавобгарликка тортилганликни (масалан, жиноятда судланганлик, маъмурий ва интизомийда бир йиллик муддат) олиб келади.

Демак, жиноий, маъмурий ва интизомий жавобгарлик кўпгина ўхшаш томонларга эгадир. Лекин қонунийлик тартибини таъминлашда ҳуқуқбузарликни таснифлаш, айбдор шахсни қонуний ва асослантирилган жазога тортиш мақсадида, ҳуқуқбузарлик кўринишларини фарқлаш лозим бўлади.

Жиноят маъмурий ва интизомий ҳуқуқбузарликлардан бир қатор хусусиятлари билан фарқланади. Бу биринчи навбатда, ҳуқуққа хилоф қилмишнинг ижтимоий хавфи ва тури. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 14-моддасига биноан Ушбу кодекс билан тақиқланган, айбли ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) жазо қўллаш таҳдиди билан *жиноят* деб топилади. Жиноят кодекси билан қўриқланадиган объектларга зарар етказадиган ёки шундай зарар етказиш реал хавфни келтириб чиқарадиган қилмиш – *ижтимоий хавфли қилмиш* деб топилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар ўртасида жиноятларга туташиб кетадиганлари ва уларга яқин турадиганлари ҳам мавжуд бўлиб, улар ўртасидаги чегарани аниқлаш муаммоси вужудга келади. Ўзбекистон Республикасининг МЖТК Махсус қисмининг кўпгина ифодалари маъмурий ҳуқуқбузарликлар билан уларга яқин жиноятлар ўртасидаги аниқ чегарага эга эмас ёки ана шундай чегаралар ҳамма вақт ҳам кўзга ташланавермайди. Улар фақат Жиноят кодекси билан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг тегишли моддалари қиёсланганда намоён бўлиши мумкин.

Айрим ҳолларда маъмурий ҳуқуқбузарлик билан жиноятлар ўртасидаги фарқловчи хусусиятлар (чегара чизиқлари) сифатида: *биринчидан*, оғир оқибатларнинг мавжудлиги, ана шундай оқибатларнинг рўй бериши мумкинлиги; *иккинчидан*, ҳуқуқбузарлик оқибатида етказилган зарарнинг миқдори; *учинчидан*, маъмурий жазо қўлланилгандан сўнг такроран ҳуқуқбузарликни содир этиш ва бошқалар кўрсатиб ўтилади.

Қилмиш жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида таснифлангандан сўнг, жавобгарликка тортиш тартиби, жазо чораси ва бошқаларда намоён бўлувчи *иккинчи даражали хусусиятлар* вужудга келади. Жумладан, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга биноан 16 ёшга тўлган фуқаролар (МЖТК 13-модда), Жиноят кодексига биноан эса жавобгарликнинг умумий ёши 16 ёш, аммо айрим жиноятлар учун 14 ёшга тўлган фуқаролар жавобгарликка тортилади (ЖК 17-модда).

Маъмурий жавобгарликда уни қўллаш жараёни соддалаштирилган (масалан, маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этган шахсга баённомани тузиш орқали маъмурий жазони қўллаш мумкин), жиноятда эса, жиноят-процессуал

қонунчилигида назарда тутилган процессуал ҳаракатларни амалга ошириш лозим; маъмурий жавобгарлик суд ва бошқа давлат органлари томонидан, жиноий жавобгарлик эса фақатгина суд органлари томонидан қўлланиши мумкин ва ҳ.к.

2.2. Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг таркиби ва маъмурий жавобгарлик

Маъмурий жавобгарлик – юридик жавобгарликнинг алоҳида тури ҳисобланиб, бир вақтнинг ўзида маъмурий жавобгарликнинг маъмурий мажбурлашнинг бир тури ҳамдир. Маъмурий жавобгарлик – бу маъмурий ҳуқуқ нормалари билан тартибга солинган, айбдор шахсга нисбатан ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан маъмурий-процессуал тартибда маъмурий жазони қўллашдир.

Маъмурий жавобгарлик қуйидаги хусусиятларга эга:

- бу давлат мажбурлови бўлиб, давлат фаолиятининг ҳар хил соҳаларида содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун қўлланади;
- қонунлар ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари асосида ваколатли органлар, мансабдор шахслар томонидан айбдор шахслар жавобгарликка тортилади;
- маъмурий жавобгарликка тортилганлар судланган ҳисобланмайди;
- енгил жазо берилади ва жазо муддати қисқа белгиланади;
- моддий жавобгарлик моддий зарар етказилгандагина қўлланади, маъмурий жавобгарликка моддий зарар етказилмаган бўлса ҳам тортиш мумкин⁴.

Умуман олганда ҳуқуқбузарлик юридик факт бўлиб ҳисобланади, у ўз навбатида, қўриқловчи характерга эга бўлган ҳуқуқий муносабатларни юзага келтиради. Ҳуқуқбузарликнинг таркиби муайян ҳуқуқ нормаларини шарҳлашда, унинг мазмунини очиб беришда ҳамда дунёқараш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эгадир. У ўз ичига тўртта элементни қамраб олади: ҳуқуқбузарликнинг *объекти, объектив томони, субъекти ва субъектив томони*⁵.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби бу – маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликда аниқ бир қилмишни маъмурий ҳуқуқбузарлик деб таърифловчи энг кам ва етарли объектив ва субъектив белгилар йиғиндисидир. Яъни, шахсни маъмурий жавобгарликка тортиш учун исботланиши лозим бўлган ҳолатлар йиғиндисига маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби дейилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик таркибининг мавжуд эмаслиги маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳодисаси ёки аломати юз бермаганлигини билдиради ва ушбу ҳолатларда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим (МЖтК 271-моддаси 1-қисм, 1-банди).

⁴ Икрамов Ш.Т., Хамедов И.А. Маъмурий ҳуқуқ. – Т., 2016. – Б. 209.

⁵ Давлат ва ҳуқуқ назарияси. – Т., ИИВ Академия, 2018. – Б. 182.

2. Ҳуқуқбузарлик таркиби

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объекти – ҳуқуқбузарлик оқибатида бузилган ёки бузулиши мумкин бўлган ижтимоий муносабатлар (ҳуқуқ, тартиб, қоида ва бошқалар). Масалан, тухмат ҳуқуқбузарлиги деганда била туриб ёлғон, бошқа бир шахсни шарманда қилувчи уйдирмаларни тарқатиш тушунилса, ушбу ҳуқуқбузарликнинг объекти шу ҳуқуқбузарлик оқибатида бузилган ёки бузулиши мумкин бўлган ижтимоий муносабат, яъни шахснинг кадр-қиммати ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томони – ҳуқуқбузарликнинг қандай тарзда ёки қандай шарт-шароитларда содир этилганлиги. Объектив томоннинг асосий белгилари ҳаракат ёки ҳаракатсизликдир.

Ҳаракат – маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликка асосан амалга оширилиши тақиқланган ҳаракатларни амалга ошириш. Масалан, тухмат қилиш, ҳақорат қилиш ва бошқалар.

Ҳаракатсизлик - маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликка асосан амалга оширилиши лозим бўлган ҳаракатларни амалга оширмаслик. Масалан, ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик ва бошқалар.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томонининг таркибий қисмларига, ҳуқуққа хилоф қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) ва вужудга келган зарарли оқибатдан ташқари, *содир этилган қилмиш ва ундан келиб чиқадиган зарарли оқибат ўртасидаги сабабий боғланиш* ҳам киради. Бундай боғланишни аниқлаш –

зарарли оқибатларнинг келиб чиқиши шароитларини, зарарли оқибатларнинг айнан мана шу ёки бошқа қилмиш оқибатида вужудга келганлигини, қилмишнинг вужудга келган оқибатларга қай даражада таъсир этганлигини ва бошқаларни аниқлашга хизмат қилади. Лекин маъмурий ҳуқуқбузарликда сабабий боғланишни аниқлашга ҳожат йўқ, чунки қоида бўйича вужудга келган зарарли оқибатлар *номоддий* ва одатда *ижтимоий зарар* ёки *ижтимоий хавфли* кўринишларда бўлади. Шу сабабли, ҳуқуққа хилоф қилмиш билан унинг оқибати ўртасида сабабий боғланишнинг мавжудлигига шубҳа туғилмайди.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар икки кўринишга: формал ёки моддий таркибли ҳуқуқбузарликларга бўлинади.

Моддий зарар келиб чиқишини назарда тутмайдиган маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби – формал таркибли маъмурий ҳуқуқбузарлик деб аталади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар, жиноятлардан фарқли равишда, аксарият ҳолларда формал таркибда бўлиб, уни содир этиш натижасида моддий зарар келиб чиқиши ёки келиб чиқмаслигидан қатъи назар, жавобгарлик назарда тутилади. Масалан, транспорт воситаси ҳайдовчиси томонидан ҳаракат тезлигини ошириш натижасида ҳеч қандай моддий зарар келиб чиқмаган бўлиши мумкин, лекин бу ҳаракатни содир этиш маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланиб, унга нисбатан маъмурий жавобгарлик қўлланилади.

Формал таркибли маъмурий ҳуқуқбузарликлардан ташқари, Ўзбекистон Республикаси МЖТКда бир неча моддий таркибли ҳуқуқбузарликлар ҳам назарда тутилган. Бундай ҳуқуқбузарликларни содир этиш натижасида моддий зарар келиб чиққан бўлиши керак. Масалан, мулкчилик шаклидан қатъи назар корхона, муассаса, ташкилотларнинг мол-мулкни ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан оз миқдорда талон-торож қилиш – моддий таркибли ҳуқуқбузарлик ҳисобланади.

Бундан ташқари объектив томоннинг қўшимча белгилари ҳам мавжуд бўлиб, улар маъмурий ҳуқуқбузарликнинг содир этилиш вақти, жойи, усули ва такроранлигидир. Қўшимча белгилар фақатгина айрим ҳуқуқбузарликлар учун аҳамиятга эга. Масалан, маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш (МЖТК 192-модда) ҳуқуқбузарлигини олсак, унга кўра “Тунги вақтда — соат 23.00 дан 06.00 гача — фуқароларнинг осойишталиги ва нормал дам олишини бузиш” тақиқлаб кўйилган, яъни ушбу ҳуқуқбузарликни кўриб чиқиш жараёнида содир этилиш вақтига эътибор қаратиш лозим.

Айрим турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун содир этилиш жойи аҳамиятга эга, масалан, жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш (МЖТК 56¹-модда) ҳуқуқбузарлигида шахс айнан иш жойларида, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт-соғломлаштириш муассасаларида, ёнғин чиқиш хавфи бўлган жойларда, шу жумладан автомобилларга ёқилғи қуйиш шохобчаларида ва бошқа

жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиши лозим, аммо, ушбу ҳуқуқбузарлик тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш учун махсус ажратилган жойларда ва (ёки) хоналарда истеъмол қилиниши жавобгарликни келтириб чиқармайди.

“**Жамоат жойлари**”га қонун ҳужжатларида аниқ таъриф ва ягона ёндашув бўлмаганлиги сабабли мутахассислар бу борада мунозара қилиб келадилар. Адлия вазирлигининг "Ҳуқуқий ахборот" каналида маълум қилинишича, қонунчиликка мувофиқ қуйидагилар жамоат жойлари ҳисобланади:

- стационар савдо объектлари, умумий овқатланиш корхоналари;
- кинотеатрлар, театрлар, цирklar, концерт, кўрик ва кўргазма заллари ҳамда оммавий дам олиш учун ёпиқ иншоотлар;
- клублар, дискотекалар, компьютер заллари, Интернет хизматлари кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёхуд бошқа кўнгилочар жойлар;
- музейлар, ахборот-кутубхона муассасалари ва маърузахоналар;
- маҳаллий ва узоққа қатнайдиган поездлар, шаҳар атрофига қатнайдиган поездларнинг вагонлари, дарё кемалари, шаҳар, шаҳар атрофига, шаҳарлараро ва халқаро қатнайдиган автобуслар, таксилар, йўналишли таксилар ҳамда шаҳар электр транспорти, ҳаво кемалари;
- ер ости ўтиш жойлари, транспорт бекатлари ва автотранспорт воситаларини вақтинчалик сақлаш жойлари;
- аэропортларнинг, темир йўл, автомобиль вокзалларининг ва сув транспорти бекатларининг бинолари;
- давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг, хўжалик бошқаруви органларининг, шунингдек корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг бинолари;
- соғлиқни сақлаш тизими муассасалари ва ташкилотлари, таълим муассасалари, жисмоний тарбия-соғломлаштириш ва спорт иншоотлари;
- иш жойлари бўлган хоналар;
- кўп квартирали уйларнинг йўлаклари, шунингдек уйлар олди ҳудудида жойлашган болалар ва спорт майдончалари;
- хиёбонлар, боғлар, кўчалар ва бошқа жойлар.

Умуман олганда **жамоат жойи** деганда, икки ва ундан ортиқ шахслар йиғилиши мумкин бўлган жойлар тушунилиши мумкин. Демак, икки ва ундан ортиқ шахсларнинг у ерда бўлиши шарт эмас, *муайян жойни жамоат жойи деб топиш* учун реал вақтда ушбу жойда икки ва ундан ортиқ шахсларнинг мавжуд бўлиш эҳтимолининг мавжуд эканлиги асос бўлади.

Мисол тариқасида, “Кўйлик” деҳқон бозори одамлар тўпланиб савдо-сотик ишлари амалга ошириладиган (кун чиққандан то кун ботқунга қадар) вақтда жамоат жойи ҳисобланади. Аммо, хафтанинг душанба куни ёки тунги вақтда

одамларнинг тўпланиш эҳтимоли деярли йўқлиги туфайли жамоат жойи ҳисобланмаслиги мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг содир этилиш усулига МЖТКнинг 183-моддасида белгиланган “Майда безорилик” ҳуқуқбузарлигини мисол қилиб оладиган бўлсак, унга кўра *майда безорилик* - жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи шу каби бошқа хатти-ҳаракатларда ифодаланган жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик деб белгиланган, ушбу ҳуқуқбузарликнинг содир этилиш усули қасддан менсимасликда ифодаланади.

Такроранлиги каби қўшимча белги эса айрим ҳуқуқбузарликлар учун маъмурий жазо қўлланилгандан кейин бир йил давомида такроран содир этилиши:

1) жиноий жавобгарликни келтириб чиқариши мумкин: жиноят кодексининг 140-моддасига биноан - *ҳақорат қилиш*, яъни шахснинг шаъни ва кадр-қимматини беодоблик билан қасддан таҳқирлаш, башарти, *шундай ҳаракатлар учун маъмурий жазо қўлланилгандан кейин содир этилиши* ҳисобланади;

2) маъмурий жазо чорасининг оғирлашишига олиб келиши мумкин: МЖТКнинг 190-моддасига биноан фохишалик билан шуғулланиш базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан етти бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлса, маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин йил давомида такроран содир этилиши базавий ҳисоблаш миқдорининг етти бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади;

3) маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин йил давомида бир неча мартаба такроран содир этилишига қарамасдан муайян модданинг тегишли қисми билан чегараланади: МЖТКнинг 52-моддаси 1-қисмига биноан Эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъектив томонига ҳуқуқбузарлик содир этган шахснинг ўз ҳаракатларига руҳий муносабати ҳисобланади. Субъектив томоннинг зарурий белгиси **айб** ҳисобланиб, айб ўз ўрнида қасд ёки эҳтиётсизлик кўринишларида бўлиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни *қасддан* содир этиш МЖТКнинг 11-моддасида келтирилган бўлиб, унга кўра башарти маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги ғайриҳуқуқий эканлигини билган бўлса, унинг зарарли оқибатларига кўзи етган, юз беришини истаган бўлса ёки бу

оқибатларнинг келиб чиқишига онгли равишда йўл қўйган бўлса, бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик қасддан содир этилган деб ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни *эҳтиётсизлик* орқасида содир этиш МЖТКнинг 12-моддасида келтирилган бўлиб, унга кўра башарти маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги зарарли оқибатларга олиб келиши мумкинлигини олдиндан кўра билган бўлса ҳам, лекин калтабинлик билан уларнинг олдини олиш мумкин деб ўйлаган бўлса, ёхуд бундай оқибатларнинг келиб чиқиши мумкинлигини олдиндан кўриши лозим ва мумкин бўлгани ҳолда олдиндан кўра билмаган бўлса, бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик *эҳтиётсизлик* орқасида содир этилган деб ҳисобланади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни қасддан содир этиш икки кўринишда бўлиши мумкин:

а) тўғри қасд, яъни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги ғайриҳуқуқий эканлигини билади, унинг зарарли оқибатларига кўзи етади ва унинг юз беришини истайди;

б) эгри қасд, яъни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс ўз ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги ғайриҳуқуқий эканлигини билади, унинг зарарли оқибатларига кўзи етади ва бу оқибатларнинг келиб чиқишига онгли равишда йўл қўяди.

Маъмурий ҳуқуқбузарликни *эҳтиётсизлик* натижасида содир этишдан *айбсиз зарар келтиришни* фарқлаш лозим. Айбсиз зарар келтириш жавобгарликни келтириб чиқармайди.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг аксарият моддаларида айб шакллари тўғридан-тўғри кўрсатиб ўтилмаган ҳамда маъмурий жавобгарлик айб шаклидан қатъи назар вужудга келади. Масалан, МЖТК 88-моддасига биноан қурилиш ишларини ва бошқа ишларни бажариш чоғида ёнилғи моддалар ва бинокорлик материалларини тўплаш, махсус техник қурилмаларсиз очиқ аланга олдириб уларни ёқиш, битум эритишда атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш талабларига риоя қилмаслик қасддан содир этилганми ёки *эҳтиётсизлик* орқасида содир этилганми, маъмурий жавобгарликка асос бўлади.

МЖТКнинг айрим моддаларида қасд тўғридан-тўғри кўрсатиб ўтилмаган бўлса ҳам, унинг қасддан содир этилганлиги қилмишнинг хусусиятидан келиб чиқади. Масалан, 188-моддага биноан вояга етмаган шахсни тиламчиликка, спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёҳвандлик ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига, иродасига таъсир қиладиган моддалар ёки воситаларни истеъмол этишга жалб қилиш – фақат қасддан содир этилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг айрим моддаларида эса айб шакллари аниқ кўрсатиб ўтилади. Масалан, 52-модданинг биринчи қисмида эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш, иккинчи қисмида эса, қасддан енгил тан жароҳати етказиш учун маъмурий жавобгарлик назарда тутилган.

МЖТКда маъмурий ҳуқуқбузарликнинг *мақсад* ва *мотив* сингари факультатив белгилари ҳам назарда тутилган бўлиши мумкин. Масалан, 141-моддага биноан ҳайдовчиларнинг корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга қарашли транспорт воситаларидан шахсий бойлик орттириш *мақсадида* фойдаланиши, маъмурий жавобгарликни вужудга келтиради. Бундай мақсаднинг бўлмаганлиги эса, жавобгарликка олиб келмайди. Ва аксинча, масалан, МЖТКнинг 56-моддасига биноан гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни ўтказиш *мақсадини кўзламай* оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш – маъмурий жавобгарликка тортишга асос бўлади.

Шундай қилиб, шахснинг содир этган қилмишини маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида таснифлаш учун *биринчидан*, маъмурий ҳуқуқбузарликнинг юридик хусусиятлари – ҳуқуққа хилофлилик, айбнинг мавжудлиги, жазога сазоворлиги ва *иккинчидан*, юридик таркиби – маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объекти ва объектив томони, субъекти ва субъектив томони мавжуд бўлиши керак.

Маъмурий ҳуқуқбузарликнинг субъектини бир қанча турларга ажратиш мумкин:

- умумий субъект - жавобгарлик ёшига етган, ақли расо жисмоний шахслар;
- махсус субъект - мансабдор шахслар;
- алоҳида субъект - ҳарбий хизматчилар, ички ишлар органларининг оддий ва бошлиқлар таркибига мансуб шахслар бўлиши мумкин.

Маъмурий жавобгарликка тортилиш ёши МЖТКнинг 13-моддасида 16 ёш деб белгиланган. Бундан тушунишимиз лозимки, маъмурий ҳуқуқбузарликни кўриб чиқаётган мансабдор шахс маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс айнан 16 ёшга тўлган-тўлмаганлигини исботлаши лозим, акс ҳолда, яъни шахс 16 ёшга тўлмаган ҳолларда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим (МЖТК 271-моддаси 1-қисм, 2-банди). Аммо, вояга етмаган шахс деганда 18 ёшга тўлмаган шахслар тушунилади⁶. Юқоридаги қоидага кўра маъмурий жавобгарлик қонунчилигига биноан вояга етмаганлар икки турга бўлинади: маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин бўлган 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаганлар ва маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин бўлмаган 16 ёшгача

⁶ Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ўРҚ-263-сонли қонуни – Тошкент ш., 2010 й. 29 сентябрь

бўлган вояга етмаганлар. Ҳар икки ҳолатда ҳам вояга етмаганларнинг **отаналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар** улар томонидан вояга етмаган болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик, шу жумладан вояга етмаган болаларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишига олиб келиши (МЖТК 47-модда) маъмурий ҳуқуқбузарлигини содир этганликлари учун жавобгар бўладилар. Демак, 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаганлар содир этган ҳуқуқбузарликлари учун МЖТКнинг тегишли моддаси билан, уларнинг ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар эса МЖТКнинг 47-моддаси билан жавобгарликка тортиладилар. 16 ёшгача бўлган вояга етмаганларнинг маъмурий жавобгарлиги мавжуд эмас, лекин уларнинг ота-оналари ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар МЖТКнинг 47-моддаси билан жавобгарликка тортиладилар.

Шунингдек, 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган вояга етмаганларнинг маъмурий ҳуқуқбузарликларини кўриб чиқувчи органлар бирмунча фарқ қилади. МЖТКнинг 14-моддасида вояга етмаганларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганлик учун жавобгарлиги келтирилган. Ушбу модданинг биринчи қисмида маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган ўн олти ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлган шахсларга нисбатан Болалар масалалари бўйича комиссиялар тўғрисидаги низомда назарда тутилган чоралар қўлланилиши белгилаб қўйилган. 14-модданинг иккинчи қисмида вояга етмаганлар МЖТКнинг [61](#), [116¹](#), [116²](#), [116³](#), [125](#), [125¹](#), [126](#), [127](#), [128](#), [128¹](#), [128²](#), [128³](#), [128⁴](#), [128⁵](#), [128⁶](#), [129](#), [130](#), [131](#), [132](#), [133](#), [134](#), [135](#), [135¹](#), [136](#), [138](#), [183](#), [185](#), [185¹](#), [185²](#), [185³](#), [194](#), [194¹](#), [196¹](#), [209¹](#), [218](#), [220](#), [221](#)-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этган тақдирда, улар умумий асосларда маъмурий жавобгарликка тортилади (1-жадвал). Содир этилган ҳуқуқбузарлик хусусиятини ва ҳуқуқбузарнинг шахсини ҳисобга олган ҳолда мазкур шахсларга нисбатан (МЖТКнинг 194, [194¹](#) ва [196¹](#)-моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликларни содир этган шахслар бундан мустасно) ишлар болалар масалалари бўйича туман (шаҳар) комиссиялари ихтиёрига берилиши мумкин, МЖТКнинг [61-моддасида](#) назарда тутилган ҳуқуқбузарликни содир этган шахсларнинг ишлари эса шу комиссияларга берилиши лозим.

1-жадвал

№	Модданинг рақами	Модданинг номи
1.	61	Оз миқдорда талон-торож қилиш
2.	116 ¹	Ҳаво кемасидан фойдаланиш вақтида лазер нуруни йўналтириш орқали халақит бериш
3.	116 ²	Ўзбекистон Республикасининг самовий ҳудудидан қонунга хилоф равишда (руҳсатсиз) фойдаланиш
4.	116 ³	Авиация хавфсизлигини таъминлашга доир талабларни бузиш
5.	125	Транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш
6.	125 ¹	Юк ташиш қоидаларини, шатакка олиш қоидаларини бузиш

7.	126	Кўзгусимон ва (ёки) туси ўзгартирилган (корайтирилган) ойнали, шунингдек теварак-атрофни кўришни чеклайдиган қопламали транспорт воситаларидан фойдаланиш
8.	127	Транспорт воситаларининг товуш чиқарувчи, ёритувчи ва бошқа қурилмаларидан фойдаланиш, уларни ўрнатиш қоидаларини бузиш
9.	128	Ҳайдовчиларнинг транспорт воситаларини пиёдалар йўлқаларидан юргизиши, йўл белгилари ва йўл ҳаракатининг бошқа қоидалари талабларига риоя этмаслиги
10.	128 ¹	Транспорт воситасини бошқариш вақтида ҳайдовчиларнинг телефондан фойдаланиши
11.	128 ²	Транспорт воситасини бошқариш вақтида теле-, видеодастурларни томоша қилиш мақсадида монитордан (дисплейдан) фойдаланиш
12.	128 ³	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг белгиланган ҳаракат тезлигини ошириб юбориши
13.	128 ⁴	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг светофорнинг тақиқловчи сигналига ёки йўл ҳаракатини тартибга солувчининг тақиқловчи ишорасига бўйсунмасдан тўхташ чизиғини босиб кириши ва ўтиши
14.	128 ⁵	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ҳалақит бериши ёки авария ҳолатини юзага келтириши, йўлнинг қарама-қарши ҳаракатланиш учун мўлжалланган томонига ёки бўлагига чиқиши
15.	128 ⁶	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиши
16.	129	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид солувчи гуруҳ бўлиб ҳаракат қилишда қатнашиши
17.	130	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг темир йўлнинг ўтиш жойларидан ўтиш қоидаларини бузиши
18.	131	Транспорт воситаларини маст ҳолда бошқариш
19.	132	Кема ҳайдовчиларининг кичик ҳажмли кемаларни маст ҳолда бошқариши
20.	133	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши жабрланувчига енгил тан жароҳати ёки анча миқдорда моддий зарар етказилишига олиб келиши
21.	134	Ҳайдовчиларнинг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши транспорт воситаларининг ёки бошқа мол-мулкнинг шикастланишига олиб келиши
22.	135	Йўл ҳаракати қоидаларида назарда тутилган ҳужжатлари бўлмаган шахсларнинг транспорт воситаларини бошқариши
23.	135 ¹	Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисидаги қонунчиликнинг талабларини бузиш
24.	136	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ва йўл ҳаракати бошқа иштирокчиларининг мастлиги ёки маст эмаслигини аниқлаш учун текширувдан ўтишдан бўйин товлаши
25.	138	Пиёдалар ва йўл ҳаракати бошқа иштирокчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши
26.	183	Майда безорилик
27.	185	Қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш

28.	185 ¹	Пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи
29.	185 ²	Совуқ қуролни ёки совуқ қурол сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган ашёларни олиб юриш
30.	185 ³	Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фуқаровий ва хизмат қуроли сифатида муомалада бўлиши тақиқланган ашёларнинг қонунга хилоф равишда муомалада бўлиши
31.	194	Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик
32.	194 ¹	Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчисининг (ходимининг) қонуний талабларини бажармаслик
33.	196 ¹	Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари ҳарбий хизматчисининг қонуний талабларини бажармаслик
34.	209 ¹	Вазирликлар, идоралар ва ташкилотлар ходимларининг формали кийим-бошини қонунга хилоф равишда кийиб юриш
35.	218	Оммавий ахборот воситалари маҳсулотларини қонунга хилоф равишда тайёрлаш ва тарқатиш
36.	220	Қуролнинг ва унинг ўқ-дориларининг муомалада бўлиши қоидаларини бузиш
37.	221	Қуролни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) қоидаларини ёки унинг муомаласи соҳасидаги руҳсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш қоидаларини бузиш

Шахснинг маъмурий ҳуқуқбузарлик субъекти бўлиши учун исботланиши лозим бўлган ҳолатларнинг навбатдагиси бу **ақли расолик**дир. Агарда ҳолат юзасидан шахснинг ақли норасолиги аниқланган тақдирда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим (МЖТК 271-моддаси 1-қисм, 3-банди). МЖТКда ақли расолик таъриф берилмаган, аммо *ақли норасолик* - ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик содир этган вақтида ақли норасолик ҳолатида бўлган шахс, яъни руҳий ҳолатининг сурункали ёки вақтинча бузилганлиги, ақли заифлиги ёхуд бошқа хил касаллик оқибатида ўз ҳаракатининг (ҳаракатсизлигининг) аҳамиятини идрок эта олмаслик ёки бошқара олмаслик тушунилади (МЖТК 20-модда). Ушбу таърифдан келиб чиқиб айтишимиз мумкинки, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш вақтида ўз ҳаракатларининг (ҳаракатсизлигининг) аҳамиятини англаган ва уларни бошқара олган шахс ақли расо шахсдир.

Жисмоний шахс тушунчасига тўхталадиган бўлсак, ҳуқуқий муносабатларнинг иштирокчиси бўлган алоҳида фуқаро (чет эл фуқаролари ёки фуқаролиги бўлмаган шахслар)ни ифодаловчи тушунча. Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги кодекснинг 17-моддасида ёритилган бўлиб, унга кўра: “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлган ажнабий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахслар умумий асосларда маъмурий жавобгарликка тортилишлари лозим.

Иммунитетга эга бўлган шахсларга нисбатан МЖТКнинг Ўзбекистон Республикаси қатнашчи бўлган халқаро шартномалар ва битимларга зид бўлмаган қисми қўлланилади”.

Ўзбекистон Республикаси маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларида хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги ҳам назарда тутилган. Бу тоифадаги шахслар маъмурий ҳуқуқбузарлик субъектларининг қайси гуруҳига киради, деган савол вужудга келиши мумкин. Агар, хорижий фуқаролар дипломатик иммунитет ҳуқуқидан фойдаланмаса, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари сингари умумий асосларда жавобгарликка тортилади. Агар, бундай ҳуқуққа эга бўлса, уларнинг жавобгарлик масаласи халқаро шартномаларда (ёки давлатлар ўртасида тузилган халқаро битимларда) назарда тутилган тартибда ҳал қилинади. Демак, улар маъмурий ҳуқуқбузарликнинг ҳам умумий субъекти, ҳам махсус субъекти сифатида намоён бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга қаратилган жавобгарликни назарда тутган бўлиши мумкин. Масалан, Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 225-моддасида Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузиш, яъни Ўзбекистонда яшаш ҳуқуқини берадиган ҳужжатларсиз ёки ҳақиқий бўлмаган ҳужжатлар билан яшаши, вақтинча ёки доимий рўйхатга туриш, кўчиш ёки турар жой танлаш юзасидан белгиланган тартибга риоя этмаслиги, бўлиш муддати тугагач чиқиб кетишдан бўйин товлаши, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг ҳудуди орқали транзит тарзда ўтиш тартибига риоя қилмаслиги учун хорижий фуқаролар ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги назарда тутилган.

Мансабдор шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги МЖТКнинг 15-моддасида белгиланган бўлиб, унга кўра *мансабдор шахслар* бошқарув тартибини, давлат ва жамоат тартибини сақлаш, табиий муҳитни, аҳоли соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасида белгиланган қоидаларга ва бажарилишини таъминлаш ўз хизмат вазифаларига кирадиган бошқа қоидаларга риоя этмаганлик билан боғлиқ маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун маъмурий жавобгарликка тортилишлари лозим. Мансабдор шахс тушунчаси эса - доимий, вақтинча ёки махсус ваколат бўйича тайинладиган ёки сайладиган, ҳокимият вакили вазифаларини бажарадиган ёхуд давлат органларида, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида, мулк шаклидан қатъи назар, корхоналарда, муассасаларда, ташкилотларда ташкилий-бошқарув, маъмурий-хўжалик вазифаларини амалга оширадиган ва юридик аҳамиятга эга ҳаракатларни содир этишга ваколат берилган шахс, худди шунингдек халқаро ташкилотда ёхуд чет давлатнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи, маъмурий ёки суд органида мазкур вазифаларни амалга оширувчи шахсдир.

Ҳарбий хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги МЖтКнинг 16-моддасида белгиланган бўлиб, унга кўра ҳарбий хизматчилар ва йиғинга чақирилган ҳарбий хизматга мажбурлар, шунингдек ички ишлар органларининг ҳамда Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг оддий аскарлар ва бошлиқлар таркибига мансуб шахслар маъмурий ҳуқуқбузарлик учун интизом уставларига мувофиқ жавобгар бўладилар.

Юқорида келтирилган шахслар қуйидаги турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этганликлари учун умумий асосларда (жисмоний шахс сифатида) жавобгар бўладилар:

1. ижро ҳужжатини ижро этмаслик (МЖтК 198¹-моддаси);
2. суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисидаги қонунчиликни бузиш (МЖтК 198²-моддаси);
3. йўл ҳаракати қоидаларини бузиш (МЖтК 123-142-моддаси);
4. ов қилиш қоидаларини бузиш (МЖтК 90-моддаси);
5. балиқ тутиш қоидаларини бузиш (МЖтК 90-моддаси);
6. балиқ захираларини сақлаш қоидаларини бузиш (МЖтК 90-моддаси);
7. божхона қоидаларини бузиш (МЖтК 227-227²⁷-моддаси).

Юқорида кўрсатилган шахсларга нисбатан маъмурий қамоққа олиш чоралари қўлланилиши мумкин эмас. Муддатли ҳарбий хизмат ҳарбий хизматчиларига эса *жарима солиниши* мумкин эмас.

Ҳарбий хизматчилар ва йиғинга чақирилган ҳарбий хизматга мажбурлар, шунингдек ички ишлар органларининг ҳамда Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардиясининг оддий аскарлар ва бошлиқлар таркибига кирмайдиган, интизом уставлари ёки интизом тўғрисидаги махсус қоидалар татбиқ этиладиган бошқа шахслар, ана шу устав ёки қоидаларда тўғридан-тўғри назарда тутилган ҳолларда, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганликлари учун интизомий жавобгар бўладилар, бошқа ҳолларда эса умумий асосларда маъмурий жавобгар бўладилар.

2.3. Маъмурий жавобгарликни истисно этувчи ҳолатлар

Маъмурий жавобгарликни истисно этувчи ҳолатлар деганда, шахс ҳаракатларида МЖтКда назарда тутилган аломатлар расмий жиҳатдан мавжуд бўлса-да, лекин уларнинг ғайриҳуқуқий ёки айбли бўлмаслиги тушунилади.

Қонун чиқарувчи кодекс умумий қисмида маъмурий жавобгарликни истисно этувчи ҳолатларнинг қуйидаги турларини белгилайди:

1. зарурий мудофаа (МЖтК 18-модда);
2. охирги зарурат (МЖтК 19-модда);
3. ақли норасолик (МЖтК 20-модда);

4. ҳуқуқбузарликнинг кам аҳамиятлилиги сабабли маъмурий жавобгарликдан озод қилиш (МЖТК 21-модда);

5. жисмоний ёки руҳий мажбурлаш ёхуд кўрқитиш (МЖТК 21¹-модда);

6. ярашилганлиги муносабати билан маъмурий жавобгарликдан озод қилиш (МЖТК 21²-модда).

Зарурий мудофаа деганда, МЖТКда ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик учун маъмурий жавобгарлик белгиловчи бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган, лекин шахсни ёки мудофааланувчининг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини ғайриҳуқуқий тажовузлардан шундай тажовуз қилаётган шахсга зарар етказиш йўли билан ҳимоя қилиш вақтида, башарти бунда зарурий мудофаа чегарасидан чиқиб кетилишига йўл қўйилмаган бўлса, содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланмайди.

Ўзбекистон Республикаси МЖТКнинг 2-моддасида белгиланишига кўра, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчилик инсон ва жамият фаровонлиги йўлида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, мулкни, давлат ва жамоат тартибини, табиий муҳитни муҳофаза қилишни, ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларнинг ўз вақтида ва объектив кўриб чиқилишини, шунингдек бундай ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни, фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялашни ўз олдига вазифа қилиб қўяди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 59-моддасида «Барча фуқаролар Конституцияда белгилаб қўйилган бурчларини бажарадилар» дейилади. Зарурий мудофаа ҳолатида қонун билан кўриқланадиган ижтимоий муносабатларга қилинган тажовузлардан уларни ҳимоя қилиш фуқароларнинг бурчидир. Шунингдек, Конституциянинг 31-моддасида ҳар бир инсон шахсий ҳаётининг дахлсизлиги, шахсий ва оилавий сирга эга бўлиш, ўз шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга эканлиги таъкидланади. Шунга кўра, мудофааланувчининг ёки бошқа кишининг шахси ёки ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини зарурий мудофаа ҳолатида ҳимоя қилиш чоғида тажовузчига зарар етказилса, агар мудофааланувчи зарурий мудофаа чегарасидан чиқмаган бўлса маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланмайди.

Зарурий мудофаа ҳуқуқи барчага бирдай тегишлидир. Ҳар бир шахс у ким бўлиши, қандай вазифани бажариши, қандай мансабни эгаллаб турганлигидан қатъи назар, ўзини, бошқа кишининг шахси ёки ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини қонунга хилоф тажовузлардан зарурий мудофаа актини қўллаб ҳимоя қилиш ҳуқуқига эгадир. Шунга кўра, зарурий мудофаа ҳуқуқи ички ишлар органлари ходимларига, жазони ижро этиш муассасаларининг ходимларига,

ҳарбий хизматчиларга ва бошқа махсус вазифаларни бажарувчи шахсларга ҳам тегишлидир.

Ижтимоий хавфли тажовуз жиноий ҳаракат бўлиши ёки жиноят ҳисобланмаган ижтимоий хавфли қилмиш бўлиши мумкин. Ақли норасо ёки жиноят субъекти ёшига етмаган шахсларнинг тажовузи ижтимоий хавфли ҳисобланади, аммо жиноят ҳисобланмайди. Уларнинг ижтимоий хавфли қилмишларига ҳам зарурий мудофаа актини қўллаш мумкин.

Охирги зарурат деганда, МЖТКда ёки бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган, ҳуқуқларга ҳамда қонун билан ҳимоя этиладиган манфаатларга зарар етказган, охирги зарурат ҳолатида, яъни шахсга ёки мазкур шахснинг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларига, жамият ёки давлат манфаатларига таҳдид этаётган хавфни, башарти бу хавфни ўша ҳолатда бошқача чоралар билан бартараф этиб бўлмаса ҳамда етказилган зарар олди олинган зарарга қараганда камроқ бўлса, бартараф этиш учун содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланмайди. Охирги заруратда шахс аниқ содир бўлган хавфни бартараф қилиш учун қонун билан қўриқланадиган бошқа ижтимоий муносабатга зарар етказди.

Масалан, кўп қаватли уйнинг хоналаридан бирида ёнғин содир бўлиб, ушбу ёнғинни ўчириш учун қўшни оиланинг балконидаги деразани синдириб кириб ўчириш имконияти бўлганлиги учун, ўт ўчирувчилар ёнғин содир бўлган оиланинг қўшнисининг балкони деразасини синдириб кирадилар ва ёнғиннинг бошқа хоналарга ҳам тарқалиб кетишининг олди олинади. Бундай ҳолда зарар ёнғин содир бўлган оилага эмас, балки қўшнисининг мулкига зарар етказилди, яъни учинчи шахснинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларига зарар етказилди.

Охирги заруратни қўллаш асослари. Ҳар қандай хавф, табиий офат (ёнғин, сел, ер қимирлаш), ишлаб турган машина ва механизмлар, турли қурилмалар, қисқаси ҳар қандай хавф манбаи, инсонлар ҳаёти, соғлиғи, ҳуқуқларига, жамият ва давлат манфаатларига хавф туғдириб туради. Ана шундай хавф аниқ юз беганда, бу хавфни бартараф қилиш учун зарурий чора сифатида охирги зарурат чораси қўлланиши мумкин. Хавф манбаи очлик, ташналик, қаттиқ совуқ, оғир касаллик ва ҳоказолар ҳам бўлиши мумкин.

Ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик содир этган вақтида **ақли норасолик** ҳолатида бўлган шахс, яъни руҳий ҳолатининг сурункали ёки вақтинча бузилганлиги, ақли заифлиги ёхуд бошқа хил касаллик оқибатида ўз ҳаракатининг (ҳаракатсизлигининг) аҳамиятини идрок эта олмаган ёки бошқара олмаган шахс маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

Содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарлик **кам аҳамиятли** бўлган тақдирда, суд ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод этиб, уни **огоҳлантириш** билан кифояланиши мумкин. Демак, **огоҳлантириш қўллаш фақатгина суднинг вақолат доирасида**, бошқа барча органлар (профилактика инспекторлари ҳам) огоҳлантириш қўллаш вақолатига эга эмас. Агар профилактика инспектори содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг кам аҳамиятлилиги ҳақида хулосага

келса, иш ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод қилиш ҳақидаги масалани ҳал этиш учун МЖТКнинг 308¹-моддасида белгиланган тартибда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш ҳуқуқбузарликнинг кам аҳамиятлилиги сабабли ҳуқуқбузарни маъмурий жавобгарликдан озод қилиш тўғрисидаги тақдимнома билан судга юборилади.

Жисмоний ёки руҳий мажбурлаш ёхуд шундай мажбурлашни қўллаш билан қўрқитиш натижасида МЖТК билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларга зарар етказган шахс, агар бундай мажбурлаш ёки қўрқитиш натижасида шахс ўз ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) бошқара олмаган бўлса, маъмурий жавобгарликка тортилмайди.

МЖТК билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларга жисмоний ёки руҳий мажбурлаш ёхуд шундай мажбурлашни қўллаш билан қўрқитиш натижасида зарар етказганлик учун маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги масала, агар бундай мажбурлаш ёки қўрқитиш оқибатида шахс ўз ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) бошқариш имкониятини сақлаб қолган бўлса, охириги зарурат қоидалари инобатга олинган ҳолда ҳал этилади.

Маъмурий ярашув. МЖТКнинг 40-моддасида (туҳмат), 41-моддасида (ҳақорат қилиш), 45-моддасида (фуқароларнинг турар жойи дахлсизлигини бузиш), 46-моддасида (фуқарога маънавий ёки моддий зарар етказиши мумкин бўлган маълумотларни ошкор этиш), 46¹-моддасида (шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш), 52-моддасида (енгил тан жароҳати етказиш), 61²-моддасида (мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш), 104-моддасида (экинзорларни пайҳон қилиш, қишлоқ хўжалик экинларининг далада тўплаб қўйилган ҳосилига зарар етказиш ёки уни йўқ қилиб юбориш, кўчатларга шикаст етказиш), 133-моддасида (транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши жабрланувчига енгил тан жароҳати ёки анча миқдорда моддий зарар етказилишига олиб келиши), 134-моддасида (ҳайдовчиларнинг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши транспорт воситаларининг ёки бошқа мол-мулкнинг шикастланишига олиб келиши), 183-моддасида (майда безорилик) ҳамда 200-моддасида (ўзбошимчалик) назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни содир этган шахс, агар у ўз айбига иқроор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва

етказилган зарарни бартараф этса, маъмурий жавобгарликдан озод этилиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) тарафларнинг ярашуви муносабати билан ишни судга юбориш тўғрисида қарор чиқаради ва маъмурий жавобгарликдан озод қилиш ҳақидаги масалани ҳал этиш учун иш материалларини МЖТКнинг 313¹-моддасида белгиланган тартибда судга юборади.

Юқорида назарда тутилган ҳуқуқбузарликларни бир йил ичида такроран содир этган шахс томонларнинг ярашуви муносабати билан маъмурий жавобгарликдан озод қилинмайди.

2.4. Маъмурий жазо чоралари

Маъмурий жазо – мақсадига кўра маъмурий мажбурлов чораларининг бир тури ҳисобланади. Маъмурий жазо – маъмурий мажбурловнинг бошқа чораларидан фарқли равишда ҳуқуқбузар томонидан маъмурий қонун ҳужжатлари билан кўриқланадиган ижтимоий муносабатларга тажовуз қилинганда, яъни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилгандагина қўлланиладиган ўзига хос мақсадга эга бўлган жазо санкциялари бўлиб, маъмурий-процессуал тартибда амалга оширилади.

Маъмурий жазо – Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, маъмурий мажбурловнинг бошқа чоралари эса турли меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 22-моддасида маъмурий жазонинг мақсади тўлиқ ўз ифодасини топган ва унга кўра маъмурий жазо жавобгарликка тортиш чораси бўлиб, у маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни қонунларга риоя этиш ва уларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, шунингдек ана шу ҳуқуқбузарнинг ўзи томонидан ҳам, бошқа шахслар томонидан ҳам янги ҳуқуқбузарлик содир этилишининг олдини олиш мақсадида қўлланилади.

Шу боис жазолаш – маъмурий жазонинг асосий мақсади эмас, балки ҳуқуқбузарликни содир этган шахсни Конституция ва қонунларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш, ушбу шахснинг ўзи томонидан ҳам, бошқа шахслар томонидан ҳам янги ҳуқуққа хилоф қилмишларнинг содир этилишининг олдини олиш мақсадида қўлланилади.

Шу билан бирга, маъмурий жазо, маълум бир маънода, жиноятларнинг профилактикасига ҳам хизмат қилади.

Маъмурий жазо – маъмурий қонунчиликка асосан, ҳуқуқбузарлик содир этишда айбли деб топилган шахсга нисбатан давлат номидан ваколатли орган

мансабдор шахс томонидан қўлланадиган ва ҳуқуқбузарни қонунда назарда тутилган муайян ҳуқуқ ва эркинликлардан маҳрум қилиш ёки уларни вақтинча чеклашдан иборат мажбурулов чораси бўлса-да ҳуқуқбузарни қийноққа солиш, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тазйиққа дучор этиш мақсадини кўзламайди.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганлик учун МЖТКнинг 23 моддасига асосан қуйидаги маъмурий жазо чоралари қўлланилиши мумкин:

1) жарима;

2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш;

3) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни мусодара қилиш;

4) муайян шахсни унга берилган махсус ҳуқуқдан (транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан, ов қилиш ҳуқуқидан) маҳрум этиш;

5) ҳақ тўланадиган жамоат ишларига мажбурий равишда жалб этиш;

6) маъмурий қамоққа олиш;

7) чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан маъмурий тарзда чиқариб юбориш.

Т/р	Асосий маъмурий жазо чоралари	Ҳам асосий ҳам қўшимча маъмурий жазо чоралари
1.	жарима	ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш
2.	ҳақ тўланадиган жамоат ишларига мажбурий равишда жалб этиш	мусодара қилиш
3.	маъмурий қамоққа олиш	махсус ҳуқуқдан маҳрум этиш
4.	чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан маъмурий тарзда чиқариб юбориш	

Қонун чиқарувчи маъмурий жазо чораларини икки турга бўлиб, юқоридаги жадвалнинг биринчи устунда келтирилганлар фақат асосий жазо сифатида қўлланилиши мумкин, иккинчи устунда келтирилган маъмурий жазолар эса ҳам асосий ҳам қўшимча жазо сифатида қўлланилиши мумкин. Яъни, ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш, мусодара қилиш, махсус ҳуқуқдан маҳрум этиш каби

жазолар асосий жазо сифатида якка ўзи қўлланилиши ҳам мумкин, қўшимча жазо сифатида бошқа жазоларга қўшимча сифатида қўлланилиши мумкин.

Юқорида санаб ўтилган маъмурий жазо чораларидан фақатгина жарима профилактика инспекторлари томонидан қўлланилиши мумкин. Умуман олганда қолган барча жазолар (жаримани инобатга олган ҳолда)ни қўллаш ваколати судга берилган. Қонун чиқарувчи жаримага қуйидагича таъриф беради:

Жарима маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишда айбдор шахсдан давлат ҳисобига пул ундиришдир (*МЖтК 25-моддаси*).

Жариманинг миқдори маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган вақтдаги, давом этаётган маъмурий ҳуқуқбузарлик учун эса бу ҳуқуқбузарлик аниқланган вақтдаги белгилаб қўйилган базавий ҳисоблаш миқдоридан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Базавий ҳисоблаш миқдори (2019 йилгача — Иш ҳақи минимуми, базавий ҳисоблаш миқдори) — мулкчилик шаклларида қатъи назар мамлакатдаги барча корхоналар, ташкилотларда меҳнатга тўланадиган ҳақнинг давлат томонидан расмий белгиланган энг кам миқдори. Ойлик иш ҳақи минимуми ставкалари ёки соатбай ҳақ шаклларида жорий этилади. Ўзининг иқтисодий-ижтимоий мазмунига кўра, Иш ҳақи минимуми инсоннинг муносиб турмуш даражасининг энг куйи чегарасини белгилайди⁷.

Жарима солиш объектларига кўра, 2 турга бўлинади: фуқароларга (жисмоний шахсларга) ва мансабдор шахсларга солинадиган жарималар, улар миқдорига кўра фарқланади.

Фуқароларга солинадиган жариманинг энг кам миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг эллиқдан бир қисмидан, мансабдор шахсларга эса — ўндан бир қисмидан кам бўлмаслиги керак. Кодекс махсус қисмида келтирилган маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг санкциясида базавий ҳисоблаш миқдорининг эллиқдан бир варавари миқдоридаги жарима мавжуд эмас. Умуман олганда энг кам жарима миқдори йигирмадан бир баравар бўлиб, ушбу жарима “Темир йўлларни белгиланмаган жойлардан кесиб ўтиш (МЖтК 113-моддаси 4-қисми)” учун қўлланилиши белгиланган.

Жариманинг энг кам миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг эллиқдан бир қисми МЖтКнинг 33-моддасида келтирилган қуйидаги қоидага кўра фақат суд томонидан қўлланилиши мумкин:

Суд маъмурий жазо чорасини қўллаётганда жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларни ва ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда сабаблар ва асосларни албатта кўрсатиб, МЖтКнинг Махсус

⁷ https://uz.wikipedia.org/wiki/Bazaviy_hisoblash_miqdori

қисмидаги моддаларнинг санкциясида назарда тутилган энг кам жазодан ҳам камроқ жазо ёки ушбу моддада назарда тутилмаган бошқа янада енгил жазо чорасини қўллаши мумкин. Бу ҳақда кейинги параграфда батафсил ёритилади.

МЖТКнинг 25-моддаси 4-қисмига асосан фуқаро ва хизматчиларга солинадиган жариманинг энг кўп миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан, мансабдор шахсларга эса — ўн бараваридан ошмаслиги керак. Баъзи ҳуқуқбузарликлар учун яъни “Порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш (189-модда)” ва “Тазйикни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш (189¹-модда)” каби ҳуқуқбузарликларни содир этганлик учун базавий ҳисоблаш миқдорининг тўрт юз эллик бараваригача миқдорда жарима солиниши мумкин.

Агар фуқаро ўзи содир этган ҳуқуқбузарлик фактига эътироз билдирмаса ҳамда унга жойнинг ўзида солинадиган жариманинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми (яъни базавий ҳисоблаш миқдорининг тенг ярми)дан ошмаса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузилмайди (МЖТК 283-моддаси). Ушбу қоида йўл ҳаракати қоидаларининг бузилиши тўғрисидаги ишлар юзасидан фақат МЖТК 138-моддасининг қуйидаги қисмларида назарда тутилган ҳолларда татбиқ этилади:

биринчи қисми, пиёдаларнинг йўл ҳаракатини тартибга солувчи сигналларга бўйсунмаслиги, уларнинг йўлнинг ҳаракат қисмини белгиланмаган жойлардан кесиб ўтиши, пиёдалар йўлнинг қатнов қисмида, шу жумладан пиёдалар ўтиш жойида ҳаракатланаётганда телефондан фойдаланиши, китобларни ёки даврий нашрларни ўқиши, видеоматериалларни томоша қилиши ҳамда аудиоматериалларни эшитиши, шунингдек эътиборни чалғитадиган бошқа электрон воситалардан фойдаланиши, шунингдек мопед ва велосипед ҳайдовчиларининг, уловли аравани бошқариб борувчи ва йўлдан фойдаланувчи бошқа шахсларнинг йўл ҳаракатини тартибга солувчи сигналларга бўйсунмаслиги, устунлик берувчи, тақиқловчи ёки кўрсатма берувчи йўл белгилари талабларига риоя этмаслиги;

иккинчи қисми, ҳайдовчиларга ҳар хил хизмат кўрсатиш мақсадида йўлнинг қатнов қисмида фуқароларнинг туриши, йўлларга ажратилган минтақа теграсида мол боқиш;

учинчи қисми, биринчи ёки иккинчи қисмида кўрсатилган шахсларнинг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши авария ҳолатини вужудга келтирса.

Демак, қуйидаги асослар мавжуд бўлганда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузилмайди:

1. фуқаро ўзи содир этган ҳуқуқбузарлик фактига эътироз билдирмаса;

2. унга жойнинг ўзида солинадиган жариманинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми (яъни базавий ҳисоблаш миқдорининг тенг ярми)дан ошмаса.

Профилактика инспекторлари ваколатига кировчи маъмурий ҳуқуқбузарликлардан қуйидагиларига ушбу қоида тадбиқ этилиши мумкин:

№	Ҳуқуқ нормасининг рақами	Ҳуқуқ нормасининг номи
1.	56 ¹ -модда	Жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми миқдорида)
2.	110-модда 1-қисми	Ит ва мушук боқиш қоидаларини бузиш (фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг ўндан бир қисмидан иккидан бир қисмигача)
3.	113-моддаси 2-қисми	Темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг бешдан бир қисмидан иккидан бир қисмигача миқдорда)
4.	113-моддаси 4-қисми	Темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг йигирмадан бир қисми миқдорида)
5.	122-моддаси 1-қисми	Тамаки маҳсулотини транспортда белгиланмаган жойларда истеъмол қилиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми миқдорида)
6.	123-модда	Транспорт воситаларидан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш (базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида)
7.	148-модда	Темир йўллар ва автомобиль йўллари учун ажратилган минтақаларни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш - ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёққанлик, тахта тўшамали кўприкларда чекканлик учун (фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг тўртдан бир қисмидан иккидан бир қисмигача)
8.	187-модда 1-қисми	Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида)
9.	192-модда 1-қисми	Маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш (фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми)
10.	221-модда	Қуролни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) қоидаларини ёки унинг муомаласи соҳасидаги руҳсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш қоидаларини бузиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг ўндан бир қисмидан иккидан бир қисмигача миқдорда)

Жарима тўлаганлиги тўғрисида айбдорга белгиланган шаклдаги **квитанция** берилиши лозим.

Башарти фуқаро ўзига солинадиган жаримага эътироз билдирса, у ҳолда МЖТКнинг 279-моддасига мувофиқ маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги тўғрисидаги баённома ваколатли мансабдор шахс томонидан тузилади.

2.5. Маъмурий жазонинг қўлланилиши

Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жазо МЖтК ва бошқа норматив ҳужжатларда белгилаб қўйилган доирада ва тартибда қўлланилади (МЖтК 30-модда).

Профилактика инспекторлари томонидан ваколат доирасидаги маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича жазо қўллаш чоғида қуйидагиларни ҳисобга олишлари лозим:

- содир этилган ҳуқуқбузарлик хусусияти;
- ҳуқуқбузарнинг шахси, унинг айбдорлик даражаси, мулкӣ аҳволи;
- жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар.

Кодекснинг 31-моддасига асосан маъмурий жавобгарликни **енгиллаштирувчи** ҳолатларга қуйидагилар киради:

1) айбдорнинг ўз қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиши;

2) айбдорнинг ҳуқуқбузарликнинг зарарли оқибатлари олдини олиши, етказилган зиённи ихтиёрий равишда тўлаши ёки келтирилган зарарни бартараф қилиши;

3) ҳуқуқбузарликнинг кучли руҳий ҳаяжон таъсири остида ёки оғир шахсий, оилавий ёхуд бошқа шароитлар юзага келганлиги оқибатида содир этилиши;

4) ҳуқуқбузарликнинг таҳдид ёки мажбурлов таъсирида ёхуд хизмат юзасидан, моддий ёки бошқа жиҳатдан қарамлиги таъсири остида содир этилиши;

5) ҳуқуқбузарликнинг вояга етмаган (18 ёшга тўлмаган) шахс томонидан содир этилиши;

6) ҳуқуқбузарликнинг ҳомиладор аёл ёки ўн тўрт ёшгача бўлган боласини якка ўзи тарбиялаётган шахс томонидан содир этилиши.

Профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш чоғида бошқа ҳолатларни ҳам жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолат деб топиши мумкин.

Маъмурий жавобгарликни **оғирлаштирувчи** ҳолатлар жумласига эса қуйидагилар киради (МЖтКнинг 32-моддаси):

1) ғайриҳуқуқий ҳаракатларни тўхтатиш ваколати бор шахслар томонидан қўйилган талабга қарамай, бундай ҳаракатларни давом эттириш;

2) маъмурий жазо чорасига тортилган шахснинг бир йил мобайнида яна ўша хилдаги ҳуқуқбузарликни содир этиши, худди шунингдек ҳуқуқбузарликнинг илгари судланган шахс томонидан содир этилиши;

- 3) вояга етмаган шахсни ҳуқуқбузарликка жалб этиш;
- 4) ҳуқуқбузарликнинг бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилиши;
- 5) ҳуқуқбузарликнинг табиий офат шароитида ёки бошқа фавқулодда ҳолатларда содир этилиши;
- б) ҳуқуқбузарликнинг маст ҳолда содир этилиши.

Профилактика инспекторлари маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш чоғида содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг хусусиятига қараб мазкур ҳолатни айбни оғирлаштирувчи ҳолат деб топмаслиги мумкин. Бундан ташқари юқорида келтирилган ҳолатлардан бошқа ҳолатларни оғирлаштирувчи ҳолат деб топиш мумкин эмас.

Мисол тариқасида МЖТКнинг 47-моддаси биринчи қисмида белгиланган “Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик” маъмурий ҳуқуқбузарлигини олайлик унга кўра:

“Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар томонидан вояга етмаган болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик, шу жумладан вояга етмаган болаларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишига олиб келиши — базавий ҳисоблаш миқдорининг **бир бараваридан беш бараваригача** миқдорда жарима солишга сабаб бўлади”.

Ушбу ҳуқуқбузарлик профилактика инспекторлари ваколатига кирувчи маъмурий ҳуқуқбузарликлар қаторига киради (МЖТК 248-моддаси 2-қ., 4-б.). Унинг санкция қисмида белгиланган жазо чораси миқдорида эътиборимизни қаратсак профилактика инспекторлари жаримани базавий ҳисоблаш миқдорининг **бир бараваридан беш баравари** оралиғидаги ҳар қандай жарима миқдорини қўллашлари мумкин. Жарима жазосини қўллашда адолатли қарор қабул қилиш учун эса юқоридаги оғирлаштирувчи ва енгиллаштирувчи ҳолатлар инобатга олиниши лозим.

Албатта, ҳуқуқ нормасининг санкциясида **назарда тутилган жазодан ҳам енгилроқ жазо қўлланилиши мумкин, аммо, ушбу ваколат фақатгина судга берилган** бўлиб, профилактика инспекторлари жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларни ва ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда, енгилроқ маъмурий жазо чорасини қўллаш тўғрисидаги масалани ҳал этиш учун ишни МЖТКнинг 308¹-моддасида белгиланган тартибда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни енгиллаштирувчи ҳолатларни ва ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда енгилроқ маъмурий жазо чорасини қўллаш ҳақидаги тақдимнома билан судга юборилади.

Ҳуқуқбузарликнинг энгиллаштирувчи ҳолатларни ва ҳуқуқбузарнинг моддий аҳволини инобатга олган ҳолда энгилроқ маъмурий жазо чорасини қўллаш ҳақидаги тақдимномада шахснинг маъмурий жавобгарликдан озод қилиниши ёки унга нисбатан энгилроқ маъмурий жазо чораси қўллаш кераклигининг сабаблари ва асослари баён этилади.

Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 34-моддасида **бир неча ҳуқуқбузарликни содир этганлик учун маъмурий жазо қўлланилиши тартиби белгиланган бўлиб**, ушбу модданинг биринчи қисмига асосан:

“Битта шахс икки ёки ундан ортиқ маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган тақдирда, маъмурий жазо ҳар бир ҳуқуқбузарлик учун алоҳида-алоҳида қўлланилади”.

Аммо ушбу модданинг иккинчи қисми қуйидаги мазмунга эга:

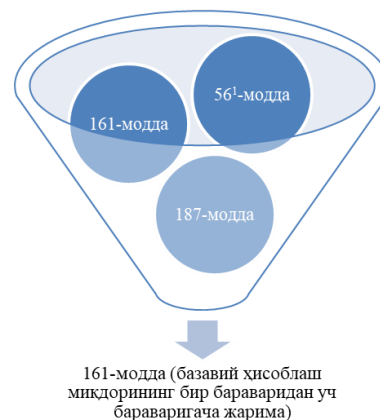
“Башарти шахс бир неча маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган бўлиб, шу ҳақдаги ишлар бир вақтнинг ўзида айни бир орган (мансабдор шахс) томонидан кўриб чиқиладиган бўлса, бу шахсга нисбатан қўлланиладиган узил-кесил жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санкция доирасида қўлланилади”.

Демак, бир шахс томонидан -

1. Жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми миқдорида жарима);

2. Шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш (фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача);

3. Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш (базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида жарима) каби ҳуқуқбузарликлар содир этилган бўлса ҳамда ушбу ҳуқуқбузарликлар бир вақтнинг ўзида *профилактика инспектори* томонидан кўриб чиқиладиган бўлса, у ҳолда шахсга нисбатан қўлланиладиган узил-кесил жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санкция, яъни шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш маъмурий ҳуқуқбузарлиги учун белгиланган жазо базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача жарима миқдорида қўлланилади.

Бунда маъмурий баённома (электрон планшет)га ҳар бир маъмурий ҳуқуқбузарлик кетма-кет, бирга жазоси оғиридан энгилига қараб киритилади, жазо тайинлашда эса оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи маъмурий ҳуқуқбузарлик учун белгиланган жарима тайинланади (электрон планшет

автоматик тарзда биринчи киритилган маъмурий ҳуқуқбузарлик учун белгиланган жаримани тайинлайди).

МЖТК 34-моддасининг 3-қисмига асосан башарти шахс МЖТКнинг Махсус қисмидаги бир неча модда билан маъмурий жавобгарлик белгиланган ва улар тўғрисидаги ишларни ҳар хил орган (мансабдор шахс) кўрадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик) содир этган бўлса, унга нисбатан жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санкция доирасида қўлланилади.

Демак, бир шахс томонидан:

1. Профилактика инспекторининг тўғридан-тўғри ваколатига кирувчи “Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш” (базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида жарима);

2. Суднинг ваколатига тегишли бўлган “Майда безорилик” (базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамок) каби ҳуқуқбузарликлар содир этилган бўлса ҳамда ушбу ҳуқуқбузарликлар бир вақтнинг ўзида содир этилган бўлса, у ҳолда профилактика инспектори “Майда безорилик” учун юритиладиган йиғма жилдида ўз ваколатига кирувчи ҳуқуқбузарликни ҳам кўшиб юритиб кўриб чиқиб жазо қўллаш учун судга тақдим этади, суд эса шахсга нисбатан қўлланиладиган узил-кесил жазо оғирроқ маъмурий жазони назарда тутувчи санкция, яъни *майда безорилик* маъмурий ҳуқуқбузарлиги учун белгиланган жазо базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамок қўллайди.

Башарти шахс МЖТКнинг Махсус қисмидаги тегишли модда билан маъмурий жавобгарлик назарда тутилган ҳаракатни (ҳаракатсизликни) вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилган ҳолда (МЖТКнинг 188¹-моддаси) содир этган бўлса, иш материаллари кўриб чиқиш учун судга топширилади (МЖТК 34-м. 4-қ.). Ушбу ҳуқуқ нормаси мазмунидан келиб чиқиб, хулоса қилишимиз мумкинки, шахс томонидан профилактика инспекторлари ваколатига кирувчи ҳуқуқбузарликларни ёки бошқа ҳуқуқбузарликларни ҳам вояга етмаган шахсни жалб қилган ҳолда содир этилса профилактика инспектори томонидан тегишли ҳуқуқбузарлик ва “Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш” ҳуқуқбузарлиги бўйича йиғма жилд юритилади ҳамда тўпланган иш материаллари кўриб чиқиб жазо қўллаш учун судга юборилади.

Маъмурий жазо қўллаш муддатлари деганда, МЖТКнинг 36-моддасига асосан маъмурий жазо ҳуқуқбузарлик содир этилган кундан бошлаб, давом этаётган ҳуқуқбузарликлар учун эса, ҳуқуқбузарлик аниқланган кундан бошлаб *бир йилдан кечиктирмай* қўлланилиши мумкин. Афсуски, “Жазо қўллаш” тушунчаси ҳар ким томонидан ҳар хил талқин қилинмоқда. Айрим фуқаролар

жазо қўллаш учун белгиланган бир йил муддатни “агар бир йил ичида белгиланган жаримани тўламаса демак умуман тўламаса ҳам бўлаверади” деб талқин қилишмоқда. Ушбу ҳуқуқ нормасида белгиланган “бир йилдан кечикирмай қўлланилиши мумкин” дегани бу маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган кундан бошлаб ҳуқуқбузарликни кўриб чикувчи мансабдор шахс ҳуқуқбузарга бир йил ичида жазо тайинлаши лозимлигини англатади.

Ушбу модданинг иккинчи қисмида жиноят ишини қўзғатиш рад этилган ёки жиноят иши тугатилган бўлса-ю, лекин ҳуқуқбузарнинг ҳаракатларида маъмурий ҳуқуқбузарлик аломатлари мавжуд бўлса, маъмурий жазо чораси жиноят иши қўзғатишни рад этиш ёки жиноят ишини тугатиш тўғрисида, агар юқорида назарда тутилган бир йиллик муддат ўтмаган бўлса, қарор қабул қилинган кундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин эканлиги белгиланган.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс иш кўриб чиқилиб жазо қўллангандан сўнг МЖТКнинг муайян моддаси бўйича судланган (жавобгарликка тортилган ҳисобланади) бу эса ўз ўрнида навбатдаги ҳуқуқбузарликни содир этган тақдирда оғирлиштирувчи ҳолат бўлиши каби ҳуқуқий оқибатни келтириб чиқаради. Хўш ушбу ҳолат бутунлайми ёки муайян вақт билан чегараланганми?

МЖТКнинг 37-моддасига асосан башарти маъмурий жазога тортилган шахс шу жазони ўташ муддати тугаган кундан бошлаб бир йил мобайнида янги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этмаган бўлса, мазкур шахс маъмурий жазога тортилмаган деб ҳисобланади. Демак шахс қўлланилган жазони амалда ўтаб бўлганидан сўнг (жарима тўлангандан, маъмурий камоқ муддатини ўтаб чиққандан сўнг) бир йил давомида янги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этмаса у маъмурий жазога тортилмаган ҳисобланади. Аммо, шахс бир йил давомида янги маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этса, муддатлар ўтиши узилади ва янги ҳуқуқбузарлик учун тайинланган жазони ўтаб бўлгандан сўнг янгитдан бир йиллик муддат қайта тикланади.

Етказилган зарарни қоплаш мажбуриятини юклаш (МЖТК 38-модда). Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс маъмурий ҳуқуқбузарлик оқибатида келтирилган зарарни қоплаши шарт.

Башарти маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш оқибатида жисмоний шахсга, корхона, муассаса, ташкилотга, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ёки давлатга етказилган мулкый зарар белгилаб қўйилган базавий ҳисоблаш миқдоридан кўп бўлмаса, орган (мансабдор шахс) жазо қўлланиш пайтида айбдор бу зарарни қоплаши тўғрисидаги масалани ҳам ҳал этишга ҳақлидир, жиноят ишлари бўйича суд эса — бу масалани етказилган зарар миқдоридан қатъи назар ҳал қилаверади.

Бошқа ҳолларда маъмурий ҳуқуқбузарлик натижасида етказилган мулкый зарарни қоплаш фуқаролик-ҳуқуқий тартибида ҳал қилинади.

Назорат учун савол ва топшириқлар

- 1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда нимани тушунаси?*
- 2. Маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби ва унинг элементлари?*
- 3. Жамоат жойлари деганда нимани тушунаси ва у ерга қаерлар киради?*
- 4. Вояга етмаган шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги?*
- 5. Ҳарбий хизматчилар ва интизом уставлари татбиқ этиладиган бошқа шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги?*
- 6. Маъмурий жавобгарликни истисно этувчи ҳолатлар тушунчаси ва турлари?*
- 7. Маъмурий жазо тушунчаси ва турлари?*
- 8. Маъмурий жазонинг қўлланилиши, жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлар?*

III боб. Профилактика инспекторлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишнинг ўзига хос хусусиятлари

3.1. Умумий қоидалар

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш вазифалари МЖТКнинг 269-моддасида белгиланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- ҳар бир ишнинг ҳолатини ўз вақтида, ҳар томонлама, тўла ва объектив равишда аниқлаб чиқиш;
- бу ишни қонунчиликка мувофиқ ҳолда ҳал этиш;
- чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлаш;
- маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш сабаблари ва бунга олиб келган шарт-шароитларни аниқлаш;
- ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;
- фуқароларни Ўзбекистон Республикаси [Конституцияси](#) ва қонунларига риоя этиш руҳида тарбиялаш;
- қонунийликни мустаҳкамлаш.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар ишда иштирок этувчи шахслар томонидан тақдим этилган ҳужжатлар, ишни кўриб чиқиш жараёнида орган (мансабдор шахс) томонидан талаб қилиб олинган ҳужжатлар, шунингдек қоғозда расмийлаштирилган ҳужжатлар асосида шакллантирилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар электрон шаклда шакллантирилиши мумкин. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар электрон шаклда шакллантирилганда ишда иштирок этувчи шахслар органга (мансабдор шахсга) ўзининг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланган ҳужжатларни электрон шаклда тақдим этишга ҳақли. Ишлар электрон шаклда шакллантирилганда ишда иштирок этувчи шахслар томонидан судга тақдим этилган ёзма ҳужжатлар ишга электрон шаклда кўшиб кўйилади, шундан сўнг ёзма ҳужжатлар уларни тақдим этган шахсларга қайтарилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар электрон шаклда шакллантирилган тақдирда, орган (мансабдор шахс) томонидан расмийлаштирилган ҳужжатлар тегишинча органнинг мажлисида раислик қилувчининг ва котибнинг ёки ишни кўриб чиқувчи мансабдор шахснинг электрон рақамли имзоси билан тасдиқланади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни электрон шаклда бошқа органга топшириш ахборот тизими орқали амалга оширилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги электрон шаклда шакллантирилган ишларнинг қоғоздаги кўчирма нусхалари бўлиши мумкин.

МЖТКга мувофиқ ҳуқуқбузар тўғрисидаги маълумотлар планшет орқали ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида ёки компьютерда реал вақт режимида «E-ma'muriy ish» тизимидан фойдаланган ҳолда маъмурий баённома

ёки маъмурий жазо қўллаш тўғрисидаги қарорга киритилади. Маъмурий ишларни электрон юритиш Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ва бошқа қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорларига, Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 июлдаги 431-сон қарорига асосан қабул қилинган “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида ягона электрон иш юритув тизими орқали маъмурий ҳуқуқбузарликка оид ишларни юритиш тартиби ҳақида”ги Низомга мувофиқ амалга оширилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда иштирок этувчи шахслар МЖТКда белгиланган тартибда ва муддатларда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар юзасидан мурожаат қилишга ҳақли. Мурожаат ва унга илова қилинадиган ҳужжатлар судга электрон ҳужжат шаклида юборилиши мумкин. Иш ҳолатлари ҳужжатларнинг фақат асл нусхалари билан тасдиқланиши лозим бўлганда, шунингдек бошқа зарур ҳолларда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахсининг) талаби билан ҳужжатларнинг асл нусхалари тақдим этилади.

Профилактика инспекторлари ёдда тутишлари лозимки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш тартиби МЖТК ва бошқа қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланади (МЖТК 270-модда). Яъни маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўзғатиш, кўриб чиқиш, кўриб чиқишни рад этиш ва бошқа барча ҳаракатлар МЖТК ва унга асосан қабул қилинган бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан амалга оширилади.

Қуйидаги ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни бошлаш мумкин эмас, бошланган иш эса тугатилиши лозим (МЖТК 271-модда):

1) *маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳодисаси ёки аломати йўқ бўлса*, яъни маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объект, объектив томон, субъектив томон ва субъект каби таркибий элементларининг мавжуд эмаслиги (ҳуқуқбузарлик таркиби тўғрисида ушбу қўлланманинг 2-боб 2.2-параграфида батафсил ёритилган);

2) *маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиши пайтида шахс ўн олти ёшга тўлмаган бўлса*, шахсни маъмурий жавобгарлик субъекти деб тан олиш учун у ҳуқуқбузарлик содир этган вақтда 16 ёшга тўлган бўлиши лозим (вояга етмаганларнинг жавобгарлиги тўғрисида ушбу қўлланманинг 2-боб 2.2-параграфида батафсил ёритилган);

3) *ғайриҳуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизликни содир этган шахс ақли норасо бўлса*, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш вақтида шахс ўз ҳаракатларини бошқара олган ва уларни ижтимоий хавфлилигини англаган бўлиши лозим;

4) *шахс ҳаракатни зарурий мудофаа ҳолатида ёки охирги зарурат ҳолатида қилган бўлса*, яъни МЖТКда ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик учун

маъмурий жавобгарлик белгиловчи бошқа норматив ҳужжатларда назарда тутилган, лекин **зарурий мудофаа** - шахсни ёки мудофааланувчининг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини ғайриҳуқуқий тажовузлардан шундай тажовуз қилаётган шахсга зарар етказиш йўли билан ҳимоя қилиш вақтида, башарти бунда зарурий мудофаа чегарасидан чиқиб кетилишига йўл қўйилмаган бўлса, шунингдек **охирги зарурат** - шахсга ёки мазкур шахснинг ёхуд бошқа шахснинг ҳуқуқларига, жамият ёки давлат манфаатларига таҳдид этаётган хавфни, башарти бу хавфни ўша ҳолатда бошқача чоралар билан бартараф этиб бўлмаса ҳамда етказилган зарар олди олинган зарарга қараганда камроқ бўлса, бартараф этиш учун содир этилган ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик деб ҳисобланмайди;

4¹) *шахс ҳаракатни жисмоний ёки руҳий мажбурлаш ёхуд қўрқитиш натижасида қилган бўлса*, яъни жисмоний ёки руҳий мажбурлаш ёхуд шундай мажбурлашни қўллаш билан қўрқитиш натижасида МЖТК билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларга зарар етказган шахс, агар бундай мажбурлаш ёки қўрқитиш натижасида шахс ўз ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) бошқара олмаган бўлса, маъмурий жавобгарликка тортилмайди;

5) *амнистия акти чиқиши, агар у маъмурий жазо чорасини қўлланишни бекор қилса*, амнистия акти кечиришнинг бир кўриниши бўлиб, Президентнинг тақдимномаси асосида Олий Мажлис Сенати томонидан маълум турдаги ҳуқуқбузарликлар учун қоида тариқасида йилига бир марта маълум бир сана муносабати билан жазодан тўлиқ ёки қисман озод қилишгача даражада ялпи жорий этиладиган енгиллик бериш орқали кечириш тушунилади;

б) *маъмурий жавобгарликни белгиловчи ҳужжат бекор қилинган бўлса*, яъни ишни кўриб чиқиш вақтига келиб қонун чиқарувчи томонидан жавобгарликни белгиловчи ҳуқуқ нормаси бекор қилиниши, масалан МЖТК 128²-модда 2-қисмига асосан транспорт воситаси салонининг олд қисмига ўзбошимчалик билан монитор (дисплей) ўрнатиш учун жавобгарлик мавжуд эди, аммо, 2021-йил 30-ноябрь кунидан ушбу ҳаракат учун жавобгарлик бекор қилинди;

7) *маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш пайтига келиб МЖТКнинг 36-моддасида назарда тутилган муддатлар ўтиб кетган бўлса*, яъни юқоридаги моддага асосан маъмурий жазо ҳуқуқбузарлик содир этилган кундан бошлаб, давом этаётган ҳуқуқбузарликлар учун эса, ҳуқуқбузарлик аниқланган кундан бошлаб бир йилдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин, шунингдек, жиноят ишини қўзғатиш рад этилган ёки жиноят иши тугатилган бўлса-ю, лекин ҳуқуқбузарнинг ҳаракатларида маъмурий ҳуқуқбузарлик аломатлари мавжуд бўлса, маъмурий жазо чораси жиноят иши қўзғатишни рад этиш ёки жиноят ишини тугатиш тўғрисида, агар ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган муддатлар ўтмаган бўлса, қарор қабул қилинган кундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай қўлланилиши мумкин;

8) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс хусусида шу факт юзасидан маъмурий жазо қўлланиш тўғрисида ваколатли орган (мансабдор шахс) қарор чиқарган бўлса ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни тугатиш тўғрисида чиқарилган қарор бекор қилинмаган бўлса, шунингдек мазкур факт юзасидан жиноят тўғрисидаги иш қўзғатилган бўлса, яъни муайян маъмурий ҳуқуқбузарлик юзасидан ҳабар келиб тушган бўлиб, уни кўриб чиқиш давомида юқоридаги ҳолатлар аниқланганда профилактика инспекторлари томонидан ишни кўриб чиқишни рад қилиш тўғрисида қарор қабул қилиниб бу ҳақда муружаатчига шахсан ёки почта орқали ҳабар қилинади:

9) шахс иши юритила бошланган пайтда вафот этган бўлса;

10) ҳуқуқбузарликнинг оқибатлари бартараф этилган тақдирда шахсни жавобгарликдан озод этиш МЖтКнинг тегишли моддасида назарда тутилган бўлса, масалан, 47⁴-моддада келтирилган вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсларни моддий таъминлашдан бўйин товлаш маъмурий ҳуқуқбузарлигини биринчи марта содир этган шахс, агар у маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриш жараёнида алимент мажбуриятлари бўйича қарздорликни ихтиёрий равишда тўлаган бўлса, жавобгарликдан озод этилади (МЖтК 47⁴-м. 2-қ.);

10¹) ҳуқуқбузар МЖтКнинг 21²-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар бўйича жабрланувчи билан ярашган бўлса, яъни МЖтКнинг 21²-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича тарафлар ярашувга келган тақдирда профилактика инспекторлари тарафларнинг ярашуви муносабати билан ишни судга юбориш тўғрисида қарор чиқаради ва маъмурий жавобгарликдан озод қилиш ҳақидаги масалани ҳал этиш учун иш материалларини МЖтКнинг 313¹-моддасида белгиланган тартибда судга юборади;

11) агар МЖтК 164-моддаси (Савдо ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш)нинг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 165-моддаси (Лицензиялаш, рухсат бериш ва ҳабардор қилиш тартиб-таомиллари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи қисмида, 166-моддаси (Товарларни (маҳсулотларни) уларнинг сифатини тасдиқлайдиган ҳужжатларсиз сотиш ёки мажбурий равишда рақамли маркировкалаш қоидаларини бузиш)нинг биринчи ва учинчи қисмларида, 167-моддаси (Видеоёзувли кассеталарни сотиш ва видео муассасаларнинг ишлаш қоидаларини бузиш)нинг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 168-моддаси (Бозорларда савдо қилиш қоидаларини бузиш)да, 171-моддаси (Валюта ва экспорт-импорт операцияларини амалга ошириш тартибини бузиш)нинг биринчи, иккинчи ва учинчи қисмларида, 172 (Ёнилғи-мойлаш материалларини қабул қилиш, ҳисобга олиш, сақлаш, бериш, олиш қоидаларини бузиш), 173-модда (Техник регламентларга жавоб бермайдиган ёнилғи-мойлаш материалларини реализация қилиш)ларида, 174-моддаси (Солиқлар ёки йиғимларни тўлашдан бўйин товлаш)нинг биринчи ва иккинчи қисмларида, 174¹-моддаси (Қимматли қоғозлар бозори тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи — саккизинчи қисмларида, 175-моддаси (Солиқ солиш объектларининг

ҳисобини ва ҳисоботини юритишнинг белгиланган тартибини, шунингдек тўлов интизомини бузиш)нинг биринчи, иккинчи ва бешинчи қисмларида, 175¹-моддаси (Бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи қисмида, 175³ (Солиқ тўловчиларнинг идентификация рақамларини қўлланиш тартибини бузиш), 175⁴-моддалари (Иш ҳақини тақиқланган шаклларда тўлаш)да, 175⁵-моддаси (Ходимлар сонини яшириш)нинг биринчи қисмида, 176² (Хўжалик юритувчи субъектнинг манзили, банк реквизитлари ўзгарганлиги ёки қайта рўйхатдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумотларни тақдим этмаслик ёки ёлғон маълумотларни тақдим этиш), 176³ (Автомобиль транспортида йўловчилар ташиш фаолияти билан лицензиясиз шуғулланиш), 176⁴-моддаси (Таксиларни ягона таниш белгилари билан жиҳозлашга доир талабларни бузиш)да, 177-моддаси (Ўзганинг товар белгисидан, хизмат кўрсатиш белгисидан, товар келиб чиққан жой номидан ёки фирма номидан қонунга хилоф равишда фойдаланиш)нинг биринчи қисмида, 177¹-моддаси (Муаллифлик ҳуқуқини ва турдош ҳуқуқларни бузиш)нинг биринчи қисмида, 177²-моддаси(Ихтирога, фойдали моделга ва саноат намунасига бўлган ҳуқуқларни бузиш)нинг биринчи қисмида, 178-моддаси (Рақобат тўғрисидаги қонунчиликни ва истеъмолчиларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи, учинчи — саккизинчи қисмларида, 178¹-моддаси (Реклама тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи ва иккинчи қисмларида, 179²-моддаси (Фуқароларнинг жамғариб бориладиган пенсия таъминоти тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи ва иккинчи қисмларида, 179⁴-моддаси (Биржа фаолияти тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)нинг биринчи қисмида, 179⁵-моддаси (Қасдан банкротликка олиб келиш)да, 215-моддаси (Давлат статистик ҳисоботларини тақдим этиш тартибини бузиш)нинг биринчи қисмида, 215¹-моддаси (Корхонанинг молия-хўжалик фаолияти тўғрисидаги материалларни тақдим этиш тартибини бузиш)нинг биринчи қисмида, 227⁸-моддаси (Божхона расмийлаштируви тугалланмаган товарлар ва транспорт воситалари билан ғайриқонуний операциялар, шунингдек божхона органининг рухсатсиз юк операциялари ва бошқа операциялар ўтказиш)нинг биринчи, учинчи ва бешинчи қисмларида, 227¹⁴-моддаси (Товарларни қайта ишлаш тартибини бузиш)нинг биринчи ва учинчи қисмларида, 227¹⁵-моддаси (Эркин божхона зоналари ва эркин омборларда ишлаб чиқариш, тижорат ҳамда бошқа фаолиятни амалга ошириш тартибини бузиш)нинг биринчи қисмида, 227¹⁶-моддаси (Товарлар ва транспорт воситаларини Ўзбекистон Республикасининг божхона ҳудудидан ташқарига олиб чиқмаслик ёки уларни ушбу ҳудудга қайтариб олиб кирмаслик)нинг биринчи ва тўртинчи қисмларида, 227¹⁸-моддаси (Муайян божхона режимига жойлаштирилган товарлар ва транспорт воситалари билан ғайриқонуний операцияларни амалга оширганлик)нинг биринчи ва учинчи қисмларида, 227¹⁹-моддаси (Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараси орқали товарларни олиб ўтишда иқтисодий сиёсат чоралари ва бошқа чекловларни қўлланиш тартибига риоя қилмаслик)нинг биринчи қисмида, 227²¹-моддаси (Товарлар ва транспорт воситаларини белгиланган тартибни бузган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараси орқали олиб ўтиш)да, 227²²-моддаси

(Товарларни декларацияламаслик ёки нотўғри декларациялаш)нинг биринчи қисмида, 227²³-моддаси (Ўзбекистон Республикасининг божхона ҳудудига божхона қоидаларини бузган ҳолда олиб кирилган товарлар ва транспорт воситаларини ташиш, сақлаш, сотиб олиш, улардан фойдаланиш ёки уларни тасарруф этиш)нинг биринчи қисмида, 227²⁴ (Божхона тўловлари бўйича имтиёзлар берилган, шартли равишда чиқарилган товарлар ва транспорт воситаларидан фойдаланиш ҳамда уларни тасарруф этиш тартибини бузиш), 227²⁵ (Божхона тўловларидан ғайриқонуний озод қилишга, уларни камайтиришга, тўланган божхона тўловларини қайтариб олиш, тўловлар ва бошқа ҳақни олишга ёхуд етарли асосларсиз уларни қайтармасликка қаратилган хатти-ҳаракатлар) ва 227²⁶-моддаси (Божхона тўловларини тўлаш муддатларини бузиш)да, 227²⁷-моддаси (Божхона брокери ёки божхона ташувчиси сифатидаги фаолият шартларини бузиш)нинг биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни биринчи марта содир этган тадбиркорлик субъектининг мансабдор шахслари ёки ходимлари ёхуд тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи фуқаролар йўл қўйилган бузилишларни ҳуқуқбузарлик аниқланган пайтдан эътиборан ўттиз кунлик муддатда ихтиёрий равишда бартараф этган ва (ёки) етказилган моддий зарарнинг ўрнини қоплаган бўлса, бундан фуқароларнинг ҳаёти ва (ёки) соғлиғига зарар етказилган ҳоллар мустасно.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш барча фуқароларнинг жинси, ижтимоий келиб чиқиши, шахсий ва ижтимоий мавқеи, ирқи, миллати, тили, дини ва эътиқодидан қатъи назар, қонун олдида ва шу ишни кўриб чиқувчи профилактика инспекторлари олдида тенглиги асосида кўриб чиқилади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш ўзбек тилида, қорақалпоқ тилида ёки муайян жойдаги кўпчилик аҳоли сўзлашадиган тилда юритилади. Иш юритилаётган тилни билмайдиган иш иштирокчиларига таржимон орқали иш материаллари билан тўлиқ танишиш ва ишни моҳияти бўйича кўриб чиқиш чоғида қатнашиш ҳуқуқи, шунингдек ўз она тилида сўзлаш ҳуқуқи ишни кўриб чиқаётган профилактика инспектори томонидан таъминланади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш очик кўрилади. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишнинг тарбиявий ва огоҳлантирувчи ролини ошириш мақсадида бундай ишлар ҳуқуқбузарнинг иш, ўқиш жойидаги жамоаларида ёки яшаш жойида кўриб чиқилиши мумкин.

Прокурор маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш чоғида қонунларнинг ижроси устидан назоратни амалга оширар экан:

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида иш қўзғатишга;
- иш материаллари билан танишиб чиқишга;
- иш юритиш вақтида органлар (мансабдор шахслар)нинг ҳаракатлари қонунийлигини текширишга;
- ишни кўриб чиқишда қатнашишга;
- ишни кўриб чиқиш вақтида вужудга келган масалалар хусусида илтимосини баён этишга, хулосалар беришга;

- маъмурий ҳуқуқбузарликлар учун тегишли органлар (мансабдор шахслар) таъсир кўрсатиш чораларини тўғри қўлланганлигини текширишга;
- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қабул қилинган қарорга ёки шикоят юзасидан чиқарилган қарорга протест келтиришга;
- қонунда назарда тутилган бошқа ҳаракатлар қилишга ҳақлидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга оид далиллар ҳар қандай фактик маълумотлардан иборат бўлиб, профилактика инспекторлари шу маълумотларга асосланиб маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолати юз берган ёки бермаганлигини, муайян шахснинг уни содир этишда айбдорлигини ва ишни тўғри кўриб чиқиш учун аҳамиятли бўлган бошқа ҳолатларни қонунда белгиланган тартибда аниқлайди.

Юқоридаги маълумотлар қуйидаги воситалар билан белгиланади:

- маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома;
- маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг тушунтиришлари;
- жабрланувчининг, гувоҳларнинг кўрсатувлари;
- эксперт хулосаси;
- мутахассис маслаҳати (тушунтиришлари);
- ашёвий далиллар;
- ашёлар ва ҳужжатларни олиб қўйиш тўғрисидаги баённома;
- аудио-, видеоёзувлардан ва фотосуратлардан иборат материаллар, шунингдек бошқа материаллар.

Орган (мансабдор шахс) далилларга ишнинг ҳамма ҳолатларини ҳар томонлама, тўла ва объектив жамлаб текширишга асосланган ўзининг ички ишончи билан қонунга амал қилган ҳолда баҳо беради.

Башарти ишни кўриб чиқиш пайтида орган (мансабдор шахс) ҳуқуқбузарлик ҳолатида жиноят аломатлари бор деган хулосага келса, материалларни прокурорга топширади.

3.2. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома

Маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги тўғрисидаги баённома ваколатли мансабдор шахс томонидан тузилади. Агар фуқаро ўзи содир этган ҳуқуқбузарлик фактига эътироз билдирмаса ҳамда унга жойнинг ўзида солинадиган жариманинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан ошмаса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузилмайди (бу ҳақда ушбу қўлланманинг 2-боб 2.4. параграфида батафсил ёритилган).

Умуман олганда МЖТК 280-моддасига асосан бузилиши маъмурий жавобгарликни келтириб чиқарадиган қоидаларга риоя этилишини текшириш ва (ёки) назорат қилиш қонунчилиги билан зиммасига юклатилган тегишли органнинг ваколатли мансабдор шахси маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомани тузиши белгиланган. Яъни профилактика инспекторларининг текшириш

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомада қуйидагилар кўрсатилган бўлиши лозим:

- шу баённома тузилган сана ва жой;
- баённомани тузган шахснинг лавозими, фамилияси, исми, отасининг исми;
- ҳуқуқбузарнинг шахсига оид маълумотлар;
- маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жой, вақт ва бу ҳуқуқбузарликнинг моҳияти, ана шундай ҳуқуқбузарлик учун жавобгарликни назарда тутувчи норматив ҳужжат;
- агар гувоҳлар ва жабрланувчилар бўлса, уларнинг фамилиялари ва яшаш манзиллари;
- ҳуқуқбузарнинг тушунтириши;
- ишни ҳал қилиш учун зарур бўлган бошқа маълумотлар;
- ҳуқуқбузарлик туфайли етказилган моддий зарар, агар етказилган бўлса.

Баённома уни тузган шахс ва маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахс томонидан имзоланади; гувоҳлар ва жабрланувчилар бўлган тақдирда эса — баённома мазкур шахслар томонидан ҳам имзоланади.

Ҳуқуқбузарлик содир этган шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда, баённомага бу ҳақда ёзиб қўйилади. Ҳуқуқбузарлик содир этган шахс баённоманинг мазмуни юзасидан баённомага илова қилинадиган тушунтириш ва мулоҳазаларини беришга, шунингдек мазкур баённомага имзо чекишдан бош тортиш сабабларини баён этишга ҳақлидир.

Баённомани тузиш вақтида ҳуқуқбузарга МЖТКнинг 294-моддасида назарда тутилган унинг ҳуқуқ ва бурчлари тушунтирилади ва бу хусусда баённомага ёзиб қўйилади. Унга кўра маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс қуйидагиларга ҳақлидир:

- иш материаллари билан танишиб чиқиш;
- изоҳлар бериш;
- далиллар келтириш;
- ўз илтимосини баён этиш;
- ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланиш;
- ўз она тилида сўзлашга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланиш;
- иш юзасидан чиқарилган қарор устидан шикоят бериш.

Баённома бошқа ҳужжатлар ва иш бўйича ашёвий далиллар билан бирга ҳуқуқбузарлик содир этилган ёки аниқланган пайтдан бошлаб **бир суткадан кечиктирмай** маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган орган (мансабдор шахс)га юборилади (МЖТК 282-модда).

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомага қуйидагилар илова қилинади:

1) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатнинг кўчирма нусхаси;

2) ички ишлар органларининг маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг илгари маъмурий жавобгарликка тортилганлиги факти мавжудлиги ёки мавжуд эмаслиги тўғрисидаги маълумотномаси;

3) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг тушунтириши;

4) жабрланувчининг, гувоҳларнинг кўрсатувлари, экспертнинг хулосаси, агар улар мавжуд бўлса;

5) маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги фактини тасдиқловчи бошқа материаллар.

МЖТКнинг 52-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомага юқорида кўрсатилган ҳужжатлардан ташқари қуйидагилар илова қилинади:

1) жабрланувчининг аризаси;

2) судга қадар тиббий экспертиза тайинланганлиги ҳақидаги қарор ва экспертларнинг хулосаси;

3) жиноят иши қўзғатишни рад этиш тўғрисидаги қарор.

Агар профилактика инспекторлари ваколатига кирувчи маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича фуқаро ўзи содир этган ҳуқуқбузарлик фактига эътироз билдирмаса ҳамда унга жойнинг ўзида солинадиган жариманинг миқдори базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан ошмаса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузилмайди *(бу тўғрисида ушбу қўлланманинг 2-боб 2.4. параграфиди батафсил келтирилган)*.

МЖТКнинг 284-моддасига асосан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш мақсадида, агар баённома тузиш шарт бўлиб, уни жойнинг ўзида тузишнинг имкони бўлмаса, ички ишлар органи ходими ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузишга ваколатли бошқа шахс ҳуқуқбузарни ички ишлар органига ёхуд фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига келтириши мумкинлиги белгиланган. Демак шахсни маъмурий йўл билан ушлаб туришнинг ягона мақсади бу баённома тузишдир. Бежизга ушлаб туришнинг муддати кўпи билан 3 соат деб белгиланмаган.

Транспорт воситаларидан фойдаланиш, ҳаракат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш, транспортда юкларни бут сақлашни таъминлаш борасидаги қоидалар, транспортда ёнғиндан сақлаш қоидалари, санитария-гигиена ва эпидемияга қарши кураш-санитария қоидалари бузилган тақдирда ҳуқуқбузар, агар унда шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар ва у ҳақда зарур маълумотлар бериши мумкин бўлган гувоҳлар бўлмаса, ваколатли шахс томонидан ички ишлар органларига ушлаб келтирилиши мумкин.

Ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисидаги қонунчилик бузилганда баённома тузиш мақсадида, башарти ҳуқуқбузарнинг шахсини ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида аниқлаш мумкин бўлмаса, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини асраш ва ундан фойдаланиш устидан назорат олиб борувчи органларнинг ходимлари, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг мансабдор шахслари, шунингдек ички ишлар органлари ходимлари шундай ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ички ишлар органларига ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига ушлаб келтиришлари мумкин. Ҳуқуқбузар экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш жамоатчи инспекторлари, овчилик жамоатчи инспекторлари, балиқларни муҳофаза қилиш жамоатчи инспекторлари ва ўрмонларнинг жамоатчи инспекторлари томонидан ҳам ушлаб келтирилиши мумкин.

Юридик шахсларнинг қўриқланадиган объектларига, бошқа мол-мулкига тажовуз қилиш билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда ҳуқуқбузар Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ходимлари ёки ҳарбийлаштирилган соқчилик ходимлари томонидан ҳуқуқбузарликка барҳам бериш, ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш ва ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш учун Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органига, ҳарбийлаштирилган соқчилик хизмати биносига ёки ички ишлар органларига ушлаб келтирилиши мумкин.

Ҳуқуқбузарни олиб келиш иложи борича қисқа муддатда амалга оширилиши лозим. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи биносига олиб келинган шахс бу ерда **бир соатдан ортиқ** ушлаб турилиши мумкин эмас.

3.2. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари

Бошқа таъсир кўрсатиш чоралари қўлланиб бўлинганидан кейин маъмурий ҳуқуқбузарликни тўхтатиш, ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш, башарти баённома тузиш зарур бўлиб, уни ҳуқуқбузарлик содир этилган жойнинг ўзида тузиш имкони бўлмаган тақдирда маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузиш, ишларнинг ўз вақтида ва тўғри кўриб чиқилишини таъминлаш ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар юзасидан чиқарилган қарорларни ижро этиш мақсадида мазкур шахсни маъмурий йўл билан ушлаб туришга, шахсан кўриқдан ўтказишга, унинг ашёлари, транспорт воситаларини кўздан кечиришга ва ашё ҳамда ҳужжатларни олиб қўйишга йўл қўйилади (МЖТК 285-модда).

Демак маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари юқоридаги ҳуқуқ нормасига мувофиқ қуйидагилардан иборат:

- маъмурий йўл билан ушлаб туриш;
- шахсан кўриқдан ўтказиш;
- ашёлар, транспорт воситаларини кўздан кечириш;
- ашё ҳамда ҳужжатларни олиб қўйиш.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чораларини қўллаш тартиби МЖтК ва Ўзбекистон Республикасининг бошқа қонунчилиги билан белгиланади.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш – ҳуқуқбузарнинг шахсини аниқлаш, маъмурий баённома тузиш ва ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарорнинг ижросини таъминлашга қаратилган, шахснинг қисқа муддатга эркинлигини чеклашдан иборат мажбурий маъмурий таъсир чоралардан биридир.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисида баённома тузилиб, унда: баённома тузилган сана ва жой, баённома тузган шахснинг лавозими, фамилияси, исми, отасининг исми; ушлаб турилган шахс ҳақидаги маълумотлар; уни ушлаб туриш вақти, жойи ва унинг асослари кўрсатилади.

Баённома уни тузган мансабдор шахс ва ушлаб турилган шахс томонидан имзоланади. Ушлаб турилган шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда, баённомага шу ҳақда ёзиб қўйилади. Демак, шахс баённомани имзолашдан бош тортган тақдирда ҳеч қандай ҳолис талаб қилинмайди, профилактика инспекторининг баённомага “шахс баённомани имзолашдан бош тортди” деб ёзиб қўйишининг ўзи кифоя. Аммо, бундай вазиятларда ҳолиснинг иштироки зарар қилмайди.

Ушлаб турилган шахснинг илтимосига кўра, у ушлаб турилган жой ҳақида унинг қариндош-уруғлари, адвокат, иш ёки ўқиш жойидаги маъмурият хабардор қилиб қўйилади.

Вояга етмаган шахс ушлаб турилгани ҳақида унинг ота-онаси ёки улар ўрнини босувчи шахслар албатта хабардор қилинади.

МЖтКнинг 287-моддасида маъмурий йўл билан ушлаб туриш ваколат бериб қўйилган бир қанча органлар (мансабдор шахслар) томонидангина келтирилган, чунончи:

- ички ишлар органлари;
- чегара қўшинлари;
- ҳарбий соқчиликнинг катта мансабдор шахси;
- ҳарбий автомобиль инспекциясининг мансабдор шахслари;
- Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органларининг мансабдор шахслари;
 - Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси органларининг мансабдор шахслари;
 - божхона органлари ходимлари;
 - ҳарбий патруль;
 - давлат солиқ органлари;

- Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ва унинг жойлардаги бўлинмаларининг мансабдор;
- Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларининг мансабдор шахслари.

Ички ишлар органлари қуйидаги жадвалда назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда ушлаб туриш ваколатига эга:

№	Модданинг рақами	Модданинг номи
1.	47 ⁴	Вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсларни моддий таъминлашдан бўйин товлаш
2.	47 ⁵	Ота-онани моддий таъминлашдан бўйин товлаш
3.	51 ²	Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг, сайлов комиссияларининг, референдум ўтказувчи комиссияларнинг фаолиятига аралашиш
4.	51 ⁸	Сайловни ёки референдумни молиялаштириш тартибини бузиш
5.	51 ⁹	Жамоатчилик фикри сўровлари натижаларини, сайлов ёки референдум натижалари тахминларини чоп этиш (эълон қилиш) тартибини бузиш
6.	54	Эпидемияларга қарши кураш қоидаларини бузиш
7.	56	Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш
8.	57	Таносил касаллиги ёки ОИВ касаллиги/ОИТС юқадиган манбани яшириш
9.	58	Таносил касаллигига ёки ОИВ касаллиги/ОИТСга учраган шахсларнинг текширишдан бўйин товлаши
10.	61	Оз миқдорда талон-торож қилиш
11.	61 ¹ -м., 1-к.	Нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг хизматчисини пора эвазига оғдириб олиш
12.	70 ¹	Дарёларнинг ўзанларини тозалашга ва қирғоқларини мустаҳкамлашга доир ишларни амалга ошириш тартибини бузиш
13.	90	Ов қилиш ва балиқ овлаш қоидаларини, шунингдек ҳайвонот дунёсидан фойдаланишнинг бошқа турларини амалга ошириш қоидаларини бузиш
14.	90 ¹	Ов қилиш ва балиқ овлашнинг тақиқланган қуролларини ёки воситаларини тайёрлаш, олиб кириш, сақлаш, ташиш ёки юбориш, олиш ёхуд сотиш
15.	91	Саноат чиқиндиларини, майший чиқиндиларни ва бошқа чиқиндиларни тўплаш, ташиш, жойлаштириш, зарарсизлантириш, сақлаш, утилизация қилиш, қайта ишлаш, реализация қилиш чоғида табиатни муҳофаза қилиш талабларини бузиш
16.	92	Ҳайвонлар яшайдиган муҳитни муҳофаза қилиш қоидаларини, зоологик ва ботаник коллекцияларни вужудга келтириш ва улар билан савдо қилиш қоидаларини бузиш, худди шунингдек ҳайвонларни ўзбошимчалик билан бошқа жойга кўчириш, иқлимлаштириш ёки чатиштириш
17.	94	Ноёб ёки йўқ бўлиб кетиш хавфида турган ҳайвонларни йўқ қилиб юбориш, ўлжа қилиш ёхуд шундай ҳайвонларнинг қирилиб

		кетишига, соғи камайиб кетишига ёки яшаш муҳити бузилишига сабаб бўлиши мумкин бўлган бошқа ҳаракатлар содир этиш
18.	113	Темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш
19.	114	Темир йўл транспорти воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш
20.	115	Метрополитендан фойдаланиш қоидаларини бузиш
21.	116	Учиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш
22.	<u>116¹</u>	Ҳаво кемасидан фойдаланиш вақтида лазер нуруни йўналтириш орқали ҳалақит бериш
23.	<u>116²</u>	Ўзбекистон Республикасининг самовий ҳудудидан қонунга хилоф равишда (руҳсатсиз) фойдаланиш
24.	<u>116³</u>	Авиация хавфсизлигини таъминлашга доир талабларни бузиш
25.	117	Ҳаво кемасида юриш-туриш қоидаларини бузиш
26.	118-м., 3-қ.	Сув транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш
27.	121	Транспорт воситаларининг ички жиҳозларига шикаст етказиш
28.	122	Тамаки маҳсулотини транспортда белгиланмаган жойларда истеъмол қилиш
29.	123	Транспорт воситаларидан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш
30.	<u>125</u>	Транспорт воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш
31.	<u>125¹</u>	Юк ташиш қоидаларини, шатакка олиш қоидаларини бузиш
32.	<u>126</u>	Кўзгусимон ва (ёки) туси ўзгартирилган (қорайтирилган) ойнали, шунингдек теварак-атрофни кўришни чеклайдиган қопламали транспорт воситаларидан фойдаланиш
33.	<u>127</u>	Транспорт воситаларининг товуш чиқарувчи, ёритувчи ва бошқа курилмаларидан фойдаланиш, уларни ўрнатиш қоидаларини бузиш
34.	<u>128</u>	Ҳайдовчиларнинг транспорт воситаларини пиёдалар йўлкаларидан юргизиши, йўл белгилари ва йўл ҳаракатининг бошқа қоидалари талабларига риоя этмаслиги
35.	<u>128¹</u>	Транспорт воситасини бошқариш вақтида ҳайдовчиларнинг телефондан фойдаланиши
36.	<u>128²</u>	Транспорт воситасини бошқариш вақтида теле-, видеодастурларни томоша қилиш мақсадида монитордан (дисплейдан) фойдаланиш
37.	<u>128³</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг белгиланган ҳаракат тезлигини ошириб юбориши
38.	<u>128⁴</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг светофорнинг тақиқловчи сигналига ёки йўл ҳаракатини тартибга солувчининг тақиқловчи ишорасига бўйсунмасдан тўхташ чизиғини босиб кириши ва ўтиши
39.	<u>128⁵</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ҳалақит бериши ёки авария ҳолатини юзага келтириши, йўлнинг қарама-қарши ҳаракатланиш учун мўлжалланган томонига ёки бўлагига чиқиши
40.	<u>128⁶</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиши
41.	<u>129</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид солувчи гуруҳ бўлиб ҳаракат қилишда қатнашиши
42.	<u>130</u>	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг темир йўлнинг ўтиш

		жойларидан ўтиш қоидаларини бузиши
43.	131	Транспорт воситаларини маст ҳолда бошқариш
44.	133	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши жабрланувчига енгил тан жароҳати ёки анча миқдорда моддий зарар етказилишига олиб келиши
45.	134	Ҳайдовчиларнинг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши транспорт воситаларининг ёки бошқа мол-мулкнинг шикастланишига олиб келиши
46.	135	Йўл ҳаракати қоидаларида назарда тутилган ҳужжатлари бўлмаган шахсларнинг транспорт воситаларини бошқариши
47.	135 ¹	Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисидаги қонунчиликнинг талабларини бузиш
48.	136	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг ва йўл ҳаракати бошқа иштирокчиларининг мастлиги ёки маст эмаслигини аниқлаш учун текширувдан ўтишдан бўйин товлаши
49.	137	
50.	138	Пиёдалар ва йўл ҳаракати бошқа иштирокчиларининг йўл ҳаракати қоидаларини бузиши
51.	141	Транспорт воситаларидан шахсий бойлик орттириш мақсадида фойдаланиш
52.	142	Хавфли моддалар ва ашёларни транспортда ташиш қоидаларини бузиш
53.	144-м., 3-қ.	Транспортда чиптасиз юриш
54.	146	Ҳаво, темир йўл, сув ва автомобиль транспортида юкларнинг сақланишини таъминлаш қоидаларини бузиш
55.	147-м., 1-қ.	Йўлларга, йўл иншоотларига, йўл ҳаракатини тартибга солиб турувчи техник воситаларга шикаст етказиш, уларни сақлаш қоидаларини бузиш
56.	152-м., 2-3-қ.	Радиоэлектрон воситалар ва юқори частотали қурилмалардан фойдаланиш тартибини бузиш
57.	154	Алоқа йўллари ва иншоотларини муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш
58.	156	Автомат телефонларни шикастлантириш
59.	164-м., 4-қ.	Савдо ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш
60.	170	Валюта бойликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш
61.	176-м., 1-3-қ.	Ноқонуний тадбиркорлик фаолияти
62.	176 ³	Автомобиль транспортида йўловчилар ташиш фаолияти билан лицензиясиз шуғулланиш
63.	176 ⁴ -м., 2-қ.	Таксиларни ягона таниш белгилари билан жиҳозлашга доир талабларни бузиш
64.	183	Майда безорилик
65.	184 ¹	Фуқароларнинг жамоат жойларида ибодат либосларида юриши
66.	184 ²	Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш
67.	184 ³	Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш
68.	185	Қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш
69.	185 ¹	Пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи
70.	185 ²	Совуқ қуролни ёки совуқ қурол сифатида фойдаланилиши

		мумкин бўлган ашёларни олиб юриш
71.	185 ³	Ўзбекистон Республикаси ҳудудида фуқаровий ва хизмат қуроли сифатида муомалада бўлиши тақиқланган ашёларнинг қонунга хилоф равишда муомалада бўлиши
72.	186	Фуқароларнинг хонаки усулда ҳозирланадиган ўткир спиртли ичимликларни сотиш мақсадида тайёрлаши ёки сотиши
73.	187	Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш
74.	188	Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш
75.	188 ³	Тиланчилик қилиш
76.	189	Порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш
77.	189 ¹	Тазйикни, зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш
78.	190	Фоҳишалик билан шуғулланиш
79.	191	Қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинлар
80.	192	Маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш
81.	194	Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик
82.	195	Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари ҳарбий хизматчисининг қонуний талабларини бажармаслик
83.	198	Ҳокимият вакилининг қонуний талабларини бажармаслик ёки хизмат вазифаларини бажаришига тўсқинлик қилиш
84.	199	Махсус хизматларни қасддан алдаб чақирганлик
85.	201	Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш
86.	202 ¹	Ғайриқонуний нодавлат нотижорат ташкилотлари, оқимлар, секталарнинг фаолиятида қатнашишга ундаш
87.	203	Байроқлар ва вимпеллардан ғайриқонуний фойдаланиш, плакатлар, эмблемалар ва рамзларни тайёрлаш, тарқатиш ёки тақиб юриш
88.	204	Фавқулодда ҳолат тартибининг талабларини бузиш
89.	205	Фавқулодда ҳолат тартиби шароитида жамоат тартибига тажовуз қилиш
90.	209	Давлат мукофотларига нисбатан қонунга хилоф ҳаракатлар қилиш
91.	209 ¹	Вазирликлар, идоралар ва ташкилотлар ходимларининг формали кийим-бошини қонунга хилоф равишда кийиб юриш
92.	210	Қамоқда сақлаш жойларида, жазони ижро этиш муассасаларида, махсус даволаш-олдини олиш ёки махсус ўқув-тарбия муассасаларида сақланаётган шахсларга тақиқланган нарсаларни бериш
93.	218	Оммавий ахборот воситалари маҳсулотларини қонунга хилоф равишда тайёрлаш ва тарқатиш
94.	220	Қуролнинг ва унинг ўқ-дориларининг муомалада бўлиши қоидаларини бузиш
95.	224	Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда яшаш қоидаларини бузиш

96.	225-м., 1-3 қ.	Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузиш
97.	225 ¹	Чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан маъмурий тарзда чиқариб юбориш тўғрисидаги суд қарорини бажармаслик
98.	228	Мухрлар (пломбалар)ни қасддан бузиш ёки юлиб олиш
99.	239	Нодавлат нотижорат ташкилотларининг фаолиятни амалга ошириш тартибини бузиши
100.	240	Диний ташкилотлар тўғрисидаги қонунчиликни бузиш
101.	241	Диний таълимдан сабоқ бериш тартибини бузиш

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш уч соатдан ортиқ давом этиши мумкин эмас. Айрим ҳолларда алоҳида зарурат муносабати билан Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида маъмурий йўл билан ушлаб туришнинг бошқача муддатлари белгиланиши мумкин.

Чегара тартибини ёки Ўзбекистон Республикаси давлат чегараси орқали ўтиш пунктларидаги тартибни бузган шахслар баённома тузиш учун уч соатгача муддатга ушлаб турилиши мумкин, ҳуқуқбузарнинг шахсини ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларини аниқлаш учун зарур бўлган ҳолларда эса — ушлаш пайтидан бошлаб йигирма тўрт соат ичида прокурорга ёзма тарзда маълум қилиб, уч суткагача ёки ҳуқуқбузарда ўзининг шахсини тасдиқловчи ҳужжат бўлмаса, прокурорнинг санкцияси билан ўн суткагача муддатга ушлаб турилиши мумкин.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш муддати ҳуқуқбузарни баённома тузиш учун олиб келиш пайтидан бошланади, маст ҳолдаги шахслар учун эса — улар *ҳушёр тортган вақтдан* бошланади.

МЖтКнинг 54 (Эпидемияларга қарши кураш қоидаларини бузиш), 56 (Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш), 57 (Таносил касаллиги ёки ОИВ касаллиги/ОИТС юқадиган манбани яшириш), 58 (Таносил касаллигига ёки ОИВ касаллиги/ОИТСга учраган шахсларнинг текширишдан бўйин товлаши), 61 (Оз миқдорда талон-торож қилиш), 90 (Ов қилиш ва балиқ овлаш қоидаларини, шунингдек ҳайвонот дунёсидан фойдаланишнинг бошқа турларини амалга ошириш қоидаларини бузиш), 164-моддаси (Савдо ёки хизмат кўрсатиш қоидаларини бузиш)нинг тўртинчи қисмида, 170 (Валюта бойликларини қонунга хилоф равишда олиш ёки ўтказиш), 183 (Майда безорилик), 184² (Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш), 184³ (Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш), 191 (Қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинлар), 194 (Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик), 194¹ (Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчисининг (ходимининг) қонуний талабларини бажармаслик), 195 (Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари ҳарбий хизматчисининг қонуний талабларини бажармаслик), 195¹

(Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси ҳарбий хизматчиларининг (ҳодимларининг) ўз хизмат бурчларини бажаришларига қаршилик кўрсатиш), 201 (Йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар уюштириш, ўтказиш тартибини бузиш), 204 (Фавқулодда ҳолат тартибининг талабларини бузиш), 205 (Фавқулодда ҳолат тартиби шароитида жамоат тартибига тажовуз қилиш), 206 (Маъмурий назорат қоидаларини бузиш), 210 (Қамоқда сақлаш жойларида, жазони ижро этиш муассасаларида, махсус даволаш-олдини олиш ёки махсус ўқув-тарбия муассасаларида сақланаётган шахсларга тақиқланган нарсаларни бериш), 225-моддаси (Ўзбекистон Республикасида бўлиш қоидаларини бузиш)нинг биринчи — учинчи қисмларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган ёхуд ўзининг шахси тўғрисидаги маълумотларни яширган шахслар ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иши жиноят ишлари бўйича суд ёки ички ишлар органи бошлиғи (бошлиқ ўринбосари) томонидан кўриб чиқилгунга қадар, лекин 24 соатдан кўп бўлмаган муддатга ушлаб турилиши мумкин.

Шахсни кўриқдан ўтказиш кўриқдан ўтказилаётган шахс билан *бир жинсда бўлган* шахслар томонидан ва шу жинсдаги иккита ҳолис гувоҳ иштирок этган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

Шахсни кўриқдан ўтказиш ички ишлар органларининг, ҳарбий соқчилик, ҳаво транспортининг, божхона органлари, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органлари ва чегара қўшинларининг ваколатли шахслари, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида бевосита назарда тутилган ҳолларда эса, шунга ваколати бўлган бошқа органлар томонидан амалга оширилиши мумкин.

Ашёларни кўздан кечириб чиқиш ички ишлар органларининг, ҳарбий соқчилик, ҳаво транспортининг, божхона органларининг, Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси органларининг, чегара қўшинларининг, солиқ органларининг, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ва унинг жойлардаги бўлинмаларининг, Ўзбекистон Республикаси Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш давлат кўмитаси органларининг, Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат кўмитаси органларининг, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида бевосита назарда тутилган ҳолларда эса, шунингдек тегишли ваколати бўлган органларнинг бошқа ваколатли шахслари томонидан амалга оширилади.

Ашёларни, ов қилиш ва балиқ тутиш қуролларини, кўлга киритилган маҳсулотлар ва бошқа буюмларни кўздан кечириш, одатда, шу ашё ва буюмлар кимнинг мулки ёки эгалигида бўлса, ўша шахс иштирокида амалга оширилади. Кечиктириб бўлмайдиган ҳолларда, мазкур ашёлар, буюмларни мулкдорсиз (эгасисиз) иккита ҳолис гувоҳ иштирокида ҳам кўздан кечириб чиқилиши мумкин.

Шахсий кўриқдан ўтказиш ва ашёларни кўздан кечириш тўғрисида баённома тузилади ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомага ёхуд маъмурий йўл билан ушлаб туриш тўғрисидаги баённомага тегишинча ёзиб қўйилади.

Ҳуқуқбузарларни ушлаш, шахсий кўриқдан ўтказиш ёки ашёларини кўздан кечириш вақтида аниқланган ҳуқуқбузарлик содир этиш қуроли ёки бевосита шундай ашёлар бўлмиш ашё ва ҳужжатлар профилактика инспекторлари томонидан олиб қўйилади. Олиб қўйилган ашё ва ҳужжатлар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишлар кўриб чиқилгунга қадар шундай ашё ва ҳужжатларни олиб қўйиш ҳуқуқи берилган органлар (мансабдор шахслар) томонидан белгилаб бериладиган жойларда сақланади, иш кўриб бўлинганидан кейин эса, уни кўриб чиқиш натижаларига қараб, бу ашё ва ҳужжатлар белгиланган тартибда мусодара қилинади ёки эгасига қайтариб берилади ёхуд йўқ қилиб юборилади, ашёлар ҳақ тўлаб олиб қўйилган тақдирда эса — сотиб юборилади.

Олиб қўйилган орден, медаль, фахрий унвоннинг кўкракка тақиладиган нишони қонуний эгасига қайтариб берилади, башарти, эгаси номаълум бўлса, унда тегишли органга жўнатилади.

Ашё ва ҳужжатлар олиб қўйилган тақдирда бу хусусда баённома тузилади ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомага ёхуд буюмларни кўздан кечириб чиқиш ёки маъмурий йўл билан ушлаб туриш ҳақидаги баённомаларга тегишли ёзув ёзиб қўйилади.

МЖТКнинг 185 (Қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш), 220 (Қуролнинг ва унинг ўқ-дориларининг муомалада бўлиши қоидаларини бузиш), 220¹ (Қуролнинг қонунга хилоф муомаласи) ва 221 (Қуролни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) қоидаларини ёки унинг муомаласи соҳасидаги рухсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш қоидаларини бузиш) - моддаларида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар содир этилган тақдирда, профилактика инспекторлари иш кўриб чиқилгунга қадар қуролни ва унинг ўқ-дориларини олиб қўйишга ҳақли бўлиб, бу ҳақда олиб қўйилаётган қуролнинг маркаси ёки модели, калибри, туркуми ва рақами, ўқ-дориларнинг миқдори ва тури кўрсатилган ҳолда баённомага ёзиб қўйилади.

Ўз хизмат бурчини бажариш вақтида ҳуқуқбузарлик содир этган шахсга нисбатан унинг ашёларини олиб қўйиш, шахсий кўриқдан ўтказиш ва ашёларни кўздан кечириб чиқиш жуда зарур бўлган ҳоллардагина қўлланилади.

Маъмурий йўл билан ушлаб туриш, шахсни кўриқдан ўтказиш, ашёларни кўздан кечириш, транспорт воситаларини ушлаб туриш ва кўздан кечириш, ашё ва ҳужжатларни олиб қўйиш, транспорт воситасини бошқаришдан четлаштириш устидан манфаатдор шахс юқори органга (мансабдор шахсга), прокурорга ёки судга шикоят бериши мумкин.

3.3. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар

Маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс иш материаллари билан танишиб чиқишга, изоҳлар беришга, далиллар келтиришга, ўз илтимосини баён этишга, ишни кўриб чиқиш вақтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилида сўзлашга ва таржимоннинг хизматларидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан шикоят беришга ҳақлидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс иштирокида кўриб чиқилади. Мазкур шахсга ишни кўриб чиқиш жойи ва вақти ҳақида хабар қилинганлиги тўғрисида маълумотлар бўлган ва ундан ишни кўриб чиқишни кечиктириш хусусида ҳеч қандай илтимос тушмаган ҳолларда иш унинг иштирокисиз кўриб чиқилиши мумкин.

Башарти содир этган ҳуқуқбузарлиги учун МЖтКда маъмурий қамокқа олиш, ашёларини мусодара қилиш ёки ҳақини тўлаш шарти билан олиб кўйиш чораларини қўллаш назарда тутилган бўлса, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш вақтида маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг иштирок этиши шарт. Мазкур шахс бундай маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда иштирок этишдан бўйин товлаган тақдирда, у жиноят ишлари бўйича суднинг ажримига биноан ички ишлар органи томонидан мажбуран олиб келиниши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик йўли билан маънавий, жисмоний ёки мулкий зарар етказилган шахс **жабрланувчи** деб топилади.

Жабрланувчи ишга оид ҳамма материаллар билан танишиб чиқишга, кўрсатувлар беришга, далиллар келтиришга, илтимослар қилишга, ишни кўриб чиқиш пайтида адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланишга, ўз она тилида сўзлашга ва таржимон хизматидан фойдаланишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан шикоят беришга ҳақлидир.

Вояга етмаган ёки ўзининг жисмоний нуқсонлари ёхуд руҳий ҳолатининг бузилганлиги сабабли маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар юзасидан ўз ҳуқуқини ўзи амалга оширолмайдиган — маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахснинг ёки жабрланувчининг манфаатларини улар учун мазкур шахсларнинг **қонуний вакиллари** (ота-оналари, эр ёки хотинлари, вояга етган болалари, фарзандликка олувчилар, васийлар, ҳомийлар) ифодалашга ҳақлидирлар.

Қонуний вакиллар иш материаллари билан танишишга ва манфаатларини ўзлари ифода этаётган шахс номидан илтимослар қилишга, иш юзасидан чиқарилган қарор устидан шикоят беришга ҳақлидирлар.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишда шу ҳуқуқбузарликни содир этган шахсни ушлаб туриш пайтидан бошлаб **адвокат** қатнашиши мумкин.

Адвокат ишга оид материаллар билан танишиб чиқишга, уни таклиф қилган шахснинг топшириғига биноан ва унинг номидан илтимослар қилишга ва иш юзасидан чиқарилган қарор устидан шикоят беришга ҳақлидир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича аниқланиши керак бўлган бирон-бир ҳолатдан воқиф бўлиши мумкин бўлган ҳар қандай шахс шу иш юзасидан **гувоҳ** сифатида чақирилиши мумкин. Гувоҳ сифатида фақатгина ҳуқуқбузарлик содир этилган вақтда ҳозир бўлган ва ушбу ҳодисани кўрган шахс тан олинмайди, балки ҳодиса кўрган, эшитган, кўриши, эшитиши мумкин бўлган ҳуллас иш юзасидан оз бўлсада маълумот бериши мумкин бўлган шахс гувоҳ бўлиши мумкин.

Ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахснинг) чақирувига биноан гувоҳ кўрсатилган вақтда келиши, ҳаққоний кўрсатувлар бериши, шу иш хусусида ўзига маълум бўлган ҳамма нарсаларни айтиб бериши ва қўйилган саволларга жавоб бериши шарт.

Хулоса бериш учун зарур фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билимларга эга бўлган жисмоний шахс **эксперт** сифатида тайинланиши мумкин.

Профилактика инспекторлари иш юзасидан экспертиза тайинлаш учун тегишли қарор қабул қилади. Ушбу қарор билан томонлар таништирилади. Эксперт хулосаси қабул қилиб олингандан сўнг ҳам хулоса билан томонлар таништирилиши шарт.

Эксперт сифатида давлат суд-экспертиза муассасаси эксперти, бошқа корхона, муассаса, ташкилот ходими ёки бошқа жисмоний шахс иштирок этиши мумкин.

Эксперт маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) томонидан махсус билимларга зарурат туғилган ҳолларда тайинланади.

Белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахслар, шунингдек қасддан содир этган жиноятлари учун судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахслар эксперт сифатида жалб этилиши мумкин эмас.

Эксперт: маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишнинг экспертиза предметида оид материаллари билан танишиш, улардан зарур маълумотларни ёзиб олиш ёки кўчирма нусхалар олиш; экспертизани ўтказиш учун зарур бўлган қўшимча материаллар ва текшириш объектлари тақдим этилиши ҳақида илтимосномалар бериш; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) рухсати билан ишни кўриб чиқишда ҳозир бўлиш, жавобгарликка тортилаётган шахсга, жабрланувчига, гувоҳларга экспертиза предметида оид саволлар бериш; ашёвий далиллар ва ҳужжатларни кўздан кечириш; ўз хулосасида нафақат ўзининг олдида қўйилган саволлар бўйича, балки экспертиза предметида оид ва иш учун аҳамиятга молик бошқа масалалар бўйича ҳам фикрларини баён этиш; унинг хулосаси ёки кўрсатувлари маъмурий

ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритишда иштирок этувчи шахслар томонидан нотўғри талқин қилинганлиги хусусида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш баённомасига киритилиши лозим бўлган баёнотлар бериш; агар у маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритилаётган тилни билмаса ёки етарлича билмаса, ўз она тилида хулоса тақдим этиш ва кўрсатувлар бериш ҳамда бундай ҳолда таржимон хизматидан фойдаланиш; агар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахсинг) қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) экспертнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузаётган бўлса, бу қарорлар, ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) устидан шикоят қилиш ҳуқуқига эгадир.

Эксперт: ўзига тақдим этилган текшириш объектларини ҳар томонлама ва тўлиқ текширишдан ўтказиши, ўз олдига қўйилган саволлар юзасидан асосли ва холисона ёзма хулоса бериши; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган органнинг (мансабдор шахсинг) чақирувига биноан ҳозир бўлиши; ўзи ўтказган экспертиза хусусида кўрсатувлар бериши ва ўзи берган хулосани тушунтириш учун қўшимча саволларга жавоб бериши; экспертизани ўтказиши муносабати билан ўзига маълум бўлиб қолган маълумотларни ошкор қилмаслиги; тақдим этилган текшириш объектлари ва иш материалларининг сақланишини таъминлаши; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиляётганда тартибга риоя қилиши шарт.

Эксперт ёки экспертлар комиссияси эксперт текширувларини ўтказиб бўлганидан кейин тегишинча эксперт ёхуд экспертлар комиссияси таркибига кирувчи ҳар бир эксперт имзоси билан тасдиқланадиган хулоса тузади.

Хулосада: экспертиза ўтказилган сана ва жой; экспертизани ўтказиш асоси; экспертизани тайинлаган орган (мансабдор шахс) тўғрисида маълумотлар; эксперт (фамилияси, исми, отасининг исми, маълумоти, ихтисослиги, иш стажи, илмий даражаси, илмий унвони, эгаллаб турган лавозими) ва экспертизани ўтказиш топширилган ташкилот ҳақида маълумотлар; экспертнинг била туриб нотўғри хулоса берганлиги, хулоса беришни рад этганлиги ёки бу ишдан бўйин товлаганлиги учун жиноий жавобгарлик тўғрисида огоҳлантирилганлиги; экспертнинг олдига қўйилган саволлар; экспертга тақдим этилган текшириш объектлари ва иш материаллари; экспертиза ўтказилаётганда ҳозир бўлган шахслар ҳақида маълумотлар; қўлланилган усуллар кўрсатилган ҳолда эксперт текширувларининг мазмуни ва натижалари, шунингдек бу эксперт текширувлари, агар экспертлар комиссияси ишлаган бўлса, ким томонидан ўтказилганлиги; эксперт текшируви натижаларининг баҳоланиши, қўйилган саволларга берилган асосли жавоблар; иш учун аҳамиятга молик бўлган ва экспертнинг ташаббусига кўра аниқланган ҳолатлар кўрсатилиши лозим.

Хулосада ҳуқуқбузарлик сабаблари ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар, шунингдек уларни бартараф этишга доир ташкилий-техникавий тавсиялар кўрсатилган бўлиши мумкин.

Хулосани ва унинг натижаларини тасвирловчи материаллар ушбу хулосага илова қилинади ҳамда унинг таркибий қисми бўлиб хизмат қилади. Эксперт текширувининг олиб борилиши, шарт-шароитлари ва натижаларини ҳужжатлаштирадиган материаллар давлат суд-экспертиза муассасасида ёки бошқа корхона, муассаса, ташкилотда қонунчиликда белгиланган муддатларда сақланади. Улар экспертизани тайинлаган органнинг (мансабдор шахснинг) талабига биноан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишга қўшиб қўйиш учун тақдим этилади.

Агар тақдим этилган текшириш объектларининг, материалларнинг ёки экспертнинг махсус билимлари етарли эмаслиги эксперт текшируви давомида маълум бўлиб қолса, хулоса айрим қўйилган саволларга жавоб беришни рад этиш асосини ўз ичига олган бўлиши лозим.

Эксперт текшируви туганидан сўнг хулоса, текшириш объектлари ва иш материаллари экспертизани тайинлаган органга (мансабдор шахсга) юборилади.

Хулоса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) учун мажбурий эмас, бироқ унинг хулосага қўшилмаслиги асослантирилган бўлиши керак.

Агар эксперт қўйилган саволларни унинг махсус билимлари асосида ҳал қилиш мумкин бўлмаслигига ёки унга тақдим этилган текшириш объектларининг ёхуд материалларнинг яроқсизлигига ёки хулоса бериш учун етарли эмаслигига ва уларни тўлдириб бўлмаслигига ёхуд фан ва суд-экспертлик амалиётининг ҳолати қўйилган саволларга жавоб топиш имкониятини бермаслигига ишонч ҳосил қилса, у хулоса беришнинг иложи йўқлиги тўғрисида асослантирилган ҳужжат тузади ҳамда уни экспертизани тайинлаган органга (мансабдор шахсга) юборади.

Далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашда маслаҳатлар (тушунтиришлар) бериш йўли билан кўмаклашиш ҳамда илмий-техника воситаларини қўллашда ёрдам бериш мақсадида фан, техника, санъат ёки ҳунар соҳасида махсус билим ва кўникмага эга бўлган, ишнинг якунидан манфаатдор бўлмаган вояга етган шахс **мутахассис** сифатида жалб этилиши мумкин.

Белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахслар мутахассис сифатида жалб қилиниши мумкин эмас.

Мутахассис: маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишнинг текшириш мавзусига доир материаллари билан танишиш, улардан зарур маълумотларни ёзиб олиш ёки кўчирма нусхалар олиш; маслаҳатлар (тушунтиришлар) бериш учун зарур бўлган қўшимча материаллар ва ўрганиш объектларини тақдим этиш тўғрисида илтимосномалар бериш; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш ўз иш юритувида бўлган органнинг (мансабдор шахснинг) рухсати билан ишни кўриб чиқиш чоғида ҳозир бўлиш, жавобгарликка тортилаётган шахсга, жабрланувчига, гувоҳларга текшириш мавзусига тааллуқли саволлар бериш; ашёвий далиллар ва ҳужжатларни кўздан кечириш; ўз маслаҳатлари

(тушунтиришлари) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда иштирок этувчи шахслар томонидан нотўғри талқин қилинганлиги хусусида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриш баённомасига киритилиши лозим бўлган фикр-мулоҳазалар билдириш; агар у маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юритилаётган тилни билмаса ёки етарлича билмаса, она тилида маслаҳат бериш ва тушунтиришларини баён қилиш ҳамда бу ҳолда таржимон хизматидан фойдаланиш; агар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш ўз иш юритувида бўлган органнинг (мансабдор шахснинг) қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ушбу мутахассиснинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузса, мазкур органнинг қарорлари, ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

Мутахассис: ўзига тақдим этилган текшириш объектларини ҳар томонлама ва тўлиқ текширишдан ўтказиши, ўз олдига қўйилган масалалар юзасидан асосли ва холисона маслаҳатлар (тушунтиришлар) бериши; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш ўз иш юритувида бўлган органнинг (мансабдор шахснинг) чақирувига биноан келиши; ўтказилган текшириш хусусида кўрсатувлар бериши ва ўзи берган маслаҳатларни (тушунтиришларни) тушунтириб бериш учун қўшимча саволларга жавоб бериши; текшириш ўтказилиши муносабати билан ўзига маълум бўлиб қолган маълумотларни ошкор қилмаслиги; тақдим этилган текшириш объектларининг ва иш материалларининг бут сақланишини таъминлаши; маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиганда тартибга риоя этиши шарт.

Мутахассиснинг барча юзага келган масалалар бўйича маслаҳатлари судга ёзма шаклда тақдим этилиши керак, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш кўриб чиқиладиганда мутахассис томонидан берилган тушунтиришлар эса маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқиш баённомасига киритилади.

Таржимон маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) томонидан тайинланади.

Таржимон мазкур органнинг (мансабдор шахснинг) чақириғига биноан келиши, ўзига топширилган таржимани тўла-тўқис ҳамда аниқ бажариши шарт.

Таржимон қуйидаги ҳолларда чақирилиши мумкин:

1) гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи ёки жабрланувчи, фуқаровий даъвогар, фуқаровий жавобгар ёхуд уларнинг вакиллари, гувоҳ, эксперт, мутахассис иш юритилаётган тилни билмаса ёки етарли даражада билмаса ёнки қар ёки соқов бўлса;

2) бирор матнни бошқа тилдан таржима қилишга зарурат бўлса.

Таржимон ушбу турдаги хизматларни кўрсатувчи ташкилотлардан, элчихоналардан, олийгоҳ профессор-ўқитувчилари таркибидан ёки оддийгина мактаб ёки коллеж ўқитувчилар таркибидан чақирилиши мумкин. Иш ҳужжатларига таржимонликни амалга оширувчи шахснинг шахсини тасдиқловчи

ҳужжати ва тегишли чет тилини билиши тўғрисидаги диплом ёки сертификат нусхаси кўшиб кўйилади.

Жабрланувчилар, гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар ва таржимонлар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) ҳузурига келишлари муносабати билан уларнинг қилган харажатлари белгиланган тартибда қопланади (МЖтК 301-модда).

Жабрланувчилар, гувоҳлар, экспертлар, мутахассислар ва таржимонлар сифатида чақирилган шахсларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) ҳузурига келишлари муносабати билан улар ишда бўлмаган вақтда ўз иш жойидаги маоши белгиланган тартибда сақланади.

Эксперт, мутахассис ва таржимон хизмат топшириғи тартибда бажарилган ҳоллардан ташқари, ўзининг вазифаларини бажарганлиги учун мукофотланиш ҳуқуқига эгадир.

Маъмурий жавобгарликка қонунга хилоф равишда тортилганлик натижасида фуқарога етказилган зарар маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиққан органнинг (мансабдор шахснинг) айбидан қатъи назар давлат томонидан тўлиқ ҳажмда тўланади.

Зарарни қоплаш ҳуқуқи маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш тугатилган тақдирдагина вужудга келади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритаётган орган (мансабдор шахс) фуқарога бузилган ҳуқуқларини тиклаш тартибини тушунтириб бериши ва маъмурий жавобгарликка қонунга хилоф равишда тортилганлиги натижасида фуқарога етказилган зарарни қоплаш учун қонунда назарда тутилган чораларни кўриши шарт.

3.4. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўриб чиқишга тайёрлаш вақтида тегишли орган (мансабдор шахс):

1) мазкур ишни кўриб чиқиш ўзининг ваколат доирасига кириш кирмаслиги;

2) маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва ишга оид бошқа материаллар тўғри тузилган-тузилмаганлиги;

3) ишни кўриб чиқишда қатнашувчи шахслар уни кўриб чиқиш вақти ва жойи ҳақида хабардор қилинган-қилинмаганлиги;

4) зарур қўшимча материаллар сўраб олинган-олинмаганлиги;

5) маъмурий жавобгарликка тортилаётган шахс, жабрланувчи, қонуний вакиллар, адвокат қилган илтимослар тўғрисидаги масалаларни ҳал этади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш шу ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда кўриб чиқилади.

МЖТКнинг 187-моддаси (Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш)да назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар шундай ҳуқуқбузарликлар содир этилган жойда ёки ҳуқуқбузарнинг истиқомат жойида кўриб чиқилади.

Болалар масалалари бўйича комиссиялар маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни ҳуқуқбузарнинг истиқомат жойида кўриб чиқадилар.

Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бошқа жойда кўриб чиқилиши ҳам назарда тутилиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги иш мазкур ишни кўриб чиқишга ваколатли орган (мансабдор шахс) томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва ишга оид бошқа материаллар олинган кундан бошлаб ўн беш кунлик муддат ичида кўриб чиқилади (МЖТК 305-модда).

МЖТКнинг 51², 51³, 51⁴, 51⁵, 51⁶, 51⁷, 51⁸, 51⁹, 170, 180, 181, 183, 187, 194, 194¹, 196¹-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар бир сутка мобайнида кўриб чиқилади, МЖТКнинг 47-моддасида, 164-моддасининг иккинчи ва учинчи қисмларида, 197⁵, 197⁷, 201, 202, 203, 204, 205-моддаларида назарда тутилган ишлар — уч сутка ичида, МЖТКнинг 61-моддасида назарда тутилган ишлар эса — беш сутка ичида кўриб чиқилади.

МЖТКнинг 56, 57, 58-моддаларида, 61¹-моддаси биринчи қисмида, 94, 165¹, 184², 184³, 189, 189¹, 201, 202¹-моддаларида, 224¹-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида, 225-моддасининг биринчи — учинчи қисмларида, 239, 240, 241-моддаларида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар, улар чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан содир этилганда, бир сутка мобайнида кўриб чиқилади.

МЖТК 271-моддасининг 11-бандида назарда тутилган ҳолатлар мавжуд бўлган тақдирда, маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳақидаги иш маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва ишнинг бошқа материаллари ишни кўриб чиқишга ваколатли орган (мансабдор шахс) томонидан олинган кундан эътиборан ўттиз кунлик муддатда кўриб чиқилади.

3.5. Ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича иш юритиш

Ярашилганлиги муносабати билан МЖТКнинг 21²-моддасида назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар кўриб чиқилиши мумкин.

Жабрланувчи ёхуд унинг қонуний вакили ярашув тўғрисидаги аризани иш профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиши вақтида, шунингдек суд муҳокамасининг исталган босқичида, аммо суд қарор чиқаргунига қадар бериши мумкин. Аризада етказилган зарар бартараф этилгани, шунингдек ярашилганлиги муносабати билан маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳақидаги иш юритилишини тугатиш тўғрисидаги илтимос кўрсатилган бўлиши керак. Агар

ярашув ҳақидаги ариза иш биринчи инстанция судида суд муҳокамасидан ўтказилаётганда берилган бўлса, суд уни дарҳол кўриб чиқишга киришади.

Агар иш бўйича бир неча жабрланувчи бўлса, фақат барча жабрланувчилар билан ярашувга эришилган тақдирда, ярашув тўғрисидаги ишни юритиш мумкин.

Аризани қабул қилиш чоғида ваколатли орган (мансабдор шахс) ва суд жабрланувчига ёки унинг қонуний вакилига суд ярашувни тасдиқласа, у мазкур иш бўйича иш юритишни қайта тиклаш ҳақида илтимоснома бериш ҳуқуқини йўқотишини тушунтириши шарт.

Профилактика инспекторлари жабрланувчининг ёки унинг қонуний вакилининг ярашув тўғрисидаги аризасини олгач, уч кундан ортиқ бўлмаган муддатда ҳуқуқбузарнинг розилигига кўра ишни тарафларнинг ярашуви муносабати билан судга юбориш ҳақида қарор чиқаради ҳамда ишни тегишлилиги бўйича судга юборади.

Қарорнинг тавсиф қисмида:

маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритиш учун асос;

маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этган шахслар ва улар томонидан содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар ҳақидаги маълумотлар;

ярашув тўғрисидаги аризанинг мазмуни ҳамда ҳуқуқбузарнинг аризага нисбатан муносабати кўрсатилади.

Қарорнинг қарор қисмида:

ишни судга юбориш ҳақидаги қарор;

ашёвий далиллар тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилади.

Агар иш бўйича ҳуқуқбузар сифатида иштирок этиш учун бир неча шахс жалб қилинган бўлиб, уларнинг барчаси билан ярашувга эришилмаган бўлса, ярашувга эришилмаган ҳуқуқбузарларга тааллуқли материаллар ажратилади ва улар бўйича иш юритиш умумий қоидаларга риоя этилган ҳолда амалга оширилади. Ушбу ҳолатлар профилактика инспекторлари томонидан ишни тарафларнинг ярашуви муносабати билан судга юбориш ҳақидаги қарорида кўрсатиши керак.

Ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича суд муҳокамаси иш судга келган пайдан эътиборан уч кундан кечиктирмай ўтказилиши керак.

Суд мажлисида: ҳуқуқбузар, жабрланувчи, уларнинг қонуний вакиллари ва, агар ишда қатнашаётган бўлса, адвокат иштирок этади.

Ярашув ҳақидаги ишлар бўйича суд муҳокамаси жабрланувчининг ярашув ҳақидаги аризасини ўқиб эшиттириш билан бошланади.

Суд ҳуқуқбузарнинг ва жабрланувчининг содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳолатлари тўғрисидаги сўзларини эшитади.

Суд:

ярашувнинг ихтиёрийлиги ва унинг сабабларини;

ҳуқуқбузар ўз айбига ихтиёрий равишда иқрор бўлганлигини;

ҳуқуқбузар ўзи содир этган қилмишнинг оқибатларини англаганлигини ва етказилган зарарни бартараф этиш чораларини кўрган-кўрмаганлигини;

жабрланувчига ёки ҳуқуқбузарга бирон-бир тазйиқ бўлган-бўлмаганлигини;

етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш билан боғлиқ масалаларни;

ҳуқуқбузарнинг, жабрланувчининг ва уларнинг қонуний вакилларининг ярашувга розиликларини аниқлайди.

Шундан кейин, агар суд мажлисида иштирок этаётган бўлса, адвокатнинг фикрини эшитади.

Агар суд мажлиси давомида ярашув, айбга иқрор бўлиш ихтиёрий эмаслиги, зарарнинг ўрнини қоплашни рад этиш ҳоллари аниқлангудек бўлса, суд тарафларнинг ярашуви муносабати билан ишни судга юбориш тўғрисидаги қарорни бекор қилади ва ишни умумий асосларда кўриб чиқади.

Бирок, содир этилган қилмишда бошқа турдаги маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки жиноят таркиби белгилари мавжуд бўлса, суд тарафларнинг ярашуви муносабати билан ишни судга юбориш ҳақидаги қарорни бекор қилади ва ишни маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённомани расмийлаштирган ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳақидаги ишни кўзғатган органга умумий асосларда кўриб чиқиш учун ёки терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки терговни амалга ошириш учун юборади.

Суд муҳокамасининг натижалари бўйича суд қонунда белгиланган тартибда қарор чиқаради.

Суд мажлиси вақтида МЖтКнинг [308-моддасида](#) назарда тутилган қоидаларга биноан баённома юритилади.

Суд қарорининг кириш қисмида:

қарор чиқарилган вақт ва жой;

қарор чиқарган суднинг номи, судьянинг, суд мажлиси котибининг, тарафларнинг, агар ишда иштирок этаётган бўлса, таржимоннинг исми, отасининг исми ва фамилияси;

ҳуқуқбузарнинг исми, отасининг исми ва фамилияси, туғилган йили, оyi, куни ва жойи, яшаш жойи, иш жойи, машғулотининг тури, маълумоти ва иш учун аҳамиятга молик бошқа маълумотлар кўрсатилади.

Суд қарорининг тавсиф-асослаш қисмида ярашув учун асос бўлган ҳолатлар баён этилади, МЖтКнинг [313⁴-моддасида](#) санаб ўтилган масалаларга жавоблар ифодаланади.

Қарорнинг қарор қисмида суд қуйидаги масалаларни ҳал этади:

маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳақидаги ишни тарафларнинг ярашуви муносабати билан ёки МЖТКнинг 310-моддасида кўрсатилган бошқа асослар бўйича тугатиш ҳақидаги, маъмурий жазонинг қўлланилиши тўғрисида ёхуд уни маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳақидаги баённомани расмийлаштирган ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни қўзғатган органга юбориш ҳақидаги;

ашёвий далиллар тўғрисидаги;

зарарнинг ўрнини қоплаш ҳақидаги.

Суднинг қарорига ҳуқуқбузар, жабрланувчи, уларнинг қонуний вакиллари, адвокат томонидан шикоят берилиши ҳамда прокурор томонидан протест келтирилиши мумкин.

3.6. Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида иш юритиш

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахснинг реабилитация марказига жойлаштирилишини талаб қилувчи асослар аниқланган тақдирда, ички ишлар органи бундай шахс ички ишлар органига келтирилган пайтдан эътиборан 48 соат ичида уни реабилитация марказига ўттиз суткадан кўп бўлмаган муддатга жойлаштириш тўғрисида судга илтимоснома юбориш учун материалларни тайёрлаши шарт.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимоснома ва уни реабилитация марказига жойлаштириш зарурлигини тасдиқловчи материаллар муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахс аниқланган ердаги ёки реабилитация маркази жойлашган ердаги жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судига ички ишлар органи томонидан берилади.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимоснома судга ёзма шаклда берилади ва ички ишлар органининг раҳбари ёки унинг ўринбосари томонидан имзоланади.

Илтимосномада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- 1) илтимоснома берилаётган суднинг номи;
- 2) ички ишлар органининг номи ва жойлашган ери (почта манзили);
- 3) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахснинг фамилияси, исми, отасининг исми;
- 4) илтимосномага асос бўлган ҳолатлар;
- 5) берилган илтимосноманинг асосларини тасдиқловчи далиллар;
- 6) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимос, жойлаштириш муддатини кўрсатган ҳолда;

7) илова қилинаётган ҳужжатларнинг рўйхати.

Илтимосномада ички ишлар органининг телефон, факс рақамлари, электрон манзили кўрсатилиши мумкин.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида ушбу моддада назарда тутилган талабларни бузган ҳолда берилган илтимоснома ички ишлар органига қайтарилади.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимосномага қуйидагилар илова қилинади:

1) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни аниқлаган мансабдор шахсининг муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида судга илтимоснома киритиш тўғрисида тегишли туман (шаҳар) ички ишлар органи бошлиғи томонидан тасдиқланган қарори;

2) яшаш манзиллари (манзиллар бўйича бюро) ҳақида маълумотлар берувчи органининг маълумотномаси, шунингдек муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсининг Ўзбекистон Республикасидаги маълум бўлган охирги яшаш жойини текшириш натижалари тўғрисидаги маълумот;

3) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсининг тушунтириши ёки бундай шахс томонидан тушунтириш бериш рад этилганлиги тўғрисида тегишли тарзда тузилган далолатнома;

4) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни тиббий кўриқдан ўтказиш натижалари тўғрисидаги тиббий маълумотнома;

5) муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсининг ҳуқуқлари, шу жумладан адвокатнинг юридик ёрдамидан фойдаланиш ҳуқуқи ва ўз яқинларига телефон орқали қўнғироқ қилиш ҳуқуқи тушунтирилганлиги ҳақидаги баённома.

Илтимосномага билдирилган илтимосномани асословчи бошқа ҳужжатлар ҳам илова қилиниши мумкин.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимоснома тақдим этилган пайтдан эътиборан 24 соат ичида судья томонидан ёпиқ суд мажлисида якка тартибда кўриб чиқилади.

Ўзига нисбатан реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимоснома кўриб чиқиляётган шахс ва ички ишлар органининг вакили суд мажлисида иштирок этиши шарт. Суд мажлисида адвокат иштирок этиши мумкин.

Илтимосномани кўриб чиқиш ички ишлар органи вакилининг муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш зарурлиги ва жойлаштириш муддати асослаб бериладиган маърузаси билан бошланади. Сўнгра ўзига нисбатан илтимоснома кўриб чиқиляётган шахс, агар суд мажлисида иштирок этаётган бўлса, адвокат, судга келган бошқа шахслар эшитилади, тақдим этилган материаллар текширилади.

Қарор судья томонидан алоҳида хонада чиқарилади.

Илтимосномани кўриб чиқиш натижалари бўйича суд қуйидаги қарорлардан бирини чиқаради:

илтимосномани қаноатлантириш ва муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида;

илтимосномани қаноатлантиришни рад этиш ҳақида.

Илтимосномани қаноатлантириш ва муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида ёки қаноатлантиришни рад этиш ҳақидаги қарор ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва дарҳол ижро этилиши лозим.

Қарор ижро этиш учун дарҳол ички ишлар органи вакилига, агар суд мажлисида иштирок этган бўлса, адвокатга ва ўзига нисбатан қарор чиқарилган шахсга топширилади.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимосномани кўриб чиқиш натижалари бўйича чиқарилган қарор устидан ушбу қарор чиқарилган кундан эътиборан уч кун ичида ўзига нисбатан қарор чиқарилган шахс, унинг қонуний вакили ва адвокат апелляция тартибида шикоят бериши, прокурор эса апелляция протести келтириши мумкин.

Апелляция инстанцияси судининг судьяси қарор устидан берилган шикоятни (протестни) у келиб тушган кундан эътиборан уч кун ичида якка тартибда кўриб чиқиб, унинг натижалари бўйича қуйидаги қарорлардан бирини чиқаради:

қарорни ўзгаришсиз, шикоятни (протестни) эса қаноатлантирмасдан қолдириш тўғрисида;

муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисидаги илтимосномани қаноатлантириш ҳақидаги қарорни бекор қилиш ва шахсни реабилитация марказидан озод қилиш ҳақида;

илтимосномани қаноатлантирмасдан қолдириш ҳақидаги қарорни бекор қилиш ва муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсни реабилитация марказига жойлаштириш тўғрисида.

3.7. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қарор (ажрим) устидан шикоят бериш ва протест билдириш

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қарор устидан ўзига нисбатан қарор чиқарилган шахс, жабрланувчи, уларнинг қонуний вакиллари ва адвокат томонидан, шунингдек маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузган орган томонидан шикоят берилиши мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қарор устидан юқори турувчи органга (мансабдор шахсга) ёки жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар)

судига, жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг қарори устидан эса апелляция инстанцияси судига шикоят берилиши мумкин. Шикоят маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қарор қабул қилган орган (мансабдор шахс) орқали ёки бевосита шикоят йўлланган судга юборилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан қарор чиқарган орган (мансабдор шахс) шикоятни олгач, уни уч сутка ичида иш билан бирга ушбу моддага мувофиқ шикоятни кўриб чиқиш ҳуқуқига эга бўлган органга (мансабдор шахсга) юборади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида шикоят берган шахс давлат божи тўлашдан озод этилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида шу қарорнинг нусхаси олинган кундан эътиборан ўн кун ичида шикоят берилиши мумкин, бундан суд қарори мустасно. Мазкур муддат узрли сабаблар билан ўтказилиб юборилган тақдирда, бу муддат шикоятни кўриб чиқишга ваколатли орган (мансабдор шахс) томонидан қайта тикланиши мумкин.

Белгиланган муддатда шикоят бериш маъмурий жазо қўлланиш тўғрисидаги қарорнинг ижросини шикоят кўриб чиқилгунга қадар тўхтатиб туради, маъмурий қамоқ жазоси қўлланиш тўғрисидаги қарор ва маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда ундириб олинадиган жарима солиш ҳоллари бундан мустаснодир.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусидаги берилган шикоят ёки билдирилган протестни ваколатли органлар (мансабдор шахслар), шикоят ва протест тушган кундан бошлаб ўн кун муддат ичида кўриб чиқадилар. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида берилган шикоят ёки билдирилган протестни кўриб чиқиш пайтида орган (мансабдор шахс) чиқарилган қарорнинг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текширади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича қарор устидан шикоят ёки протест жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судининг судьяси томонидан якка тартибда кўриб чиқилади ва унинг натижаларига кўра, МЖТКнинг [321-моддасида](#) назарда тутилган қоидаларга биноан қарор қабул қилинади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида берилган шикоят ёки билдирилган протестни кўриб чиқиш пайтида орган (мансабдор шахс) қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилади (МЖТК 321-модда):

- 1) чиқарилган қарорни ўзгаришсиз, шикоят ёки протестни эса қаноатлантиришсиз қолдиради;
- 2) чиқарилган қарорни бекор қилади ва ишни қайта кўриб чиқиш учун юборади;
- 3) чиқарилган қарорни бекор қилади ва ишни юритишни тўхтатади;

4) жазо чорасини кучайтирмаган ҳолда уни маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жавобгарлик тўғрисидаги норматив ҳужжатда назарда тутилган доирада ўзгартиради.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарорни бекор қилиш ёки ўзгартириш учун: орган (мансабдор шахс) томонидан ишни тўлиқ бўлмаган ҳолда ёки бир томонлама кўриб чиқиши; орган (мансабдор шахс) ҳал қилув қарорининг ва МЖТК **Махсус қисмининг** қўлланилган нормалари ва маъмурий жавобгарлик назарда тутилган бошқа норматив ҳужжатлар ишнинг фактик ҳолатларига мос келмаслиги; маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш қоидаларининг жиддий бузилиши; қўлланилган маъмурий жазонинг адолатсизлиги асос бўлиб ҳисобланади.

Мазкур ишни кўриб чиқишга ваколати бўлмаган орган (мансабдор шахс) томонидан чиқарилган қарор бекор қилинади, иш эса ваколатли органга (мансабдор шахсга) кўриб чиқиш учун юборилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор юзасидан берилган шикоят ёки билдирилган протест бўйича қабул қилинган қарорда:

у чиқарилган вақт ва жой;

шикоят ёки протестни кўриб чиқаётган мансабдор шахс;

прокурор ва бошқа иштирок этаётган шахслар;

шикоят берган шахс ёки протест билдирган прокурор;

маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш бўйича чиқарилгач шикоят берилган ёки протест билдирилган қарорнинг ҳамда шикоят, протестнинг моҳияти;

чиқарилаётган қарорни асосланиши;

шикоят ёки протест юзасидан қарор кўрсатилиши лозим.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш юзасидан чиқарилган қарор хусусида берилган шикоят ёки билдирилган протестга доир қарорнинг нусхаси ўзи ҳақида ана шу қарор чиқарилган шахсга уч кун муддат ичида юборилади, жабрланувчига эса — унинг илтимосига биноан юборилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни кўришни тугатиш билан қарорни бекор қилиш ундириб олинган пул суммаларини, ҳақи тўлаб олиб кўйилган ва мусодара қилинган нарсаларни қайтариб беришга, шунингдек илгари қабул қилинган қарор билан боғлиқ бошқа чеклашларни бекор қилишга сабаб бўлади. Нарсани қайтариб бериш мумкин бўлмаган ҳолларда унинг қиймати, башарти бу нарсалар тадбиркорлик учун мўлжалланган бўлса, бой берилган фойдаси ҳам қопланади.

Фуқарони маъмурий камоққа олиш ғайриқонуний равишда қўлланилганлиги натижасида етказилган зарар қонунчиликда белгиланган тартибда қопланади.

Назорат учун савол ва топшириқлар

- 1. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш вазифалари?*
- 2. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни истисно этувчи ҳолатлар?*
- 3. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома ва уни тузиш тартиби?*
- 4. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишни таъминлаш чоралари деганда нимани тушунасиз ва уларнинг турлари?*
- 5. Вояга етмаган ва маст ҳолдаги шахсларни маъмурий йўл билан ушлаб туришининг ўзига хос хусусиятлари?*
- 6. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар?*
- 7. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш тартиби?*
- 8. Ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича иш юритиш?*

IV боб. Профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи

4.1. Профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар

Ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика катта инспекторлари ва инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликларнинг рўйхати МЖТКнинг 248-моддаси 2-қисм 4-бандида белгиланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

№	Модданинг рақами	Модданинг номи
1.	47-модда 1-қисми	Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик
2.	47 ³ -модда	Никоҳ ёши тўғрисидаги қонунчиликни бузиш
3.	54-модда	Эпидемияларга қарши кураш қоидаларини бузиш
4.	56 ¹ -модда	Жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш
5.	110-модда 1-қисми	Ит ва мушук боқиш қоидаларини бузиш (фуқароларга нисбатан)
6.	111-модда 1-қисми	Ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш
7.	113-модда 1,2,4,5-қисмлари	Темир йўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш
8.	114	Темир йўл транспорти воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш
9.	122-модда	Тамаки маҳсулотини транспортда белгиланмаган жойларда истеъмол қилиш
10.	123-модда	Транспорт воситаларидан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш
11.	127-модда	Транспорт воситаларининг товуш чиқарувчи, ёритувчи ва бошқа қурилмаларидан фойдаланиш, уларни ўрнатиш қоидаларини бузиш (товуш сигналинини сабабсиз беришга доир қисмида)
12.	128 ⁶ -модда	Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиши
13.	147-модда 1-қисми	Йўлларга, йўл иншоотларига, йўл ҳаракатини тартибга солиб турувчи техник воситаларга шикаст етказиш, уларни сақлаш қоидаларини бузиш (автомобиль йўлларини ўзбошимчалик билан қазиб, уларда сунъий нотекистиклар ва тўсиқлар яратганлик, автомобиль йўлида ишларни амалга ошириш учун берилган рухсатнома талабларини бажармаганлик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузганлик учун)
14.	148-модда	Темир йўллар ва автомобиль йўллари учун ажратилган минтақаларни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш (ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёққанлик, тахта тўшамали кўприкларда чекканлик учун)
15.	161-модда	Шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш (фуқароларга нисбатан)

16.	187-модда 1-қисми	Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш
17.	188-модда	Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш
18.	188 ² -модда	Вояга етмаган шахснинг қўнғил очиш (дам олиш) жойларида тунги вақтда бўлишига йўл қўйиш
19.	192-модда	Маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш
20.	221-модда	Қуролни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) қоидаларини ёки унинг муомаласи соҳасидаги руҳсатномаларнинг амал қилиш муддатини узайтириш қоидаларини бузиш
21.	223-модда 1-қисми	Паспорт тизими қоидаларини бузиш
22.	223 ¹ -модда	Паспортдан ёки идентификацияловчи ID-картадан ғайриқонуний равишда фойдаланиш
23.	223 ³ -модда	Паспортни ёки идентификацияловчи ID-картани қонунга ҳилоф равишда олиб қўйиш ёхуд паспортни ёки идентификацияловчи ID-картани гаровга олиш
24.	224-модда 1-қисми	Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда яшаш қоидаларини бузиш

Ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика катта инспекторлари ва инспекторлари МЖТКнинг 47^б (Болани чет давлат ҳудудида назоратсиз қолдириш) ва 101-моддалари (Электр, иссиқлик энергияси, газдан фойдаланиш қоидаларини бузиш)да (бундан Ўзбекистон Республикаси Энергетика вазирлиги ҳузуридаги Электр энергияси, нефть маҳсулотлари ва газдан фойдаланишни назорат қилиш инспекциясига тааллуқли ишлар мустасно) назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликларни аниқлаган тақдирда, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида баённома тузади. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги баённома кўриб чиқиш учун ушбу Кодекснинг 282-моддасида белгиланган тартибда судга юборилади.

4.2. Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик (МЖТК 47-модда)

Ота-она ўз болаларини вояга етгунларига қадар боқиш ва тарбиялашга мажбурдирлар. Чунки улар ўз болаларини тарбиялашда бошқа барча шахсларга нисбатан устунликка эга. Улар ўз болаларининг тарбияси ва камолоти учун жавобгардир. Хусусан, болаларининг соғлиғи, жисмоний, руҳий, маънавий ва ахлоқий камолоти ҳақида ғамхўрлик қилишлари шарт.

Ушбу модда 4 қисмдан иборат, аммо, ички ишлар органлари таянч пунктларининг профилактика катта инспекторлари ва инспекторлари ваколатига

фақатгина қуйидаги биринчи қисмида кўрсатилган маъмурий ҳуқуқбузарлик тааллуқлидир:

Ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар томонидан вояга етмаган болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик, шу жумладан вояга етмаган болаларнинг маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишига олиб келиши базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. **Вояга етмаган** — ўн саккиз ёшга тўлмаган шахс⁸.

Болаларни тарбиялаш Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг конституциявий бурчидир. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 77-моддасида Ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар ўз фарзандларини вояга еттунига қадар боқиши, уларнинг тарбияси, таълим олиши, соғлом, тўлақонли ва ҳар томонлама камол топиши хусусида ғамхўрлик қилишга мажбур эканликлари мустаҳкамланган. Бу вазифани амалга ошириш учун ота-оналарга ота-оналик ҳуқуқлари, яъни ўз фарзандларини шахсан тарбиялаш ҳуқуқи берилган. Ота-оналик ҳуқуқлари айна вақтда ота-оналарнинг болаларини тарбиялаш соҳасидаги вазифасини ҳам белгилаб берган.

Ушбу нормада ота-оналар ёки улар ўрнини босувчи шахсларнинг маъмурий жазоланадиган ҳуқуқбузарликларининг қуйидаги турлари назарда тутилган:

юқоридаги шахсларнинг вояга етмаган болаларни тарбиялаш ва ўқитиш соҳасидаги вазифаларини бажармаслиги;

ота-оналар ёки уларнинг ўрнини босувчи шахсларнинг вояга етмаганларни тарбиялаш ва ўқитиш соҳасидаги вазифаларини бажармаслиги оқибатида вояга етмаганларнинг маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этиши.

Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш вазифаларини бажармаслик деганда ҳаракатсизликнинг турли шакллари, яъни ҳаракатсизлик натижасида вояга етмаганларни тарбиялаш ёки уларга таълим бериш тўғрисида етарли ғамхўрлик қилинмаётганлигини тушунмоқ керак. Ота-оналар ёки улар ўрнини босувчи шахсларнинг ўз вазифаларини бажаришдан бўйин товлаши шу нарсада ифодаланадики, улар болаларнинг маънавий тарбияси, жисмоний камолга етиши ва соғлиғини мустаҳкамлаш, уларнинг ўз вақтида умумий ўрта ёки касб-хунар таълими олишлари, муваффақиятли ўқишлари тўғрисида зарур шарт-шароитлар яратиб бериш борасида ғамхўрлик қилмайдилар. Болалар тарбияси ота-оналарнинг турли ҳаракатларидан ташкил топади, улардан бири болаларнинг хулқ-атворини назорат қилиб боришдир. Шу сабабли, ота-оналар ёки улар ўрнини босувчи шахсларнинг болалар хулқ-атворига енгилтаклик ёки бефарқлик билан муносабатда бўлиши, улар хулқ-атворининг жамият ҳаёти нормаларига мувофиқ

⁸ <https://lex.uz/docs/1685726>

келишини етарли даражада кузатиб бормасликлари кўпинча болаларнинг ҳуқуқбузарлик содир этишига олиб келади. Болалар маъмурий ва бошқа хил ҳуқуқбузарлик содир этган тақдирда ота-оналарнинг тарбия соҳасидаги вазифаларини етарли даражада бажармасликлари уларни жавобгарлик субъекти бўлишларининг бош омили ҳисобланади. Барча ҳолларда ота-оналар ўз ҳаракатсизликлари учун жавобгардирлар, бу ҳаракатсизлик натижасида болаларнинг лозим даражада тарбияланмаслиги ёки таълим олмаслиги уларнинг ҳуқуқбузарликлар содир этишига сабаб бўлади. Ота-оналар ва улар ўрнини босувчи шахсларнинг маъмурий жавобгарлиги (МЖТК 47-м.) мустақил асосга эга бўлиб, ўсмирларнинг ҳуқуқбузарлик қилишидан кейин эмас, балки у билан бирга содир бўлади (бунда вояга етмаганларнинг ўзига нисбатан ҳам қонунда кўзда тутилган чоралар қўлланилади).

Айбдор болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш соҳасидаги вазифаларини қасддан бажармаган тақдирда жавобгарликка тортилади. Вазифаларни бажармасликнинг қасддан содир этилган ёки этилмаганлиги масаласи ҳар бир муайян ҳолда болаларни тарбиялаш ва уларга таълим беришнинг давомийлиги ва сабабларини, уларга ўз вақтида самарали таълим бериш учун шароитнинг йўқлиги, боланинг хулқ-атвори ва ўқиши устидан назоратнинг йўқлиги қанча давом этганлиги ва ишга доир бошқа барча ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда ҳал этилади. Ҳуқуқбузарликнинг қасддан содир этиладиган, хусусан, вояга етмаганларнинг ҳуқуқий нормаларни такроран (бир неча марта) бузганлиги, бу ҳуқуқбузарликларнинг хусусияти, ота-оналар, турли органлар, болалар ишлар бўйича комиссиялар, ички ишлар органлари, мактаблар, ҳунар-техника билим юртлари маъмурияти ва бошқаларнинг эътиборсизлиги, лоқайдлиги ҳамда ҳоказолардан далолат бериши мумкин. Юқоридаги модда бўйича фақат ота-оналар, яъни боланинг отаси ёки онаси эмас, балки вояга етмаганларни тарбиялаш соҳасидаги вазифаларни бажаришда уларга тенглаштирилган бошқа шахслар ҳам жавобгарликка тортилади. Яъни булар – болани асраб олган, унга нисбатан қонуний ота-оналари ўрнини босувчи шахслар, васийлар ва тарбиячилар бўлиши мумкин. Ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилган шахслар мазкур модда бўйича маъмурий жавобгарликка тортилмайди. Ота-оналар болаларни тегишли давлат муассасаларига (масалан, интернатларга) ёки айрим фуқароларга тарбиялаш учун беришга ҳақлидирлар, бироқ бундай ҳолда уларни тарбиялаш вазифаси ота-оналарда қолади ва улар тарбиянинг лозим даражада амалга оширилмагани учун жавобгар бўладилар.

Ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар болаларни вояга етгунча тарбиялайдилар. Бу ёшга етгандан кейин фуқаро тўлиқ вояга етган ҳисобланади ва ота-оналарнинг болани тарбиялаш соҳасидаги ҳуқуқий вазифасига эҳтиёж қолмайди. Шунга мувофиқ, мазкур ҳуқуқбузарликнинг таркиби фақат вояга

этилса у ҳолда тўпланган ҳужжатлар профилактика инспектори томонидан ЖК 125¹-модда (Никоҳ ёши тўғрисидаги қонунчиликни бузиш)си бўйича кўриб чиқиш учун тергов органига топширилади.

Субъектив томондан қасддан содир этилади. Модданинг биринчи қисмида никоҳ ёшига етмаган шахс билан ҳақиқатда никоҳ муносабатларига киришиш учун маъмурий жавобгарлик белгиланган. Никоҳ ёшига етмаган шахс билан ҳақиқатда никоҳ муносабатларга киришиш деганда, никоҳни қонун ҳужжатларида ўрнатилган тартибда расмийлаштирилмаган ёки расмийлаштирилганда ҳолда эркак билан аёлнинг ягона оила иттифоқи сифтида биргалашиб яшашни бошлаши тушунилади. Таҳлил қилинаётган ҳуқуқбузарлик бўйича қиз ёки йигитнинг биттаси никоҳ ёшига тўлмаганлиги жавобгарлик масаласини ҳал этиш учун етарли ҳисобланади. Агар йигит никоҳ ёшига тўлмаган ва аёл никоҳ ёшига тўлган бўлиб, улар бир бирининг ёшини аниқ билган ҳолда, никоҳ муносабатларга киришган бўлса, аёлни таҳлил қилинаётган норма бўйича маъмурий жавобгарликка тортиш масаласи кўрилиши керак. Никоҳ ёшига етмаган шахс билан никоҳ муносабатларига киришишнинг давомийлиги қилмишни ҳуқуқбузарлик деб топишга таъсир кўрсатмайди. Бунда фақат айбдорнинг никоҳ ёшига етмаган шахс билан ҳақиқатда никоҳ муносабатларига киришилган вақтдан бошлаб тугалланган ҳисобланади.

Субъект 18 ёшга тўлган ҳар қандай ақли расо шахс ҳисобланади.

4.4. Эпидемияларга қарши кураш қоидаларини бузиш (МЖтК 54-модда)

Карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши шароитида ваколатли органнинг махсус талабларига зид равишда жамоат жойларида ниқобсиз бўлиш - базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (МЖтК 54-м. 1-қ.).

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти аҳоли соғлиғи** ҳисобланса, **объектив томони** карантин эълон қилинган вақтда ваколатли органнинг махсус талабларига зид равишда жамоат жойларида ниқобсиз бўлиш билан боғлиқ *ҳаракатсизликда* ифодаланади.

Субъектив томондан шахс ушбу ҳуқуқбузарликни ваколатли органнинг махсус талабларига зид равишда *қасддан* содир этади. **Субъекти 16 ёшга тўлган**, ақли расо жисмоний шахс.

Карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлишининг ёки тарқалишининг олдини олиш мақсадида белгиланган мажбурий

қоидаларни бузиш, шу жумладан карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши шароитида шифохонадаги ички тартибга риоя этмаслик, давлат санитария назорати органларининг тиббий текширувдан ўтиш ва даволаниш, карантинни ўташ учун белгиланган жойларга етиб бориш ва ушбу жойларни белгиланган муддат давомида тарк этмаслик, касаллик юқиш хавфи мавжуд бўлган даврда мулоқотда бўлинган шахслар ва борилган жойлар ҳақидаги маълумотларни ошкор қилиш тўғрисидаги ёки бошқа қонуний талабларини узрли сабабларсиз бажармаслик, - фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг йигирма баравари, мансабдор шахсларга эса - ўттиз баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (МЖТК 54-м. 2-қ.).

Иккинчи қисмда келтирилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг **объекти** ҳам *аҳоли соғлиғи* ҳисобланади. Аммо, объектив томони карантин қоидаларига амал қилмаслик билан боғлиқ барча турдаги (ниқобсиз юриш бундан мустасно) ҳаракатсизлик ва ҳаракатлар тушунилади. Ушбу ҳолатларда маъмурий жавобгарликни келтириб чиқарувчи асослар карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлишининг ёки тарқалишининг олдини олиш мақсадида белгиланган мажбурий қоидаларни ҳисобланиб, мажбурий қоидаларга -

- карантинли ва инсон учун хавфли бўлган бошқа юқумли касалликлар пайдо бўлиши ҳамда тарқалиши шароитида шифохонадаги ички тартибга риоя этмаслик;
- давлат санитария назорати органларининг тиббий текширувдан ўтиш ва даволаниш;
- карантинни ўташ учун белгиланган жойларга етиб бориш ва ушбу жойларни белгиланган муддат давомида тарк этмаслик;
- касаллик юқиш хавфи мавжуд бўлган даврда мулоқотда бўлинган шахслар ва борилган жойлар ҳақидаги маълумотларни ошкор қилиш тўғрисидаги ёки бошқа қонуний талабларини узрли сабабларсиз бажармаслик киради.

Субъектив томондан шахс ушбу ҳуқуқбузарликни белгиланган мажбурий талабларга зид равишда *қасддан* содир этади. **Субъекти** 16 ёшга тўлган, ақли расо жисмоний шахслар ёки мансабдор шахслар ҳисобланади.

4.5. Жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш (56¹-модда)

Иш жойларида, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт-соғломлаштириш муассасаларида, ёнғин чиқиш хавфи бўлган жойларда, шу жумладан, автомобилларга ёқилғи қуйиш шохобчаларида ва бошқа жамоат жойларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш (бундан тамаки маҳсулотини

истеъмол қилиш учун махсус ажратилган жойлар ва (ёки) хоналар мустасно) базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Ҳуқуқбузарликнинг бевосита объекти – иш жойлари, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт-соғломлаштириш муассасаларида, ёнғин чиқиш хавфи бўлган жойларда, автомобилларга ёқилғи қуйиш шохобчалари ва бошқа жамоат жойларидаги *аҳолининг соғлиғи* ҳисобланади.

Объектив томони – тамаки маҳсулотларини чекиш мумкин бўлмаган жойлар, яъни жамоат жойларида белгиланган талабни бузган ҳолда тамаки маҳсулотларини чекишдан иборат *ҳаракатда* ифодаланади. Ушбу ҳуқуқбузарлик бўйича объектив томоннинг қўшимча белгиларидан *ҳуқуқбузарлик содир этилган жой* аҳамиятга эгадир. Зеро асосий

шарт ҳуқуқбузарликнинг жамоат жойида содир этилишидир.

Ҳуқуқ нормаси диспозициясида тамаки маҳсулотларини чекиш мумкин бўлмаган қуйидаги жойлар келтирилган:

- иш жойлари;
- соғлиқни сақлаш, таълим, спорт-соғломлаш-тириш муассасалари;
- ёнғин чиқиш хавфи бўлган жойлар;
- автомобилларга ёқилғи қуйиш шохобчалари;
- бошқа жамоат жойлари.

Ҳўш тамаки маҳсулотларини чекиш мумкин бўлмаган бошқа жамоат жойларига қаерлар киради? Ушбу саволга жавобни Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 24 май кунидаги “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилишини ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги ЎРҚ-844-сонли қонундан топишимиз мумкин.

Ушбу қонуннинг 24-моддаси иккинчи қисми қуйидаги таҳрирда баён этилади:

“Жамоат жойларида, шу жумладан қуйидаги жойларда тамаки маҳсулотларини истеъмол қилиш ва тамакини ҳамда никотинни истеъмол қилиш мосламаларидан фойдаланиш тақиқланади:

савдо ва хизмат кўрсатиш объектларида, шу жумладан умумий овқатланиш корхоналарида;

кинотеатрларда, театрларда, циркларда, концерт, кўрик ва кўргазма залларида ҳамда оммавий дам олиш учун мўлжалланган бошқа ёпиқ иншоотларда;

клубларда, дискотекаларда, компьютер залларида, Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналарда ёхуд бошқа кўнгилочар (бўш вақт ўтказиладиган) жойларда;

музейларда, ахборот-кутубхона муассасаларида ва маърузахоналарда; маҳаллий ва узоққа қатнайдиган поездларда, дарё кемаларида, автобусларда, метрополитен вагонларида, таксида, шаҳар электр транспортида, ҳаво кемаларида, шунингдек жамоат транспортининг бошқа турларида;

ер ости ўтиш жойларида, метрополитен станцияларида, транспорт бекатларида ва автотранспорт воситалари вақтинчалик сақланадиган ёпик жойларда;

темир йўл вокзаллари, автовокзаллар, аэропортлар, дарё бандаргоҳлари, метрополитен станцияларига кириш жойидан камида беш метр масофада бўлган очик ҳаводаги жойларда;

ёнғин хавфи мавжуд бўлган жойларда, шу жумладан автомобилларга ёқилги қуйиш шохобчаларида;

аэропортларнинг, темир йўл ва автомобиль вокзалларининг, дарё бандаргоҳларининг биноларида;

корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва давлат органларининг биноларида, шу жумладан иш жойида, йўлакларда, лифтларда, зинапояларда, вестибюлларда, хожатхоналарда, дам олиш хоналарида, уларга туташ хоналарда ва ходим томонидан меҳнат фаолияти вақтида фойдаланиладиган шунга ўхшаш бошқа жойларда;

соғлиқни сақлаш тизими ташкилотларида, дорихоналарда, таълим ташкилотларида, маданият муассасаларида, жисмоний тарбия-соғломлаштириш ва спорт иншоотларида, санаторий муассасаларида ва тиббий-ижтимоий муассасаларда;

уй-жой хизматлари, меҳмонхона хизматлари, вақтинчалик жойлаштириш ва (ёки) вақтинчалик яшаб туришни таъминлаш бўйича хизматлар кўрсатиш учун мўлжалланган хоналарда;

кўп квартирали уйларнинг йўлаклари ва лифтларида, шунингдек болалар ва спорт майдончаларида, шу жумладан уйларга туташган ҳудудда жойлашган майдончаларда;

ҳиёбонларда, боғларда, пляжларда”.

Демак, юқоридаги жамоат жойларида тамаки маҳсулотини чекиш учун жавобгарлик муқаррар.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг субъекти – 16 ёшга тўлган, ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши мумкин.

Субъектив томони – асосан қасдан содир этилган маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида қаралади.

4.6. Ит ва мушук боқиш қоидаларини бузиш (МЖТК 110-модда)

Шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларида ит ва мушук боқишнинг қоидаларини бузиш, худди шунингдек мансабдор шахслар томонидан эгасиз ҳайвонларни туттириш чораларини кўрмаганлик - фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг ўндан бир қисмидан иккидан бир қисмигача, мансабдор шахсларга эса — иккидан бир қисмидан бир бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик фуқароларнинг соғлиғи ёки мол-мулкига зарар етишига олиб келса, - фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан бир бараваригача, мансабдор шахсларга эса — бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу модда икки қисмдан иборат бўлиб, **профилактика инспекторларининг** тўғридан-тўғри кўриб чиқиш ваколатига **фақатгина биринчи қисмда** кўрсатилган ҳуқуқбузарликнинг *“Шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларида ит ва мушук боқишнинг қоидаларини бузиш”* қисми тааллуқлидир (МЖТК 248-м. 1-қ., 4-б.).

Ҳуқуқбузарлик **бевосита объекти ветеринария ва санитария қоидалари** ҳисобланиб, муайян шахсни ушбу ҳуқуқбузарлик бўйича жавобгарликка тортиш учун профилактика инспекторлари айнан *ит ва мушук боқиш қоидалари* бузилганлигини аниқлашлари шарт.

Муайян шахсни маъмурий жавобгарликка тортиш учун ит ва мушукларни боқишнинг қандай муайян қоидаси бузилганлигини аниқлаб олиш лозим. Бу қоидалар, мулкчилик шаклларида қатъи назар, кор-хоналар, муассасалар, ташкилотларга ҳам, шунингдек, ит ва мушук эгалари бўлган фуқароларга ҳам тааллуқлидир. Ушбу норма диспозицияси “бланкет диспозиция” ҳисобланиб уни қўллаш учун бошқа бир норматив-ҳужжатга, яъни Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 8 июлдаги “Қаровсиз қолган ҳайвонларни тутиш ва сақлаш билан боғлиқ хизматлар фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 202-сонли қарори 4-илоvasи билан тасдиқланган “Аҳоли пунктларида итлар ва мушукларни сақлаш” қоидаларига мурожаат қилиш талаб қилинади.

Ит ва мушукни айрим хонадонда боқишга санитария-гигиена ва ветеринария-санитария қоидаларига риоя қилиш шarti билан, бир неча оила яшайдиган хонадонларда эса, истиқомат қилувчи барча фуқаролар розилиғи билан йўл қўйилади. Кўпчилик фойдаланадиган жойларда: турар жойларда (йўлаклар (зина хоналар), чордоқлар, ертўла (подвал), йўлаклар ва ҳоказоларда),

коммунал хонадонларда, шунингдек, балкон ва пешайвонларда, қабристонларда, диққатга сазовор жойларда ит ва мушук боқиш ҳамда уларни сайр қилдиришга руҳсат этилмайди.

Қоидаларда янги олинган итларни зоти ва жинсидан қатъи назар, уч ойлик вақтидан бошлаб рўйхатдан ўтказиш назарда тутилган. Рўйхатдан ўтказиш бир ҳафта ичида амалга оширилиши лозим. Ҳар йили фуқароларнинг яшаш жойларидаги ветеринария муассасаларида ҳайвонларни қайта рўйхатдан ўтказиш белгиланган. Ветеринария муассасалари рўйхатдан ўтилгани ҳақида гувоҳнома ва рўйхат белгиси беради, шунингдек, итнинг эгасини уни боқиш қоидалари билан таништиради, бу рўйхатдан ўтиш гувоҳномасида қайд этилади. Рўйхат белгиси ит бўйинбоғига тақиб қўйилади. Ит ва мушук эгалари атрофдагиларнинг хавфсизлигини таъминлаш чораларини кўриши, ит ва мушукларнинг хонадонлар, подъезд (йўлак)лар, лифтлар, ертўла (подвал)лар ва кўп қаватли уйлардаги умумфойдаланадиган жойларни, ҳовлилар, йўлакларни ифлос қилишига йўл қўймаслиги, хоналар-да осойишталик бўлишини таъминлаши, ит ва мушукларнинг болалар майдончалари, дўконлар, ошхоналар, жамоат транспорти ва бошқа умумфойдаланадиган жойларда бўлишига йўл қўймаслиги шарт. Ит ва мушукларни маҳаллий ҳокимиятлар белгилаганидан ортиқ миқ-дорда боқишга йўл қўйилмайди.

Сайрга чиққанда ит эгалари уйлардан уларни қисқа тасмада ва тумшукбоғда, бўйнида рақам белгиси билан (уч ойликкача бўлган кучуклардан ташқари) кўчага олиб чиқиши лозим. Итларни сайр қил-диришга фақат шу мақсад учун ажратилган майдончада руҳсат этилади. Агар майдонча атрофи ўраб олинган бўлса, у ҳолда итларни тасмасиз ва тумшукбоғсиз сайр қилдиришга руҳсат этилади. Майдончалар бўлмаган тақдирда, ҳокимият белгилаган обод қилинмаган ва бошқа жойларда сайр қилдиришга руҳсат этилган. Итларни эрталаб соат 7.00 дан кеч соат 23.00 га қадар сайр қилдиришга руҳсат этилади.

Мазкур ҳуқуқбузарлик фақат **қасдан** содир этилиши мумкин, чунки ит эгалари рўйхатдан ўтказиш вақтида итларни боқиш қоидалари билан таништирилган бўлади.

Мазкур модданинг *иккинчи қисми* такрорийлик ҳолатида ва башарти қоидани бузиш фуқароларнинг соғлиғи ёки мол-мулкига зарар етишига олиб келган тақдирда қўлланилади. Бундай зарар кодекснинг 38-моддаси тартибида фақат ҳайвон эгаларидан ундириб олинади.

Ушбу модданинг биринчи қисмининг мансабдор шахслар томонидан эгасиз ҳайвонларни туттириш чораларини кўрмаганлик ҳуқуқбузарлиги ва иккинчи қисмда белгиланган ҳуқуқбузарлик **жиноят ишлари бўйича суд томонидан** кўриб чиқилади.

Ҳуқуқбузарлик субъектлари ит ва мушук эгалари бўлган ҳар қандай шахслар бўлиши мумкин.

4.7. Ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш (МЖТК 111-модда)

Ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш, яъни уларни ғаразли ёки бошқа паст ниятларда қийноққа солиш ёки уларга азоб бериш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса ёхуд ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик вояга етмаган шахс ҳозирлигида содир этилган бўлса ёки ҳайвонларнинг ўлимига ёхуд майиб бўлишига олиб келса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Ушбу модда икки қисмдан иборат бўлиб, **профилактика инспекторларининг тўғридан-тўғри кўриб чиқиш ваколатига фақатгина биринчи қисмда** кўрсатилган ҳуқуқбузарлик тааллуқлидир.

Ҳайвонларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлиш деганда мансабдор шахслар, фуқароларнинг чорва молларига, паррандаларга яшаш учун энг оз миқдордаги зарур шарт-шароитни яратиб бермаслиги, шунингдек, ёввойи ва яйловда боқиладиган моллар ҳамда паррандаларни соғломлаштириш ва озуқа билан таъминлаш ҳамда бошқа энг оз миқдордаги зарур нарсалар билан тегишли ёрдам кўрсатилмаганлигини тушуниш керак.

Ҳуқуқбузарликнинг **объекти** ҳайвонлар билан муомалага доир ижтимоий муносабатлар.

Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** ҳайвонлар билан шафқатсизларча муносабатда бўлишдан иборат, аммо биринчи қисм бўйича ҳуқуқбузарлик уларнинг ўлимига ёки майиб бўлишига олиб келмаслиги лозим.

Хатти-ҳаракат содир этилган пайтга келиб 16 ёшга етган фуқаролар, мансабдор шахслар мазкур ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** ҳисобланади.

Субъектив томондан бу ҳуқуқбузарликлар қасддан қилиниши билан ажралиб туради.

Профилактика инспекторлари ушбу модданинг биринчи ва иккинчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликларнинг ўзаро фарқини тушуниб

олишлари лозим. Иккинчи қисмда назарда тутилган ҳуқуқбузарлик келиб чиқиши учун зарурий белгилар қуйидагилардан иборат:

1. биринчи қисмда назарда тутилган ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилгандан сўнг бир йил давомида такроран содир этилиши лозим;

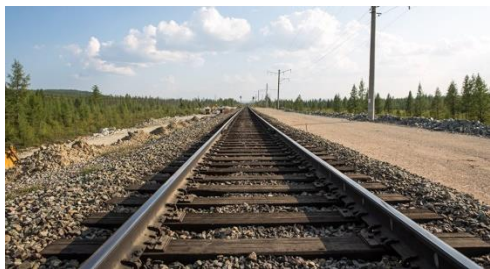
2. биринчи қисмда назарда тутилган ҳуқуқбузарлик 18 ёшга тўлмаган шахс ҳозирлигида содир этилган бўлиши лозим;

3. биринчи қисмда назарда тутилган ҳуқуқбузарлик ҳайвонларнинг ўлимига ёхуд майиб бўлишига олиб келиши лозим.

Иккинчи қисмда назарда тутилган Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни Жиноят ишлари бўйича судлар кўриб чиқади (245-модда).

4.8. Темирйўл транспортида ҳаракат хавфсизлиги қоидаларини бузиш (МЖтК 113-модда)

Темир йўл изларига поездлар катновининг бузилишига олиб келиши мумкин бўлган ашёларни қўйиш, шунингдек темир йўлни, ихота дарахтларини ва қор тўсиш ғовларини ҳамда бошқа йўл объектларини, сигнал бериш ва алоқа иншоотлари ва қурилмаларини шикастлантириш — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан бир бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Темир йўлдан от-арава ҳайдаб ўтиш ва чорва молларни ҳайдаб ўтиш, чорва молларни темир йўл яқинида боқиш қоидаларини бузиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг бешдан бир қисмидан иккидан бир қисмигача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

Темир йўл транспортига юк ортиш вақтида белгиланган габаритларга риоя қилмаслик — мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг бешдан бир қисмидан иккидан бир қисмигача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (3-қ.).

Темир йўлларни белгиланмаган жойлардан кесиб ўтиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг йигирмадан бир қисми миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (4-қ.).

Транспорт воситалари ҳайдовчилари томонидан темир йўл изини белгиланмаган жойдан кесиб ўтиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (5-қ.).

Ушбу модданинг фақат **биринчи, иккинчи, тўртинчи ва бешинчи қисмларида** белгиланган маъмурий ҳуқуқбузарликлар **профилактика инспекторлари** томонидан кўриб чиқиши мумкин. Учинчи қисм эса *темир йўл транспорти ва метрополитен органлари* томонидан кўриб чиқилади.

Темирйўл транспортида хавфсиз ишлаш мазкур хатти-ҳаракатнинг **объекти** ҳисобланади.

Мазкур моддада назарда тутилган хатти-ҳаракатнинг объектив томони ё муайян ҳаракатлар ёки темирйўл изларига поездлар қатновининг бузилишига олиб келиши мумкин бўлган ашёларни қўйиш, шунингдек темирйўлни, ихота дарахтларини ва қор тўсиш ғовларини ҳамда бошқа йўл объектларини, сигнал бериш ва алоқа иншоотлари ва қурилмаларини шикастлантириш ҳаракатлари ушбу модданинг **1-қисм**да назарда тутилган ҳуқуқбузарликнинг **объектив томонини** ташкил этади.

Булар темирйўл изи устига турли нарсаларни қўйишдан иборат бўлиб, улар поездлар ҳаракатининг бузилишини, поездларнинг шикастланишини, йўлларнинг шикаст топишини, ихота дарахтларининг, қор тўсиш ғовларининг, шунингдек бошқа объектлар, сигнал бериш ва алоқа иншоотлари ҳамда қурилмаларининг шикастланишига сабаб бўлиши мумкин. Кўрсатиб ўтилган ҳаракатлар **эҳтиётсизлик** орқасида содир этилади.

МЖТКнинг 113-модда 2-қисм темир йўлдан отарава ҳайдаб ўтиш, чорва молларини ҳайдаб ўтиш, чорва молларини темирйўл яқинида боқиш қоидаларини бузиш ташкил этади. Кўрсатиб ўтилган ҳаракатлар фақат **қасддан** содир этилиши мумкин.

Кўриб чиқиладиган хатти-ҳаракатларнинг **субъектлари** 16 ёшга етган ҳар қандай фуқаро бўлиши мумкин.

113-модданинг 4-қисмидаги ҳуқуқбузарликнинг яна бир таркиби – темирйўлларни белгиланмаган жойлардан кесиб ўтишдан иборат. Бу хатти-ҳаракатнинг **объектив томони** мана шу муайян ҳаракатда акс этган, **субъектив томондан** эса бу қасддан қилинган ҳаракатдир. Мазкур хатти-ҳаракат **субъектлари** 16 ёшга етган ҳар қандай фуқаро бўлиши мумкин.

Модданинг 5-қисмида транспорт воситалари ҳайдовчиларининг темирйўл изини белгиланмаган жойдан кесиб ўтиши учун жавобгарлик белгиланган.

Субъектив томони – ғаразли ният, **субъект** – транспорт воситасининг ҳайдовчиси.

Мазкур хатти-ҳаракатни ЖКнинг 260-моддасида назарда тутилган жиноятлардан фарқлаш керак. Бундай чегаралашни **объектив томон** бўйича ўтказиш лозим. Кўрсатиб ўтилган моддада назарда тутилган жиноятларнинг объектив томони фақат ҳуқуққа зид ҳаракатларни ўз ичига олибгина қолмай, шу билан бирга ўртача ёки оғир тан жароҳати етказишни, шунингдек одамнинг қурбон бўлишини ҳам қамраб олади.

4.9. Темирйўл транспорти воситаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиш (МЖтК 114-модда)

Зарурат бўлмай туриб, ўзбошимчалик билан поездни тўхтатиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Юк поездларида ўзбошимчалик билан юриш, поезд юриб кетаётганда поездга чиқиш ва поезддан тушиш, вагонларнинг зинапояларида ва томларида кетиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

Зарурат бўлмай туриб ўзбошимчалик билан поездни тўхтатиш ва юк поездларида ўзбошимчалик билан юриш, поезд юриб кетаётганда поездга чиқиш ва поезддан тушиш, вагонларнинг зинапояларида ва томларида кетиш ҳаракатлари маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланади.

Бу хатти-ҳаракатнинг **объекти** темирйўл транспортининг нормал, хавф-хатарсиз ишлашидир. Кўрсатиб ўтилган модданинг биринчи қисми поездларни (йўловчилар ёки юк поездларини) тўхтатиш билан боғлиқ бўлган қоидаларнинг бузилишини қамраб олади.

Мазкур хатти-ҳаракатнинг **объектив томони** кўрсатиб ўтилган ҳаракатларни содир этиш фактининг ўзидир. У худди ана шу томони билан ЖКда назарда тутилган жиноятнинг объектив томонидан фарқ қилади. Бунда зарурат бўлмай туриб ўзбошимчалик билан поездни тўхтатиш вақтининг ўзи етарли бўлмайди, бу ерда мазкур тўхтатиш муайян ноқулай оқибатлар (поездлар нормал ҳаракатининг бузилиши, одамлар ҳаётида бахтсиз ҳодисаларнинг содир бўлиши, ҳаракат таркибининг ҳалокати, шикастланиши ёки бошқа оғир оқибатлар) билан боғланади. Шунинг назарда тутиш керакки, ўзбошимчалик билан тўхтатишни турли ҳаракатлар билан (стоп-кран билан, ҳаво тормоз магистралини тарқатиб юбориш ва бошқа шу каби йўллар билан) амалга ошириш мумкин ва бу ҳолат квалификация қилиш учун аҳамиятга эга эмас. Ножўя хатти-ҳаракат таркиби мавжуд бўлиши учун поездни (йўловчи ташувчи ёки юк поездини) тўхтатиш ўзбошимчалик билан, яъни поезд бошлиғи, кондуктор, машинист, бунга ваколатли бўлган темирйўл транспорти бошқа ходимининг руҳсатсиз содир этилган бўлиши керак. Поездни ўзбошимчалик билан тўхтатиш татбиқ этганда бу тўхтатиш заруратсиз, яъни бундай ҳаракатларни оқлайдиган етарли жиддий сабабсиз амалга оширилиши лозим.

Бу хатти-ҳаракатнинг **субъекти** 16 ёшга етган ҳар қандай шахс, шунингдек, транспорт ходимлари (бунда мазкур ҳаракатни улар хизмат вазифасини бажармаётган вақтда содир этадилар) ёки ҳар қандай бошқа шахс бўлиши мумкин.

Субъектив томондан мазкур хатти-ҳаракат ғаразли ният билан қилинади, яъни айбдор шахс поездни заруратсиз тўхтатаётганини ва буни истабини англайди.

Ушбу модданинг иккинчи қисмида юк поездларида ўзбошимчалик билан юриш, поезд юриб кетаётганида поездга чиқиб поезддан тушганлик, вагонларнинг зинапояларида ва томларида кетганлик учун жавобгарлик белгиланган.

Хатти-ҳаракат **субъекти** 16 ёшга етган ҳар қандай шахс ўлиши мумкин.

Хатти-ҳаракатнинг **субъектив томони** тўғридан тўғри ғаразли ният билан боғлиқдир.

Ушбу моддада назарда тутилган ҳуқуқбузарлик профилактика инспекторларидан ташқари темирйўл транспорти ходимлари томонидан ҳам кўриб чиқилиши мумкин.

4.10. Тамаки маҳсулотини транспортда белгиланмаган жойларда истеъмол қилиш (МЖТК 122-модда)

Маҳаллий ва узоқ масофага қатнайдиган поездларда, дарё кемаларида белгиланмаган жойларда, шаҳар атрофига қатнайдиган поездларнинг вагонларида (шу жумладан тамбурларида), шаҳар ичида, шаҳар атрофига, шаҳарлараро ва халқаро йўналишларда қатнайдиган автобусларда, шунингдек таксиларда, йўналишли таксиларда ҳамда шаҳар электр транспортда тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Ҳаво кемаларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

Ушбу модда бўйича ҳуқуқбузарлик **объекти** фуқароларнинг соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Хатти-ҳаракатларнинг **объектив томони** маҳаллий ва узоқ масофага қатнайдиган поездларда, дарё кемаларида белгиланмаган жойларда, шаҳар атрофига қатнайдиган поездларнинг вагонларида (шу жумладан, тамбурларида), шаҳар ичида, шаҳар атрофига, шаҳарлараро ва халқаро йўналишларда қатнайдиган автобусларда, шунингдек таксиларда, йўналишли таксиларда ҳамда шаҳар электр транспортда тамаки маҳсулотини истеъмол қилишда ифодаланади. Булар шаҳар атрофига қатнайдиган поездларнинг вагонлари (шу жумладан, тамбурлар), метрополитен, маҳаллий ва

узоққа қатнайдиған поездларнинг вагонлари, шунингдек дарё транспорти кемаларининг чекиш учун белгиланмаган жойларидир.

Демак, шахсий транспорт воситасида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш ушбу модда бўйича жавобгарликни келтириб чиқармайди!

16 ёшга етган фуқаролар кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликларнинг **субъекти** ҳисобланади. Ҳаво кемаларида тамаки маҳсулотини истеъмол қилиш ушбу модданинг иккинчи қисми билан маъмурий жавобгарликка сабаб бўлади.

Тегишли транспортда ҳуқуқбузарлик содир этилгани учун ишларни кўриб чиқишга ва улар юзасидан қарорлар қабул қилишга ички ишлар органлари, темирйўл транспорти органлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг Парвозлар хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспекцияси ва сув транспорти органлари, шаҳар ва шаҳарлараро йўловчилар ташийдиган автомобил транспорти ва электр транспорти органларининг мансабдор шахслари (248, 250, 251, 252, 254-моддалар) ҳақлидирлар.

4.11. Транспорт воситаларидан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш (МЖтК 123-модда)

Поездларнинг вагонлари, автотранспорт воситалари ва шаҳар йўловчилар транспортдан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Тажовуз **объекти** атроф-муҳит софлигини ва нормал санитария ҳолатини муҳофаза қилиш билан боғлиқ.

Объектив томон поездларнинг вагонлари, автотранспорт воситалари ва шаҳар йўловчилар транспортдан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш билан ажралиб туради.

Субъектив томондан шарҳланаётган моддада санаб ўтилган қоидаларни Поездларнинг вагонлари, автотранспорт воситалари ва шаҳар йўловчилар транспортдан ахлат ёки бошқа нарсаларни ташлаб юбориш ҳаракатлари қасддан ёхуд эҳтиётсизлик орқасида содир этилиши мумкин. Ҳаракатларнинг оқибатларига келганда айбдорнинг муносабати ҳамيشа айбнинг эҳтиётсизлик билан содир этилган шакли билан ажралиб туради.

Ушбу модда белгиларига тўғри келадиган хатти-ҳаракатларнинг **субъектлари** фуқаролар ҳисобланади.

Тегишли транспортда ҳуқуқбузарлик содир этилгани учун ишларни кўриб чиқишга ва улар юзасидан қарорлар қабул қилишга Ички ишлар органлари, темирйўл транспорти органлари, шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг

Парвозлар хавфсизлигини назорат қилиш давлат инспексияси ва сув транспорти органлари, шаҳар ва шаҳарлараро йўловчилар ташийдиган автомобил транспорти ва электр транспорти органларининг мансабдор шахслари (248, 250, 251, 252, 254-моддалар) ҳақлидир.

4.12. Транспорт воситаларининг товуш чиқарувчи, ёритувчи ва бошқа қурилмаларидан фойдаланиш, уларни ўрнатиш қоидаларини бузиш (МЖТК 127-модда)

Товуш сигналини сабабсиз бериш, транспорт воситаларига уни ишлаб чиқарган корхона назарда тутмаган товуш чиқарувчи ва ёритувчи қурилмаларни ўрнатиш, худди шунингдек уларни ўзгартириб ўрнатиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг бир баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Тегишли руҳсат олмай туриб транспорт воситаларига товуш чиқарувчи ва ёритувчи махсус қурилмаларни ўрнатиш, худди шунингдек давлат рақам белгиларини кўриш имкониятини чеклайдиган, уларни англашга тўсқинлик қиладиган турли ашёлар ўрнатиш ва қоплама суртиш — ана шу қурилмаларни мусодара қилиб, фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача, мансабдор шахсларга эса — уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

МЖТКнинг 248-моддаси 2-қисми 4-бандига асосан профилактика инспекторларининг ваколатига фақатгина ушбу модданинг 1-қисмидаги “Товуш сигналини сабабсиз бериш”га доир қисмидаги ҳуқуқбузарлик киради. Йўл-патрул хизмати ходимлари ваколатига эса 1-қисм тўлалигича берилган. Модданинг иккинчи қисми суд томонидан кўриб чиқилади.

Мазкур моддада назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликнинг **объекти** йўл ҳаракати хавфсизлигидир. Модда биринчи қисмининг **объектив томонини** товуш сигналини сабабсиз бериш, транспорт воситаларига уни ишлаб чиқарган корхона назарда тутмаган товуш чиқарувчи ва ёритувчи қурилмаларни ўрнатиш, худди шунингдек уларни ўзгартириб ўрнатишдан иборат.

Тегишли руҳсат олмай туриб транспорт воситаларига товуш чиқарувчи ва ёритувчи махсус қурилмаларни ўрнатиш, худди шунингдек давлат рақам белгиларини кўриш имкониятини чеклайдиган, уларни англашга тўсқинлик қиладиган турли ашёлар ўрнатиш ва қоплама суртиш ҳаракатлари ушбу модданинг иккинчи қисмининг **объектив томонини** ташкил этади.

Субъектив томондан ҳайдовчиларнинг товуш ёки ёритиш қурилмаларидан фойдаланиш қоидаларини бузиши қасддан қилинган айб ҳисобланади.

Йўл ҳаракати қоидаларининг 48-бандига мувофиқ: “Товушли ишоралар фақат қуйидаги ҳолларда қўлланилиши мумкин:

- аҳоли пунктларидан ташқарида бошқа ҳайдовчиларни қувиб ўтиш ҳақида огоҳлантириш учун;
- зарур бўлган ҳолларда йўл-транспорт ҳодисасининг олдини олиш учун”.

Кўриб чиқиладиган маъмурий ҳуқуқбузарлик **субъектлари** фақат транспорт воситаларининг ҳайдовчиси ёки мансабдор шахслар бўлиши мумкин.

4.13. Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиш (МЖтК 128^б-модда)

Транспорт воситалари ҳайдовчиларининг тўхташ ёки тўхтаб туриш қоидаларини бузиши, — базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу моддада назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарлик **объекти** йўл ҳаракати хавфсизлиги ҳисобланади. Мазкур модда йўл ҳаракати қоидаларини қўпол равишда бузганлик учун ҳайдовчиларнинг жавобгарлигини белгилайди.

Аҳоли пунктларида йўлларнинг чап томонида тўхташ ва тўхтаб туришга ҳар йўналишда биттадан ҳаракатланиш бўлаги бўлган, ўртада трамвай изи бўлмаган йўлларда ва бир томонлама ҳаракатли йўлларда руҳсат этилади. Руҳсат этилган тўла вазни 3,5 тоннадан кўп бўлган юк автомобиллари бир томонлама ҳаракатли йўлларнинг чап томонида фақат юк ортиш ва тушириш учун тўхташлари мумкин. Транспорт воситаларини йўлнинг қатнов қисмида бир қатор қилиб, кажаваси бўлмаган икки ғилдиракли транспорт воситаларини икки қатор қилиб қўйишга руҳсат этилади. Қатнов қисмининг айрим кенгайтирилган жойларида бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларига халақит бермаслик шарти билан транспорт воситаларини бошқача тартибда қўйишга ҳам руҳсат этилади. Қатнов қисмига чегарадош тротуар четида фақат енгил автомобиллар, мотоцикллар, мопедлар ва велосипедларга тўхтаб туришга 5.15 йўл белгиси билан бирга 7.6.2, 7.6.3, 7.6.6 – 7.6.9 қўшимча ахборот белгиларидан бири ўрнатилган жойларда руҳсат этилади. Аҳоли пунктларидан ташқарида тунаб қолиш, дам олиш ёки бошқа мақсадларда узоқ вақт тўхтаб туришга фақат бунинг учун кўзда тутилган майдончаларда ёки йўлдан ташқарида руҳсат этилади.

Қуйидаги жой ва ҳолатларда тўхташ тақиқланади:

трамвай йўлларида, шунингдек бевосита уларга яқинроқда трамвайлар ҳаракатланишига халақит берадиган бўлса;

туннелларда, темирйўл кесишмаларида;

бир йўналишда ҳаракатланиш учун учтадан кам бўлаги бўлган кўприк, йўл ўтказгич ва эстакада ҳамда уларнинг остида (тегишли йўл белгилари билан тўхтаб туриш руҳсат берилган йўл қисмлари бундан мустасно);

тўхтаган транспорт воситаси билан сидирға чизик (қатнов қисмининг четини белгиловчи чизикдан ташқари), ажратувчи бўлак ёки қатнов қисмининг қарама-қарши чети орасидаги масофа 3 метрдан кам бўлган жойларда;

пиёдалар ўтиш жойларида ва улардан олдин 5 метрдан кам масофа қолганда;

қатнов қисмининг хавфли бурилишларида;

лоақал бир йўналишдаги кўриниш масофаси 100 метрдан кам бўлган йўл дўнгликлари яқинида;

қатнов қисми кесишмаларида ва кесишаётган қатнов қисми четига 5 метрдан кам масофа қолганда (уч томонлама кесишмаларда (чорраҳаларда) ёндан туташган йўлнинг сидирға чизик ёки ажратувчи бўлак билан ажратилган қарама-қарши томони бундан мустасно);

бекат майдончаларида, йўналишли транспорт воситалари тўхташ жойларида, жумладан, 1.17 чизиғи билан белгиланган, улар бўлмаганда эса йўналишли транспорт воситалари тўхташ жойи белгилари ва бекатдан ҳаракатланиш йўналиши бўйлаб (етмасдан ва ўтиб кетиб) 15 метрдан кам масофада (йўналишли транспорт воситалари ҳаракатига халақит бермаса, йўловчиларни чиқариш ёки тушириш учун тўхташ бундан мустасно);

транспорт воситаси светофор ишоралари, йўл белгиларини бошқа ҳайдовчилардан тўсиб кўядиган, бошқа транспорт воситаларининг ҳаракатланишига (кириш ва чиқишига) имкон қолдирмайдиган ёки пиёдаларнинг ҳаракатига халақит берадиган жойларда.

Тўхтаб туриш тақиқланади: тўхташ тақиқланган жойларда;

аҳоли яшаш жойларидан ташқарида 2.1 йўл белгиси билан белгиланган йўлларнинг қатнов қисмида;

темирйўл кесишмаларига 50 метрдан кам масофада;

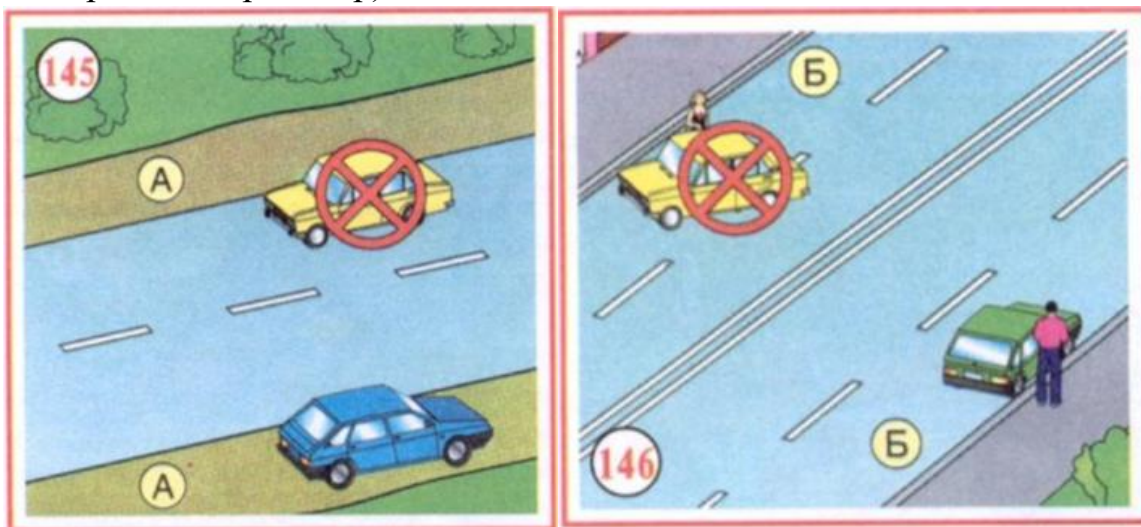
Тўхташ тақиқланган жойларда мажбурий тўхтаган ҳайдовчи транспорт воситасини бу жойдан олиб кетишнинг барча чораларини кўриши керак. Агар бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларининг ҳаракатига халақит берадиган бўлса ёки хавф туғдирса, транспорт воситасининг эшикларини очиш тақиқланади. Транспорт воситасининг ўз-ўзидан ҳаракатланиб кетишини ёки ўзи йўқлигида ундан фойдаланишни истисно қиладиган зарур эҳтиёт чораларини кўргандан кейингина ҳайдовчи ўз жойини ташлаб кетиши ёки транспорт воситасини қолдириши мумкин.

Субъектив томондан кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарлик қасддан қилинган айб билан боғлиқ бўлади. Айбдор ўзининг йўл ҳаракати қоидаларини бузишни содир этаётгани ҳуқуққа зид эканлигини ҳис қилади, бу қоидабузарлик натижасида йўл ҳаракати хавфсизлиги таҳдид остида қолишини олдиндан кўра билади ва бу таҳдидни истайди ёхуд онгли равишда бунга йўл қўяди.

Содир этилган ушбу ҳуқуқбузарликларнинг субъекти фақат давлат корхоналари, муассасалари, ҳарбий ёки жамоат ташкилотларига қаршли транспорт воситаларининг ҳайдовчиларигина эмас, шунингдек шахсий транспорт ҳайдовчилари ҳамдир.

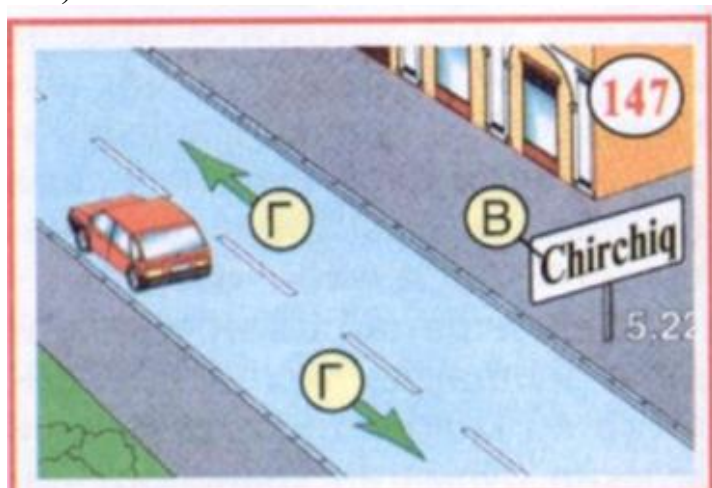
Мазкур моддада назарда тутилган маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар ички ишлар органлари (милиция)нинг мансабдор шахслари, Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги органлари ва болалар масалалари бўйича туман (шаҳар) комиссиялар томонидан кўриб чиқилади (247, 248, 256-моддалар).

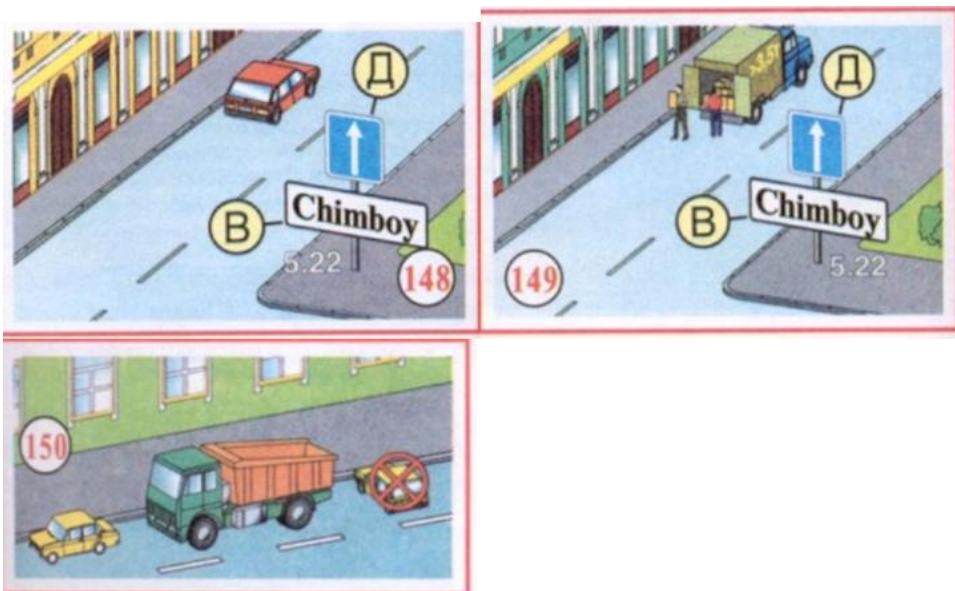
Транспорт воситаларига унг томондаги йўл ёкасида, у бўлмаганда эса катнов қисмининг четида тўхташ ва тўхтаб туришга руҳсат берилади (145-расм «А» ва 146-расм «Б» расмлар).

(Фақат тўхташ ва тўхтаб туришни ман этувчи белги бўлмаган ҳолларда).

Аҳоли яшайдиган жойларда йўлнинг чап томонида тўхташ ва тўхтаб туришга ҳар бир йуналишда камида биттадан ҳаракатланиш бўлаги бўлган ва уртада трамвай изи бўлмаган ҳамда ҳаракат фақат бир томонлама бўлган йўлларда руҳсат берилади (147-расм, «В», «Г»). Тула вазни 3,5 тоннадан кўп бўлган юк автомобилларига ҳаракат бир томонлама бўлган ҳолларда йўлларнинг (148-расм, «Д») чап томонида тўхтаб, юкни тушириш ва ортишга руҳсат этилади (149-расм).

Транспорт воситаларини катнов қисмининг чеккаси буйлаб бир катор (151-расм), тиркамаси бўлмаган икки ғилдиракли транспорт воситаларини эса икки катор килиб Қуйишга руҳсат берилади.

Йўлнинг катнов қисми кенгайган жойларда бошқа йўл ҳаракати катнашчиларига ҳалақит бермаслик шарти билан транспорт воситаларини бошқа тартибда ҳам Қуйишга руҳсат этилади (151-расм, «Е»).

Пиёдаларга ҳалақит бермасдан, йўлнинг катнов қисми тротуар билан чегараланган жойда енгил автомобиллар, мотоцикллар. Мопедлар ва велосипедлар тўхтаб туришига руҳсат берилади (154-расм).

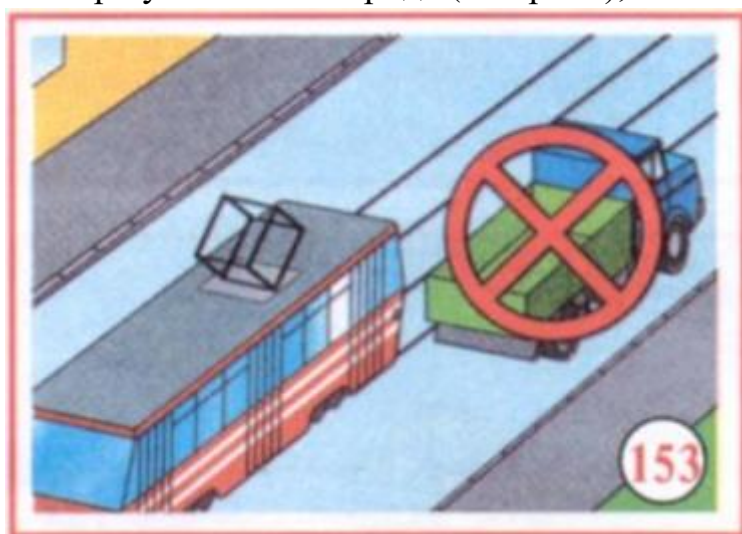

Аҳоли яшамайдиган жойларда тунаб қолиш, дам олиш ёки бошқа мақсадларда тўхтаб туриш учун фақат шунга мулжалланган майдончаларда ёки йўлдан ташқари жойларда руҳсат берилади (152-расм).

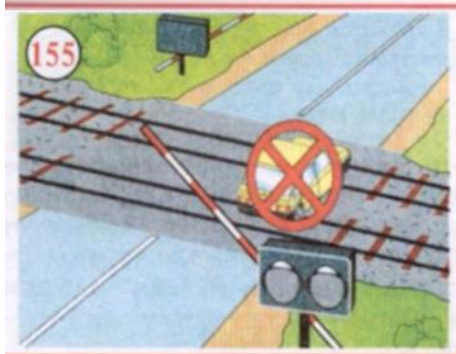
Қуйидаги жойларда тўхтаб туриш тақиқланади:

-трамвай йўлларида ёки трамвай ҳаракатланадиган йўлларида ёки трамвай ҳаракатланишига ҳалақит берадиган йўлга яқин жойда (153-расм);

-темир йўл кесишмаларида (153-расм);

-тунелларда (156-расм);

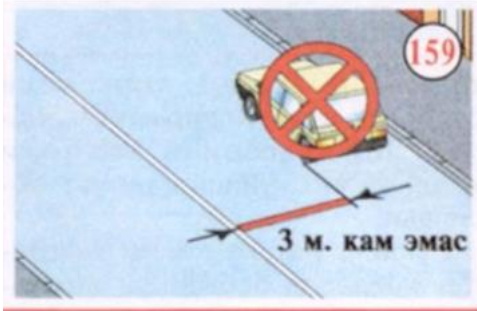
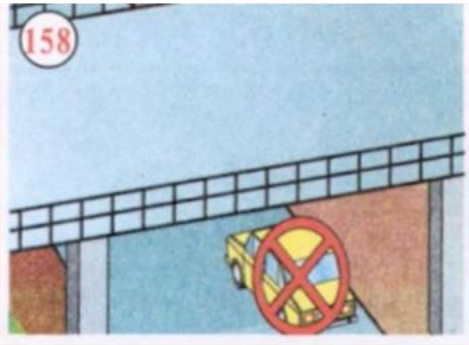
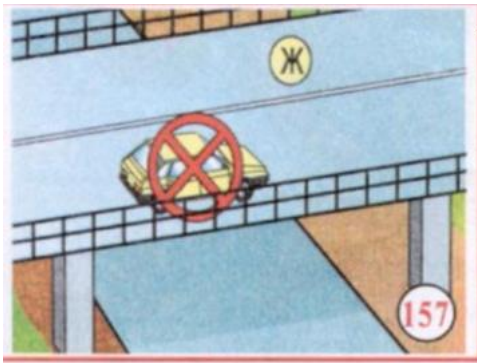

-эстакадаларда (осма кўприк устида (157-расм);

-кўприклар устида (3 тадан кам бўлмаган бўлаклари («Ж») бор йўлларда);

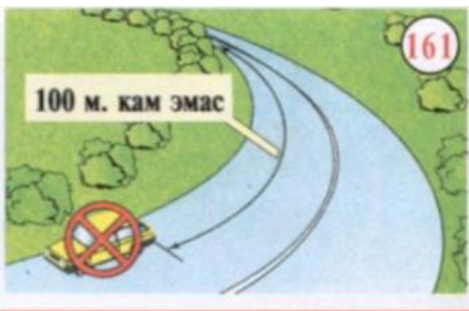
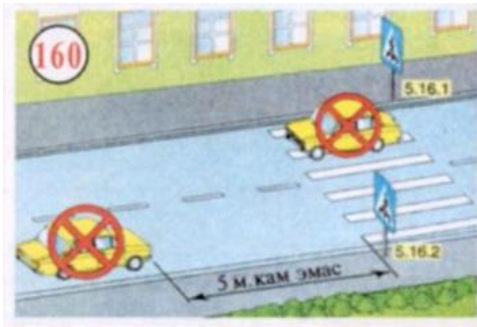
-эстакадалар остида (158-расм);

-тўхтаган автомобил билан сидирга чизик орасидаги масофа 3 метрдан кам бўлган жойларда (фақат катнов қисмининг чегараси белгиланган чизикдан ташқари) (159-расм);

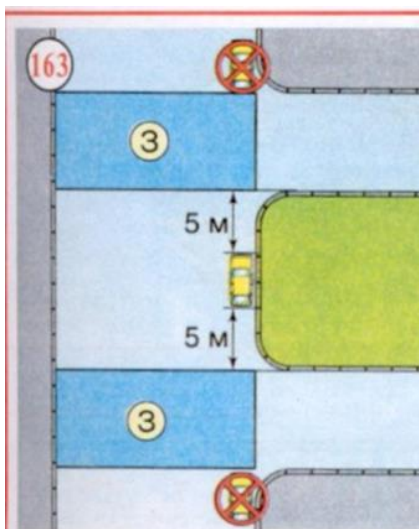
-пиедалар кесиб ўтадиган йўлакларнинг четида ёки у йўлка 5 метрдан камроқ масофа қолганда (160-расм);

-бурилиш хавфли бўлган жойда ёки йўлнинг катнов бўлаги кескин бурилиб, унинг кўриниши 100 метрдан кам бўлган жойда (161-расм);

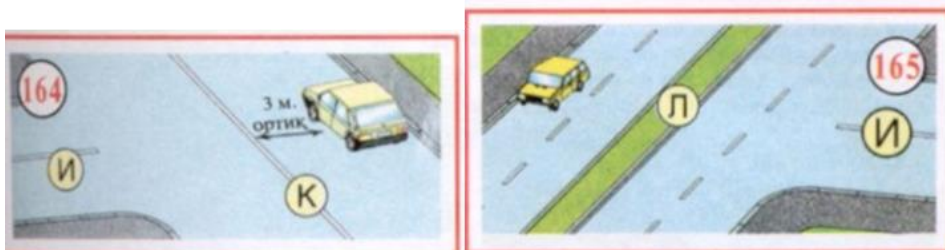

-чорраҳада ёки унга 5 метр қолганда (162 «З»-расм).

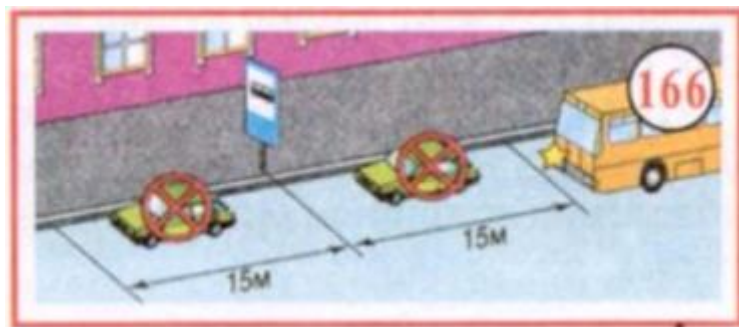

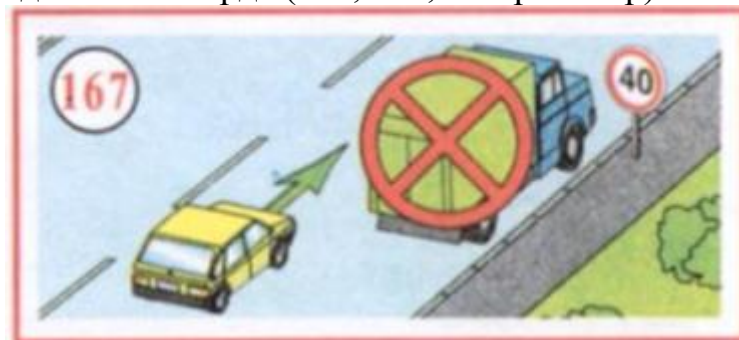
Кесишмага уланган йўлнинг унг бўлагига («И» 164-расм) тўхташ мумкин. Факат кесишмасининг ён томонидаги катнов йўл («К») сидирга чизиқ билан белгиланган ёки иккига ажратилган бўлса («Л») унг томонида тўхташ мумкин (164, 165-расмлар);

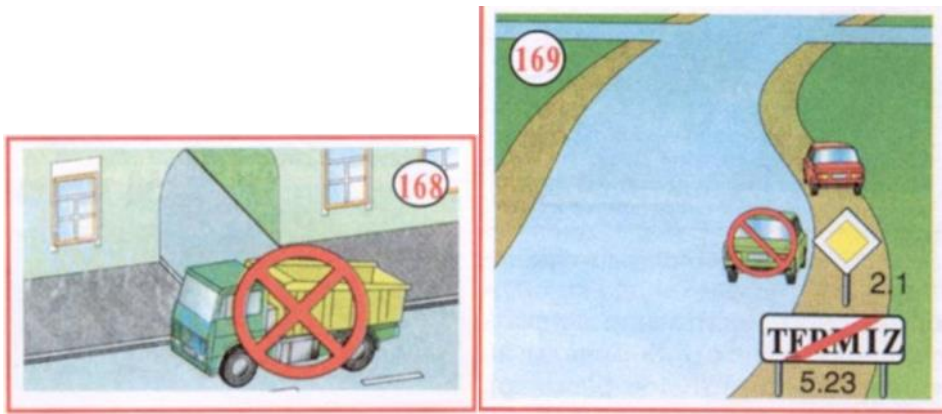

-бекатларда, бекатлар олди ва орқасида масофа 15 метрдан кам бўлса (166-расм);

-светофор ишораларини транспорт тўсиб турган ҳолда ёки бошқа транспорт тўсиб турган ҳолда ёки бошқа транспорт воситалари ҳаракатланишига ҳалақит бериладиган жойларда (166, 167, 168-расмлар).

Қуйидаги ҳолларда тўхтаб туриш тақиқланади;

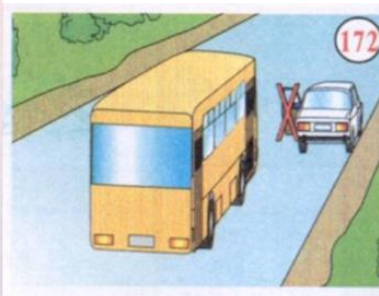
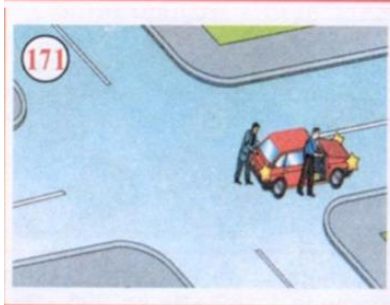
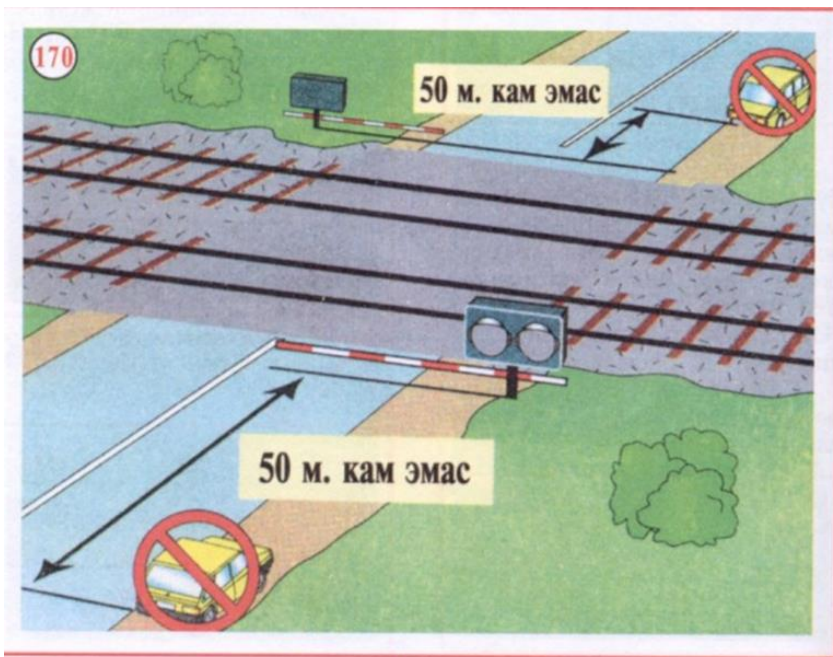
-тўхташ ва тўхтаб туришни тақиқловчи йўл белгилари ва чизиқлари таъсирлари доирасида;

-аҳоли яшамайдиган жойларда 2.1 белги йўлнинг ҳаракатланиш томонида урнатилган бўлса (169-расм);

-темир йўл кесишмасига 50 метрдан яқинроқ бўлган жойларда (170-расм);

-тўхтаб туриш мумкин бўлмаган жойларда тўхташга тўғри келса, иложи борича автомобилни ҳаракат йўқ жойга олиб қўйиш керак (171-расм).

Транспорт воситасини тулик учирган ва эшикларини беркитган ҳолдагина қолдириш мумкин (172-расм).

4.14. Йўлларга, йўл иншоотларига, йўл ҳаракатини тартибга солиб турувчи техник воситаларга шикаст етказиш, уларни сақлаш қоидаларини бузиш (МЖтК 147-модда)

Йўлларга, темир йўлдан ўтиш жойларига, йўл ҳаракатини тартибга солувчи бошқа иншоотлар ёки техник воситаларга шикаст етказиш, шунингдек йўл ҳаракатига қасддан, шу жумладан йўл қопламасини ифлослантириш йўли билан халал бериш, худди шунингдек автомобиль йўлларини ўзбошимчалик билан қазиш, уларда сунъий

нотекисликлар ва тўсиқлар яратиш, автомобиль йўлида ишларни амалга ошириш учун берилган руҳсатнома талабларини бажармаслик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузиш — фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг икки баравари миқдорида, мансабдор шахсларга эса — ўн баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Йўл белгиларини ўрнатиш, йўлларни, темир йўлдан ўтиш жойлари ва бошқа йўл иншоотларини ҳаракат учун хавфсиз ҳолда сақлаш қоидаларини бузиш ёки йўлнинг айрим қисмларидан фойдаланиш ҳаракат хавфсизлигига таҳдид этадиган пайтда уларда ҳаракатни ўз вақтида тақиқлаш ёки чеклаш чораларини кўрмаслик — мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн беш баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

МЖтКнинг 248-моддаси 2-қисми 4-бандига асосан профилактика инспекторларининг ваколатига фақатгина ушбу модданинг 1-қисмидаги “автомобиль йўлларини ўзбошимчалик билан қазиш, уларда сунъий нотекисликлар ва тўсиқлар яратиш, автомобиль йўлида ишларни амалга ошириш учун берилган руҳсатнома талабларини бажармаслик, шунингдек йўлларни сақлаш қоидаларини бузиш”га доир қисмидаги ҳуқуқбузарлик киради. Йўл-патрул хизмати ходимлари ваколатига эса 1-қисм тўлалигича берилган.

Автомобил йўллари ўз таркибига кирадиган барча иншоотлари (кўприклар, қувурлар, кечув жойлари, линия-фойдаланиш хизмати бинолари ва автотранспорт иншоотлари, яшил дарахтлар, қордан ҳимояланиш ва йўл тўсиқлари, мустаҳкамловчи қурилмалар, йўл белгилари ва кўрсаткичлари) билан давлат мулки ҳисобланади. Йўл ҳаракатининг хавфсизлиги ва узлуксизлиги ана шу иншоотларнинг яхши ҳолатда бўлишига боғлиқ. Шунинг учун ҳам бу барча объектларга зарар етказишга йўл қўйиб бўлмайди. Кодекснинг ушбу моддасида санаб ўтилган ҳуқуқбузарликлар мол-мулкка тажовуз қилади ва булар учун маъмурий жавобгарлик белгиланган.

Объектив томондан қараб чиқилаётган ҳуқуқбузарликлар ҳаракат ёки ҳаракатсизликни ташкил этиб, ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликлар йўлларга, темирйўлдан ўтиш жойларига, йўл ҳаракатини тартибга солиб турувчи бошқа иншоотлар ёки техник воситаларга шикаст етказиш, шунингдек йўл ҳаракатига қасддан ҳалал бериш, шу жумладан йўл қопламасини ифлослантириш йўли билан ҳалал бериш ҳаракатидир.

Ҳалал етказиш турлича бўлиши мумкин ва у кодекснинг, 147-моддаси бўйича ҳуқуқбузарликларни баҳолаш учун аҳамиятга эга эмас (транспорт воситаларини, бошқа ашёларни йўлнинг қатнаш қисмида қолдириш ва ҳоказо). Қонун чиқарувчи йўл ҳаракати хавфсизлигига ҳалал бериши мумкин бўлган йўл қопламасини ифлослантиришни алоҳида ажратиб кўрсатади.

Бунда агар ҳуқуққа зид ҳаракат билан шикастланиш ўртасидаги сабабий боғланиш аниқланган бўлса, жавобгарлик келиб чиқади.

Субъектив томондан йўлларнинг, темирйўлнинг ўтиш жойи ва бошқа йўл иншоотларининг шикастланиши ҳам қасддан, ҳам эҳтиётсизлик орқасида содир этилиши мумкин. Ҳаракат учун ҳалал бериш фақат қасддан қилинган ҳаракат бўлиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектлари** фуқаролар ёки мансабдор шахслар бўлиши мумкин.

Мазкур моддасининг 2-қисмида назарда тутилган Маъмурий ҳуқуқбузарликлар объектив томони йўл белгиларини ўрнатиш, йўлларни, темирйўлдан ўтиш жойлари ва бошқа йўл иншоотларини ҳаракат учун хавфсиз ҳолда сақлаш қоидаларини бузиш ёки йўлнинг айрим қисмларидан фойдаланиш ҳаракат хавфсизлигига таҳдид этадиган пайтда уларда ҳаракатни ўз вақтида тақиқлаш ёки чеклаш чораларини кўрмасликдир.

Бу ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида қилинган бўлиши мумкин. Бу ҳаракатларнинг субъектлари йўлларнинг, темирйўлларнинг кесиб ўтиш жойлари ва бошқа иншоотларнинг аҳволи учун жавобгар бўлган мансабдор шахслар ҳисобланади.

4.15. Темирйўллар ва автомобил йўллари учун ажратилган минтақаларни муҳофаза қилиш қоидаларини бузиш (МЖТК 148-модда)

Темир йўллар ва автомобиль йўллари учун ажратилган минтақаларда темир йўл органлари ва йўл органлари билан келишмай туриб ерни ҳайдаш, ўт ўриш, дарахт кесиш ва уларга шикаст етказиш, чимларни олиб ташлаш ва тупроқ олиш, канализация, саноат, мелиорация сувларини ва оқова сувларни сув қочириш иншоотларига ва резервларига оқизиш,

шунингдек ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёқиш, ёғоч кўприклар ва тахта тўшамали кўприкларда чекиш — фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг тўртдан бир қисмидан иккидан бир қисмигача, мансабдор шахсларга эса — бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

МЖТКнинг 248-моддаси 2-қисми 4-бандига асосан профилактика инспекторларининг ваколатига фақатгина ушбу модда диспозициясининг “ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёқиш, ёғоч кўприклар ва тахта тўшамали кўприкларда чекиш”га доир қисмидаги ҳуқуқбузарлик киради.

МЖТКнинг 148-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликнинг **объекти** бу темирйўлларнинг ва автомобил йўлларининг ажратилган минтақасидан фойдаланишнинг белгиланган тартибидан иборат бўлиб, унга риоя қилиш йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлашга ёрдам беради.

Объектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик темирйўллар ва автомобил йўллари учун ажратилган минтақаларда темирйўл органлари ва йўл органлари билан келишмай туриб ерни ҳайдаш, ўт ўриш, дарахт кесиш ва уларга шикаст етказиш, чимларни олиб ташлаш ва тупроқ олиш, канализация, саноат, мелиорация сувларини ва оқова сувларни сув қочириш иншоотларига ва резервларига оқизиш, шунингдек ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёқиш, ёғоч кўприклар ва тахта тўшамали кўприкларда чекиш темирйўллар ва автомобил йўллари учун ажратилган минтақаларда темирйўл органлари ва йўл органлари билан келишмай туриб ерни ҳайдаш, ўт ўриш, дарахт кесиш ва уларга шикаст етказиш, чимларни олиб ташлаш ва тупроқ олиш, канализация, саноат, мелиорация сувларини ва оқова сувларни сув қочириш иншоотларига ва резервларига оқизиш, шунингдек ажратилган минтақаларда ва ёғоч кўприклардан 100 метргача бўлган масофада олов ёқиш, ёғоч кўприклар ва тахта тўшамали кўприкларда чекиш ҳаракатларидан ташкил топган.

Айб ғаразли ният ёки эҳтиётсизлик тарзида ифодаланади.

Бу ҳуқуқбузарликларнинг **субъектлари** фуқаролар ёки мансабдор шахслар бўлиши мумкин.

4.16. Шаҳарларни ва бошқа аҳоли пунктларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш (МЖТК 161-модда)

Шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларининг ҳудудларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш, шунингдек тозалик ва санитария тартибини таъминлаш қоидаларига риоя қилмаслик — фуқароларга базавий

ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача, мансабдор шахсларга эса — уч бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Профилактика инспекторлари ушбу моддани фақатгина *фуқароларга* тегишли қисмини қўллаш ваколатига эга.

Ушбу кодекс 161-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликнинг **объекти** шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларининг ҳудудларини ободонлаштириш қоидалари ҳисобланади. Ушбу моддадаги маъмурий ҳуқуқбузарлик **объектив томондан** шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларининг ҳудудларини ободонлаштириш қоидаларини бузишда ифодаланади. Яъни шаҳарлар ва бошқа аҳоли пунктларининг ҳудудларини ободонлаштириш қоидаларини бузиш, шунингдек тозалик ва санитария тартибини таъминлаш қоидаларига риоя қилмасликдир.

Ушбу моддадаги маъмурий ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** фуқаролар ва мансабдор шахслар ҳисобланади.

Ушбу моддадаги маъмурий ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** қасддан ва эҳтиётсизлик орқасидан содир этилиши мумкин.

4.17. Жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш (МЖТК 187-модда)

Иш жойларида, кўчаларда, стадионларда, хиёбонларда, истироҳат боғларида, жамоат транспортининг барча турларида ва бошқа жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш, бундан тўйлар, юбилейлар ҳамда бошқа тантаналар ва маросимлар ўтказиладиган жойлар, шунингдек алкоголь маҳсулотини қуйиб реализация қилишга руҳсат этилган савдо ва умумий овқатланиш объектлари мустасно, — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан икки бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади (2-қ.).

Профилактика инспекторлари ваколатига фақатгина биринчи қисмда келтирилган маъмурий ҳуқуқбузарлик тегишлидир (248-м. 2-қ., 4-б.). Иккинчи қисм эса жинойт ишлари бўйича судлар вакоотида.

Алкоголь маҳсулотлари — озиқ-овқат хом ашёсидан олинган этил спиртидан ва (ёки) таркибида спирт бўлган озиқ-овқат маҳсулотидан фойдаланган

ёки фойдаланмаган ҳолда ишлаб чиқарилган, таркибида этил спиртининг ҳажмий улуши **бир ярим фоиздан** юқори бўлган озиқ-овқат маҳсулоти⁹.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади. **Объектив томондан** ушбу ҳаракатлар иш жойларида, кўчаларда, стадионларда, хийбонларда, истироҳат боғларида, жамоат транспортининг барча турларида ва бошқа жамоат жойларида алкоголь маҳсулотини истеъмол қилиш, *бундан* тўйлар, юбилейлар ҳамда бошқа тантаналар ва маросимлар ўтказиладиган жойларда содир этилган ҳаракатлар мустасно. Бунда алкоголь маҳсулотини қуйиб реализация қилишга руҳсат этилган савдо ва умумий овқатланиш объектлари мустаснодир. Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилиши ушбу модданинг иккинчи қисмида назарда тутилган ҳаракатларни келтириб чиқаради. Жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш ахлоқ қоидаларига зид бўлиб, безорилик қилиш, ҳақоратлаш учун шароит яратади. Ҳуқуқбузарлик спиртли ичимликлар ёки уларнинг бир қисми ичиб бўлинганда эмас, балки ичимлик истеъмол қилишга тайёрланган пайтда (масалан, спиртли ичимлик стаканларга қуйилганда) тугалланган ҳисобланади.

Ушбу ҳуқуқбузарлик учун маъмурий жавобгарликка тортиш учун жамоат жойларида (спиртли ичимликларни қуйиб сотишга ижозат берилган савдо ва умумий овқатланиш корхоналаридан ташқари) спиртли ичимлик ичиш фактининг ўзи кифоя қилади, бошқа ноқонуний хатти-ҳаракатни амалга ошириш талаб этилмайди.

Агар жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш пайтида беадаб сўқинишлар, ҳақоратлар, шилқимлик содир қилинса ва жамоат тартибини, фуқаролар осойишталигини бузадиган бошқа хатти-ҳаракатлар амалга оширилса, ҳуқуқбузар кодекснинг 183-моддаси бўйича майда безорилик учун ҳам маъмурий жавобгарликка тортилиши мумкин.

Спиртли ичимликлар ичиш тақиқланган бошқа жамоат жойлари тоифасига йўлақлар, лифт майдончалари, ҳовлилар, тураржой лифтлари, томоша муассасалари (кинотеатр, театр, маданият саройлари), сув бўйидаги чўмилиш жойлари ҳам киради. Одатда жамоат жойлари ҳисобланмайдиган, аммо у ерда фуқаролар дам оладиган пайтдаги масканлар, фуқаролар борган пайтдаги дам олиш масканлари, дарё, кўл, ҳовуз бўйлари, ўтлоқлар ва шу кабилар ҳам мазкур ҳисобга киради.

16 ёшга тўлган шахслар ҳуқуқбузарлик **субъектлари** бўлиши мумкин.

Жамоат жойларида спиртли ичимликлар ичиш **субъектив томондан** айбдорнинг қасддан қилган хатти-ҳаракати сифатида тавсифланади.

⁹ Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 24 май кундаги “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилишини ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги ЎРҚ-844-сонли қонуни - <https://lex.uz/docs/6472100>

4.18. Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга жалб қилиш (МЖТК 188-модда)

Вояга етмаган шахсни спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига, иродасига таъсир қиладиган моддалар ёки воситаларни истеъмол этишга жалб қилиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Жамоат тартиби, вояга етаётган авлоднинг саломатлиги ва ахлоқий тарбияси ушбу ҳуқуқбузарлик **объекти** ҳисобланади.

Вояга етмаган шахсни спиртли ичимликлар истеъмол қилишга, гиёвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп ҳисобланмаган, лекин кишининг ақл-идрокига, иродасига таъсир қиладиган моддалар ёки воситаларни истеъмол қилишга жалб қилиш ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томонини** ташкил этади.

Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатга эргаштирадиган ҳар қандай усул ва восита ҳуқуқбузарлик таркибига киради. 188-модда бўйича жавобгарликка тортиш учун вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий хатти-ҳаракатга жалб этишнинг ўзи кифоя қилади.

Кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** вояга етмаган шахсининг ғайриижтимоий хатти-ҳаракатга яқка тартибда жалб этишни кўзда тўтади. Шахс маъмурий жазо қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор ушбу ҳуқуқбузарликни содир этса жавобгарлик ЖКнинг 127-моддаси бўйича тавсифланади.

Жалб қилиш деганда, вояга етган шахсининг вояга етмаган шахсни маълум бир ҳаракатларни бажаришга кўндиришга қаратилган ҳаракатлари тушунилади. Жалб қилиш пул бериш, алдаш, жисмоний ёки руҳий зўрлик ишлатиш ва бошқа ҳаракатлар орқали амалга оширилиши мумкин.

Ваъда бериш айбдор шахсининг вояга етмаган шахсга нисбатан бирор-бир мажбуриятни олишини, яъни унинг манфаатлари йўлида маълум бир ҳаракатни амалга ошириши ёки амалга оширишдан ўзини тийишини айтишида ифодаланади (масалан, вояга етмаган шахсни бошқалардан ҳимоя қилишга, моддий ёрдам беришга, ўқишга киритишга ваъда бериш).

Алдаш вояга етмаган шахсни бирор-бир маълумот ёки воқеани чалғитиб кўрсатиш орқали амалга оширилади.

Жисмоний зўрлик ишлатиш вояга етмаган шахсни унинг иродасини синдириб, маълум бир ҳаракатларни амалга оширишга мажбурлаш мақсадида дўппослаш, турли даражадаги тан жароҳатлари етказиш ёки бошқача тарзда жисмоний азоб бериш (боғлаш, қўлини қайириш ва бошқ.) билан ифодаланади. Агар вояга етмаган шахсга нисбатан қўлланилган жисмоний зўрлик (жалб қилиш усули сифатида) ЖК махсус қисмида назарда тутилган алоҳида жиноят таркибини ташкил қилса, содир этилган қилмиш етказилган тан жароҳатининг даражасига мувофиқ ЖКнинг тегишли моддаси билан жиноятлар жами сифатида квалификация қилиниши лозим (масалан, 127 ва 105-моддалар билан).

Руҳий зўрлик ишлатиш ғайриижтимоий ҳаракатларга жалб қилиш усули сифатида вояга етмаган шахснинг маълум ҳаракатларни амалга оширишни рад этганда унга нисбатан жисмоний зўрлик (дўппослаш, қийнаш ва бошқ.) ишлатиш, мулкӣ зарар етказиш, уни шарманда қилувчи маълумотларни тарқатиш, дўстликни тугатиш ва бошқаларни айтишда ифодаланади. Қўрқитиш турли усуллар орқали амалга оширилиши мумкин ҳамда айтилган қўрқитиш алоҳида жиноят (масалан, ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш) таркибини ташкил этса, жалб қилувчи шахснинг ҳаракатлари жиноятлар жами тариқасида (масалан, ЖКнинг 112 ва 127-моддалари билан) квалификация қилиниши лозим. Бунда вояга етмаган шахс қўрқитишни жиддий қабул қилиб, унда қўрқитишнинг амалга оширилишидан қўрқиш учун реал асос мавжуд бўлган бўлиши лозим.

Вояга етмаган шахсни ғайриижтимоий ҳаракатларга жалб қилишнинг бошқача усуллари деганда, таклиф қилиш, сўраш, кўндириш, пул билан ўзига оғдириш, шунингдек унга “катталар иши”ни қилолмаслигини ёки атрофдагилар олдида унинг обрўйи ошишини айтиш орқали унда спиртли ичимликларни истеъмол қилишга қизиқиш уйғотиш ва бошқалар тушунилади. Вояга етмаган шахснинг ота-онаси ва 18 ёшга етган бошқа шахслар (васий, ҳомий), вояга етмаганнинг танишлари, дўстлари ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** бўлишлари мумкин.

Ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** бевосита қасдан қилинади.

4.19. Вояга етмаган шахснинг кўнгил очиш (дам олиш) жойларида тунги вақтда бўлишига йўл қўйиш (МЖТК 188²-модда)

Ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, Интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойларининг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслари томондан вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан

бири ёки унинг ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартибига тажовуз қилувчи ижтимоий муносабатлардир. Бу ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавфлилиги шундаки, бунинг натижасида нафақат жамоат тартибига балки вояга етмаганларнинг ахлоқ ва юриш-туриш қоидаларига салбий таъсир кўрсатади.

Объектив томондан ҳуқуқбузарлик ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойларининг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслар томонидан вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан бири ёки унинг ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш орқали амалга оширилади.

Ўзбекистон Республикасининг 2010-йил 29-сентябрда қабул қилинган “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонунда ушбу ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш масалалари назарда тутилган. Жумладан, Қонунинг 7-моддасида “Ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар болаларини таъминлаш, тарбиялаш ва уларга таълим бериш бўйича мажбуриятларини бажара бориб, уларнинг хавфсизлигини, ҳаёти ва соғлиғи муҳофаза қилинишини, назоратсизлиги ва ҳуқуқбузарликларининг профилактикасини таъминлаш мақсадида:

таълим муассасаларида ўқиётган вояга етмаганларнинг ўқиш вақтида ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналарда ёхуд бошқа кўнгилочар (дам олиш) жойларда бўлишига йўл қўймаслик, бундан мазкур муассасаларда таълим фаолияти ёки таълим муассасаси томонидан ўтказиладиган тадбир доирасида бўлиши мустасно;

вояга етмаганларнинг спиртли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёки ақл-ирода фаолиятига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилишига, чекишига йўл қўймаслик;

вояга етмаганларнинг ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этишига йўл қўймаслик чора-тадбирларини кўради.

Ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар вояга етмаганларнинг ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналарда ёхуд бошқа кўнгилочар (дам олиш) жойларда тунги вақтда улардан бирининг кузатувисиз бўлишига йўл қўймаслик чора-тадбирларини кўради”.

Субъектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик тўғри қасддан содир этилади.
Субъекти 16 ёшга тўлган ақли расо ҳар қандай шахс ҳисобланади.

4.20. Маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш (МЖТК 192-модда)

Тунги вақтда — соат 23.00 дан 06.00 гача — фуқароларнинг осойишталиги ва нормал дам олишини бузиш, яъни баланд овоз билан қўшиқ айтиш, муסיқа чалиш, товуш сигналлари бериш, хонадонларда, турар жойларнинг йўлаклари ва эшиклариди, кўчаларда овози баланд қилиб қўйилган телевизорлар, радиоприёмниклар, магнитофонлар ва овоз

чиқарувчи бошқа аппаратуралардан фойдаланиш, турар жой биноларида ва улардан ташқарида жуда зарур бўлмагани ҳолда шовқин чиқарувчи ишлар қилиш, шунингдек маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузувчи бошқа ҳаракатларни содир этиш — фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг учдан бир қисми, мансабдор шахсларга эса — учдан бир қисми дан иккидан бир қисмигача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, — фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисми миқдорида, мансабдор шахсларга эса — иккидан бир қисмидан бир бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

Модданинг ҳар иккала қисми ҳам профилактика инспекторларининг ваколатига берилган.

Жамоат тартиби, фуқароларнинг осойишталиги, дам олиши ушбу ҳуқуқбузарлик **объекти** ҳисобланади.

Фуқароларнинг осойишталиги аниқ бир шарт-шароит билан боғлиқ ҳолда бошқа пайтларда ҳам бузилиши мумкин. Масалан, соғломлаштириш-даволаш муассасалари доирасида осойишталик «уйқу соатлари»да ҳам, кутубхоналарнинг ўқиш залларида сутканинг бошқа вақтларида ҳам бузилиши мумкин.

Бу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** фуқароларнинг меъёрида яшаш шароити ва осойишталигига зарар келтиришда ифодаланади.

Ушбу ҳуқуқбузарлик тунги вақтда – соат 23.00 дан 06.00 гача фуқароларнинг осойишталиги ва нормал дам олишини бузиш, яъни баланд овоз

билан қўшиқ айтиш, муסיқа чалиш, товуш сигналлари бериш, хонадонларда, турар жойларнинг йўлаклари ва эшиклариди, кўчаларда овози баланд қилиб қўйилган телевизорлар, радиоприёмниклар, магнитофонлар ва овоз чиқарувчи бошқа аппаратуралардан фойдаланиш, турар жой биноларида ва улардан ташқарида жуда зарур бўлмагани ҳолда шовқин чиқарувчи ишлар қилиш, шунингдек маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузувчи бошқа ҳаракатларни содир этиш билан ифодаланади.

Айбдор ўзининг жамият манфаатларига қарши хулқ атвори билан юзлаб одамларнинг осойишталиги ва дам олишига зарар етказди. Шу билан бирга, у фуқаролар осойишталигини бузишни мақсад қилиб қўймайди. 192-модданинг 2-қисми маъмурий жазо қўлланилгандан кейин бир йил давомида яна худди шундай ҳуқуқбузарликка нисбатан жавобгарликни кўзда тўтади.

Маиший шовқинга қарши кураш талабларини бузиш ҳолатлари “Турар жой биноларида, жамоат бинолари ва уй-жой қурилиши худудларида руҳсат этиладиган шовқин меъёрларидан ошмаслигини таъминлашга қўйиладиган санитария қоидалари ва нормалари” билан тартибга солинади. 16 ёшга тўлган шахслар билан мансабдор шахслар ҳуқуқбузарликнинг **субъектлари** бўлиши мумкин.

Қасддан ҳаракат қилиш ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томонидир**. Шахс амалга оширилган ҳуқуқбузарликка бепарқ қарайди ёки етарли даражада эҳтиёткорлик қилмаганлиги оқибатида бунга йўл қўяди.

4.21. Ўқотар қуролларни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) муддатларини ёки уларни ҳисобдан ўтказиб қўйиш қоидаларини бузиш (МЖтК 221-модда)

Фуқаровий, хизмат қуролини, мукофот тарзида берилган, коллекциялаш, кўргазмага қўйиш учун мўлжалланган қуролни ва унинг ўқдорларини ички ишлар органларида рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) қоидаларини, шунингдек ички ишлар органларининг қуролни

сақлашга ва олиб юришга, сақлашга, коллекциялашга ёки кўргазмага қўйишга доир руҳсатномаларининг амал қилиш муддатларини узайтириш қоидаларини бузиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўндан бир қисмидан иккидан бир қисмигача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ўқотар қуролларни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) юзасидан белгиланган муддатларни ёки истиқомат жойи ўзгарган тақдирда бундай

куролларни ички ишлар органларида ҳисобдан ўтказдириб қўйиш қоидаларини бузиш ушбу модда бўйича жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** – 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан ёки эҳтиётсизлик оқибатида содир этилади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартибига тажовуз қилиш. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** ўқотар куролларни рўйхатдан ўтказиш (қайта рўйхатдан ўтказиш) муддатларини ёки уларни ҳисобдан ўтказдириб қўйиш қоидаларини бузишда ифодаланади.

Ўқотар куролни ишлатиш учун овчилик жамиятига аъзо бўлиш талаб этилади. Овчилик жамиятига аъзо бўлиш учун йиллик давлат бож ставкаларида белгиланган миқдорда бож тўланади.

4.22. Паспорт тизими қоидаларини бузиш (МЖтК 223-модда)

Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг паспортсиз ёки идентификацияловчи ID-картасиз ёхуд ҳақиқий бўлмаган паспорт ёки идентификацияловчи ID-карта билан, доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтмасдан яшаши, Ўзбекистон Республикаси фуқаросининг паспортини ёки идентификацияловчи ID-картасини, хорижга чиқиш учун биометрик паспортини қасддан яроқсизлантириши ёки уни эҳтиёт қилиб сақламаганлиги оқибатида йўқотиб қўйиши, шунингдек фуқаролиги бўлмаган шахснинг ҳаракатланиш ҳужжатини қасддан яроқсизлантириши ёки уни эҳтиёт қилиб сақламаганлиги оқибатида йўқотиб қўйиши, Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшовчи чет эл фуқаросининг ва фуқаролиги бўлмаган шахснинг ҳақиқий бўлмаган идентификацияловчи ID-картаси (Ўзбекистон Республикасида яшаш гувоҳномаси) билан, доимий яшаш ёки вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтмасдан яшаши, идентификацияловчи ID-картасини (Ўзбекистон Республикасида яшаш гувоҳномасини) қасддан яроқсизлантириши ёки уни эҳтиёт қилиб сақламаганлиги оқибатида йўқотиб қўйиши, — базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан уч бараваригача миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (1-қ.).

Ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган айти бир ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг беш баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (2-қ.).

Паспорт тизими қоидаларига риоя этиш учун масъул бўлган шахслар томонидан шахсларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларсиз яшашига йўл қўйилиши, худди шунингдек фуқаролар томонидан ўз турар жойларида

шахсларнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларсиз, доимий яшаш ва вақтинча турган жойи бўйича рўйхатдан ўтмасдан яшашига йўл қўйилиши, — базавий ҳисоблаш миқдорининг беш баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (3-қ.).

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади (4-қ.).

Ўн саккиз ёшгача бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароси ўн олти ёшга тўлиши муносабати билан идентификацияловчи ID-картасини ўз вақтида олмаганлиги учун маъмурий жавобгарликка тортилмайди (5-қ.).

Ўн саккиз ёшгача бўлган, Ўзбекистон Республикасида доимий яшаётган чет эл фуқароси ва фуқаролиги бўлмаган шахс ўн олти ёшга тўлиши муносабати билан идентификацияловчи ID-картасини ўз вақтида олмаганлиги учун маъмурий жавобгарликка тортилмайди (6-қ.).

Профилактика инспекторлари ваколатига ушбу модданинг биринчи қисмида келтирилган ҳуқуқбузарлик тегишлидир.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** ҳуқуқбузарликни қасдан ёки эҳтиётсизликдан содир этиш.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатлар.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** паспорти бўлиши шарт бўлган фуқаронинг паспортсиз ёки ҳақиқий бўлмаган паспорт билан, вақтинча ёки доимий рўйхатдан ўтмасдан ёхуд турган жойи бўйича ҳисобда турмасдан яшаши, паспортни қасдан яроқсизлантириши, шунингдек паспортни бепарволик билан сақлаши ва бунинг оқибатида паспортнинг йўқолишида ифодаланади.

4.23. Паспортдан ғайриқонуний фойдаланиш (МЖТК 223¹-модда)

Шахслар томонидан йўқолганлиги тўғрисида ариза берилган ўз паспортларидан ёки идентификацияловчи ID-карталаридан, шунингдек бошқа шахсларга тегишли бўлган паспортлардан ёки идентификацияловчи ID-карталардан ғаразли мақсадларда фойдаланиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн баравари миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан содир этилади. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатлар.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** фуқароларнинг йўқолганлиги тўғрисида ўзлари ариза берган ўз паспортларидан, шунингдек бошқа фуқароларга тегишли бўлган паспортлардан ғаразли мақсадлар (гаровга қўйиш, кредит олиш, шахсий маълумотларидан фойдаланиш)да фойдаланиши билан ифодаланади.

4.24. Фуқаролардан паспортларини қонунга хилоф равишда олиб қўйиш ёки паспортларни гаровга олиш (МЖТК 223³-модда)

Паспортни ёки идентификацияловчи ID-картани шахслардан қонунга хилоф равишда олиб қўйиш ёхуд паспортни ёки идентификацияловчи ID-картани гаровга олиш, — мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш

бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** бошқарув тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатлар.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** ҳам ҳаракат, ҳам ҳаракатсизлик шаклида ифодаланади. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** фуқаролар ва мансабдор шахслардир. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан қилиш ёки эҳтиётсизликда содир этилади.

4.25. Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда яшаш қоидаларини бузиш (МЖТК 224-модда)

Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга кириш ҳамда уларда яшаш қоидаларини бузиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Чегара зонасига, шунингдек фуқароларнинг кириши ва бўлишига вақтинча чеклов белгиланган жойларга киришга ҳамда уларда яшашга оид қоидаларни бузган фуқароларнинг бундай жойларда яшашига йўл қўйиш — фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан беш бараваригача, мансабдор

шахсларга эса — беш бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Профилактика инспекторлари ваколатига ушбу модданинг биринчи қисмида келтирилган ҳуқуқбузарлик тегишлидир. Ушбу модда тўлалигича эса Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати Чегара қўшинлари томонидан ёки туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар ички ишлар бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ёки бошлиқ ўринбосарлари, шунингдек транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари томонидан кўриб чиқилиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликка хос бу тарзнинг хусусияти унинг чегара минтақасида содир бўлишидир.

Номи келтирилган фаолият учун жавобгарликни ўрнатиш фақат фуқароларни рўйхатга олиш, яшаши ва кўчишининг белгиланган тартибини ҳимоя қилишгина эмас, балки давлат чегараларини кўриқлаш соҳасида республика манфаатини ҳимоялаш, давлатга хиёнат, жосуслик, контрабанда, қонунга зид равишда хорижга бориш ва Ўзбекистон Республикасига ўтиш каби жиноятларга қарши курашда ҳамкорлик қилиш мақсадини кўзлайди.

Чегара зонаси одатда давлат чегарасига туташиб кетган туман, шаҳар, шаҳарча ёки қишлоқ халқ депутатлари кенгашлари ҳудуди доирасида ўрнатилади. Чегара минтақасининг кенглиги қуруқликда ёки чегара дарёси (кўл) қирғоғидан ўтган чегара чизигидан 2 километрдан ошмаслиги лозим. Унинг доирасига чегара қўшинлари томонидан қўшимча чеклаш киритилади.

Муқим яшовчиси бўлмаган шахсга чегара зонасига кириш учун руҳсатнома яшаш жойидаги ички ишлар органлари томонидан белгиланган тартибда берилади. Чегара зонасига, минтақасига кириш ва унда яшашга фақат чегара қўшинлари руҳсати билан йўл қўйилади.

Чегара зонасига ёки чегара минтақасига кириш қонунда бузиш руҳсатсиз ёки муддати ўтган руҳсатнома билан ёки кўрсатилган муддатдан аввал, шунингдек бегоналарнинг, сохта ёки ноқонуний олинган руҳсатномаси билан у ерга боришини билдиради. Номлари келтирилган қоидаларни бузиш бу ерда муқим яшайдиганларга ҳам, вақтинча истиқомат қилувчиларга ҳам тааллуқлидир. Биринчи ҳолда бу истиқомат қилишнинг махсус тартиби (масалан, турар жой ўзгарганлиги ҳақида хабар бермаслик) бузилишида, иккинчи ҳолда эса руҳсатномада кўрсатилган муддат тамом бўлганидан кейин яшаш ёки зонага қонуний равишда кирилган-у, лекин руҳсатномада кўрсатилмаган жойга жўнаган ва ҳоказоларда ифодаланади. Бундай барча бузилишлар паспорт қонунда бузишнинг махсус кўринишлари ҳисобланади. Чегара зонасида жойлашган аҳоли яшаш масканларида қайд этиш ва паспортни рўйхатдан ўтказиш умумий тартибда

ўтказилади, аммо паспортдан ёки паспорт ўрнида бўлган ҳужжатдан ташқари бу зонага кириш руҳсатномаси ҳам кўрсатилиши лозим.

Чегара зонасига ноқонуний кириш қилмишнинг **объектив томони** ҳисобланади.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** бевосита қасд этиш билан ифодаланади. 16 ёшга тўлган фуқаро **субъект** бўлиши мумкин.

Назорат учун савол ва топшириқлар

1. Профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар?

2. Болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш борасидаги мажбуриятларни бажармаслик ҳуқуқбузарлигининг ўзига хос хусусиятлари?

3. Ўзбекистон Республикасида никоҳ тузиш тартиби?

4. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 24 май кундаги “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилишини ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги ЎРҚ-844-сонли қонунининг мазмун ва моҳияти?

5. “Аҳоли пунктларида итлар ва мушукларни сақлаш” қоидаларига нималар киради?

6. Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни юритишда қатнашувчи шахслар?

7. Тошкент шаҳар Юнусобод тумани ИИОФМБ ХПБ профилактика инспектори томонидан “Арсенал” тадбири бўйича ўзининг маъмурий ҳудудида яшовчи ҳаваскор овчи сифатида рўйхатдан ўтган фуқаро Қ.Ахмедовнинг ТОЗ-34 русумли ов қуролининг сақлаш ҳолати текширилганда қуроли уйининг деворда осиглиқ ҳолда сақлаётганлиги маълум бўлди.

Ушбу ҳолатга юридик баҳо беринг ва таҳлил қилинг. Мазкур ҳолат бўйича маъмурий процессуал ҳужжатларнинг рўйхатини тузинг.

8. 202__й «__» _____ кунини Тошкент шаҳар М.Улуғбек тумани Қорасу 4 даҳасида жойлашган Автобуслар тўхташ шох бекатида 1985 й.т. фуқаро А.А.Олтиев “Палмал” номли сигарета тамаки маҳсулотини чекиш белгиланмаган жойида истеъмол қилаётган вақтида профилактика инспектори томонидан аниқланди.

Профилактика инспектори томонидан мазкур ҳолат бўйича амалга ошириладиган маъмурий процессуал ҳаракатлар ҳамда маъмурий процессуал ҳужжатларнинг рўйхатини ишлаб чиқинг.

V боб. Айрим турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи

5.1. Тухмат (МЖтК 40-модда)

Тухмат маъмурий ҳуқуқбузарлик бўлиб, фуқароларнинг шаъни ва кадр-қимматига тажовуз қилишдан иборатдир, буларни ҳимоя қилиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддасида мустаҳкамланган.

Тухмат – яъни била туриб ёлғон, бошқа бир шахсни шарманда қилувчи уйдирмаларни тарқатиш.

Тухмат ҳуқуқбузарлигининг юридик таҳлили:

Тухмат ҳуқуқбузарлиги объекти – фуқароларнинг шаъни ва кадр қимматини ҳимоя қилувчи ижтимоий муносабатлар.

Объектив томондан тухмат ҳаракат билан, уйдирмалар тарқатишда, яъни гўё рўй берган маълумотлар, уйдирма фактларни камида битта шахсга маълум қилишда ифодаланади. Уйдирмалар оғзаки, ёзма ёки бошқа шаклда тарқатилиши мумкин. Уйдирмалар тарқатилгани далиллар билан исботланган бўлиши лозим. Била туриб ёлғон

гапириш шундан иборатки, тегишли маълумотларни тарқатувчи шахс уларнинг ҳақиқатга тўғри келмаслигини билади. Маълумотларнинг ёлғонлигини англаб етмаслик (масалан, маълумотларнинг расмий шахсдан олинishi, ҳужжатлар билан таниishi) жавобгарликни истисно қилади. Ҳақиқатда содир бўлмаган фактларнинг маълум қилиниши, лекин уларнинг мазмунига нотўғри баҳо берилиши тухмат ҳисобланмайди (масалан, агар техник-слесар ҳақиқатан ҳам ноҳақ йиғимлар билан шуғулланадиган бўлса, унинг аҳолидан пора олиш ҳақидаги хабар). Тегишли маълумотларни тарқатувчи шахснинг мазкур маълумотлар тўғри бўлиши мумкин, деб тахмин қилиши тухмат учун маъмурий жавобгарликни истисно қилмайди. Бошқа шахсларни шарманда қилса ҳам, лекин ҳақиқатга тўғри келадиган маълумотларни тарқатиш тухмат таркибини ҳосил қилмайди. Бошқа шахсни шарманда қилувчи маълумотларни тарқатиш уйдирма ҳисобланадими деган масала ахлоқ ва маънавийлик нормалари асосида ҳал этилади. «Бошқа шахсни шарманда қилувчи уйдирмалар» жумласига қонун, ахлоқ ва маънавийлик нормаларига риоя қилиш нуктаи назаридан фуқароларнинг шаъни ва кадр-қимматини жамоатчилик фикрида ёки айрим фуқаролар фикрида ерга урувчи уйдирмаларни ҳам киритиш мумкин.

Бугунги кунда ижтимоий тармоқларда электрон қурилмалар орқали уйдирмалар тарқатилиши тез-тез учраб туради. Бунда тухматнинг ижтимоий хавфлилиги кескин юқори бўлади. Шу сабабли, шахсга нисбатан оммавий

ахборот воситалар ёки ижтимоий тармоқлар орқали тухмат қилинганда, яъни уйдирмалар тарқатилинганида айбдор **Жиноят кодекси** (ЖК 139-м. 2-қ.) билан жавобгарликка тортилади.

Шунингдек, айбдор тухмат маъмурий жавобгарлигини маъмурий жазо қўлланилганидан сўнг бир йил ичида такрор содир этилиши ҳам Жиноят кодекси билан 139-моддаси 1- қисми билан жавобгарликка тортиш учун сабаб бўлади.

Бир йил ичида такрор содир этишда жабрланувчининг айнан аввалги шахс бўлиши талаб этилмайди.

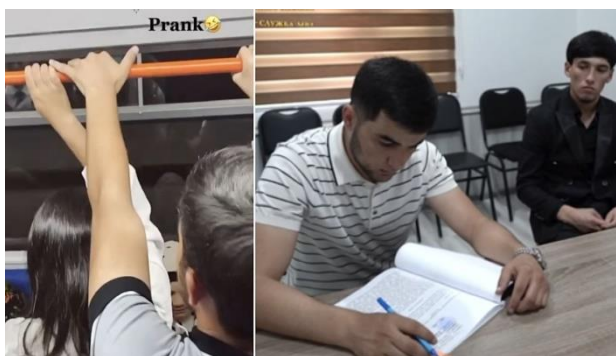
Субъектив томони – қасддан содир этиладиган ҳуқуқбузарлик. **Субъекти** – ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Тухмат тўғридан тўғри ғаразли ният билан, одатда ўч олиш, кўролмаслик каби баҳоналар билан содир этиладиган ҳуқуқбузарликдир. 16 ёшга етган шахслар ҳуқуқбузарлик **субъектлари** ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.2. Шаҳвоний шилқимлик қилиш (МЖтК 41¹-модда)

Шаҳвоний шилқимлик қилиш, яъни шахсга нисбатан унинг учун номақбул бўлган ҳамда унинг шаъни ва кадр-қимматини таҳқирлайдиган, шахснинг ташқи қиёфасини ёки қадди-қоматини тавсифлашда, имо-ишора қилишда, тегинишда, чақиришда ифодаланган, шаҳвоний хусусиятга эга бўлган ҳаракатларни бир марта қўпол равишда ёки бир неча марта содир этиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан беш бараваригача миқдорда жарима солишга ёки беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳуқуқбузарликлар маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан етти бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Бугунги кунда сиёсий, иқтисодий, давлат-ҳуқуқий муносабатларнинг бутун тизимини модернизация қилиш, фуқаролик жамиятини шакллантириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя этиш бўйича олдимизда турган кенг қўламли вазифалар, аввало, суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш масаласи билан бевосита боғлиқдир.

Мамлакатимизда хотин-қизлар ва болаларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишга катта эътибор қаратилаётганлиги, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш учун кенг кўламли ишлар қилинаётганлиги ҳаммамизга маълум.

2023 йилнинг 11-апрель куни “Хотин-қизлар ва болалар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-829-сон Қонун қабул қилинганлиги мазкур соҳада оширилаётган ислохотларнинг самараси десак муболаға бўлмайди. Мазкур қонун билан Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга янги “41¹-модда Шаҳвоний шилқимлик қилганлик учун маъмурий жавобгарлик” киритилди¹⁰.

Шаҳвоний шилқимлик қилиш ҳуқуқбузарлигининг **объекти** – фуқароларнинг шаъни ва қадр қиммати, конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини тартибга солувчи ижтимоий муносабатлар.

Объектив томони – шаҳвоний шилқимлик қилиш, яъни шахсга нисбатан унинг учун номақбул бўлган ҳамда унинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлайдиган, шахснинг ташқи қиёфасини ёки қадди-қоматини тавсифлашда, имо-ишора қилишда, тегинишда, чақиришда ифодаланган, шаҳвоний хусусиятга эга бўлган ҳаракатларни бир марта қўпол равишда ёки бир неча марта содир этиш.

Субъектив томони – қасддан содир этиладиган ҳуқуқбузарлик. **Субъекти** – ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Шаҳвоний шилқимлик қилиш ҳуқуқбузарлигини маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилиши ушбу модданинг иккинчи қисми бўйича жавобгарликни келтириб чиқаради.

5.3. Ҳақорат қилиш (МЖтК 41-модда)

Ҳақорат қилиш – фуқароларнинг шаъни ва қадр-қимматига тажовуз қилувчи маъмурий ҳуқуқбузарлик, бундай тажовуз салбий баҳо беришдан иборат бўлиб, шахснинг маънавий нуфузига атрофдагилар кўз ўнгида путур етказди, жабрланувчининг ўзига бўлган ҳурматга зарар етказди.

Ҳақорат қилиш – шахснинг шаъни ва қадр-қимматини қасддан камситишдир.

Ҳақорат қилиш ҳуқуқбузарлигининг юридик таҳлили:

Ҳақорат қилиш ҳуқуқбузарлигининг **объекти** – шахснинг дахлсизлиги, конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини тартибга солувчи ижтимоий муносабатлар.

¹⁰ <https://yuz.uz/news/endi-shilqimlik-qilganlik-uchun-javobgar-bolasiz>

Объектив томони – ҳаракат билан, оғзаки ёки ёзма равишда фуқароларни ҳақорат қилиш, яъни фуқароларнинг обрўси ва кадр-қимматини қасддан камситиш.

Бу ҳуқуқбузарлик **объектив томонининг** хусусияти шундан иборатки, у оғзаки, ёзма (хат, расм ва шу кабилар) тарзда ёхуд фуқароларнинг шаъни ва кадр-қимматини ерга урадиган ҳаракат (тарсаки, тупурмоқ, беадаб имо-ишора сингари)лар билан содир этилиши мумкин. Тухматдан фарқли ўлароқ, ҳақорат қилишда жабрланувчининг маънавий қиёфасини салбий тасвирловчи қандайдир фактлар кўрсатилмайди, балки шахсга баҳо берилади, бу баҳо кишининг хулқ-атвориға, қиёфаси кабиларға тегишли бўлиши мумкин.

Бу салбий баҳо ҳақиқатга тўғри келиш-келмаслиги мазкур таркиб учун аҳамиятсиздир. Башарти, масалан, шахс жабрланувчини аҳмоқ деб атаса-ю, ҳақиқатан у кўпчилик бошқа шахсларнинг фикрича ҳам ақлсиз бўлса, у ҳолда ҳақорат янада яққол намоён бўлади.

Ҳуқуқбузарликнинг маъмурий жазо қўлланилганидан кейин бир йил давомида такроран содир этилиши Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 140-моддасининг 1-қисми билан квалификация қилинади.

Шахсга нисбатан оммавий ахборот воситалар ёки ижтимоий тармоқлар орқали ҳақорат қилинганда, айбдор **Жиноят кодекси** (ЖК 140-м. 2-қ.) билан жавобгарликка тортилади.

Бир йил ичида такрор содир этишда жабрланувчининг айнан аввалги шахс бўлиши талаб этилмайди.

Субъектив томони – қасддан содир этиладиган ҳуқуқбузарлик. Яъни шахс ўзининг хатти-ҳаракатлари ғайриҳуқуқий эканлигини англаб етади ва уларни содир қилишни истайди. Бундан ташқари, ҳуқуқбузарнинг аниқ ифодаланган мақсади шахснинг шаъни ва кадр-қимматини ерга уришдан иборатдир.

Ҳақорат кўпчилик ўртасида – айбдорға ҳам, жабрланувчига ҳам таниш ёки нотаниш кишилар иштирокида, ҳатто жабрланувчи йўқ бўлган вақтда ҳам қилиниши мумкин. Бу кейинги ҳолатда айбдорнинг нияти ҳақоратнинг жабрланувчига маълум бўлишидан иборатдир.

Субъекти – ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.4. Фуқароларнинг турар жойи дахлсизлигини бузиш (МЖтК 45-модда)

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 31-моддасида фуқароларнинг турар жой дахлсизлиги ҳуқуқи кафолатланган. Асосий Қонунга кўра, ҳеч ким қонун назарда тутган ҳоллардан ва тартибдан ташқари, бировнинг тураржойига кириши, тинтув ўтказиши ёки уни кўздан кечириши мумкин эмас.

Фуқароларнинг тураржойи дахлсиз эканлиги ҳақида кўрсатиб ўтилган талабларнинг мансабдор бўлмаган шахснинг бу ерда яшаётганлар хоҳиш-иродасига қарши ғайриқонуний равишда кириши йўли билан бузилиши кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг **объектив томонини** ташкил этади.

Юқорида таъкидланган “бу ерда яшаётганлар хоҳиш-иродасига қарши” жумласига эътибор қаратсак. Демак, агар оила аъзоси (турмуш ўртоқ, келин, фарзанд ва бошқалар), вақтинча яшаётган шахслар томонидан бошқа бир шахс уйга киритилса бу ҳолат жавобгарликни келтириб чиқармайди.

Бундай ҳуқуқбузарликнинг **объекти** – фуқароларнинг турар жойи дахлсизлиги ҳуқуқидир.

Объектив томони – фуқароларнинг турар жойларини қонунсиз равишда тинтув қилиш, уларни турар жойларидан қонунсиз равишда кўчириб чиқариш ёки фуқароларнинг турар жой дахлсизлигини бузувчи бошқа ҳаракатлар.

Субъектив томони – қасддан содир этиладиган хатти-ҳаракат.

Субъекти – Ақли расо ва 16 ёшга етган жисмоний шахслар мазкур ҳуқуқбузарлик субъекти бўлиши мумкин.

Турар жойга унда яшовчиларнинг хоҳиш-иродасига қарши ғайриқонуний равишда зўравонлик билан бостириб кириш ЖКнинг 142-моддаси билан квалификация қилинади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.5. Шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш (МЖтК 46¹-модда.)

Шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан қирқ бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Инсоннинг озодлиги, шаъни-ю кадр-қиммати бебаҳо ва дахлсиз қадрият сифатида улуғланади. Шунга кўра, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари

қонунан муҳофаза қилинади. Мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари қонунан муҳофаза қилиш мақсадида Конституциямизнинг 31-моддасида ҳар бир инсон шахсий ҳаётининг дахлсизлиги, шахсий ва оилавий сирга эга бўлиш, ўз шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга эканлиги қафолатланган.

Шахсий ҳаёт деганда жисмоний шахснинг ўзи томонидан олиб бориладиган, ташқи таъсирдан холи бўлган унинг жисмоний ва руҳий ҳаёти тушунилади. Яъни, шахсий ҳаёт бу оилавий, маиший муҳит (оила аъзолари, лавозими, миллати, кимнинг қаерда ишлаши, қаерда нима овқат ейиши ва ҳоказо), мулоқот муҳити (дўстлари, танишлари, ишқий муносабатлари), диний муносабати, иш (ўқиш)дан холи машғулоти, шахсий қизиқишлари (муносабатлари) ва бошқа шу каби чегараланган муҳитлар бўлиб, шахс булар ҳақида маълумотлар ошқор этилишини истамаслиги мумкин (бу ҳуқуқ бошқаларнинг ҳуқуқларини бузганда қонунда белгиланган тартибда чегараланиши мумкин).

Шу билан бирга, шахсий ва оилавий сир ҳам мазкур шахсий ҳаёт доирасидаги асосий унсур бўлиб, у бошқаларга ошқор қилишдан сақланадиган маълумотларни ташкил қилади. Масалан, шахсий ва оилавий сир сифатида фарзандликка олиш сирини, эр-хотиннинг ўзаро ҳаётини, ўзаро мулкӣ ва шахсий номулкӣ муносабатларини, бошқа шахслар билан яширин муносабатлари (хатто ишқий муносабатлари ҳам, ахлоқ нормалари бузилаётгани ҳақида жамоатчи фаол киши /блогер/ ёки ОАВ вакили — журналист сифатида ёндашувда ҳам унинг шахсиятини ошқор қилмаслик бўйича маълум норма ва журналистик анъаналари мавжуд) ва бошқа муносабатларига оид маълумотларни айтиш мумкин.

Демак, шахсий ҳаётга доир юқоридаги маълумотлар, шу жумладан шахсий ва оилавий сир сақланадиган маълумотлар қонун билан кўриқланади. Улар фақат шахснинг розилиги билангина (қонунда белгиланган истиснолар мавжуд, масалан, жиноят иши доирасида, бошқа шахс ҳуқуқини бузганда ва ҳоказо ҳолатларда) олинishi, сақланиши ва тарқатилиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг **объекти** шахсий ҳаёт дахлсизлигини ҳимоя қилувчи ижтимоий муносабатлар. **Объектив томондан** ушбу ҳуқуқбузарлик шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни унинг розилигисиз қонунга хилоф равишда йиғиш ёки тарқатишда ифодаланган ҳаракатдир.

Субъектив томондан қасддан содир этилади. **Субъекти** 16 ёшга тўлган, ақли расо ҳар қандай шахсдир.

5.6. Енгил тан жароҳати етказиш (МЖТК 52-модда)

Эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш МЖТКнинг 52-моддаси 1-қисми бўйича маъмурий жавобгарликни келтириб чиқаради.

Эҳтиётсизлик орқасида енгил тан жароҳати етказиш қуйидаги ҳолларда содир бўлади:

а) ҳаракат эҳтиётсизлик билан содир этилганлиги ва жабрланувчининг соғлиғига зарар етказганлиги, буни ҳуқуқбузар олдиндан кўра билмаган, ҳолбуки у зарар етказилиши мумкинлигини олдиндан кўра билиши лозим ва мумкин бўлган, лекин у зарар етказилишини олдиндан кўра билган бўлса ҳам енгилтаклик билан уни бартараф этиш мумкинлигига ишонган бўлса;

б) ҳуқуқбузар хатти-ҳаракатининг ўзи ва етказилган зарар эҳтиётсизлик орқасида содир этилган бўлса.

Қасддан енгил тан жароҳати етказиш (МЖТК 52-м. 2-қ.) – бу ҳаракат соғлиқнинг қисқа муддат ёмонлашувига ёки меҳнат қобилиятини унча кўп давом этмайдиган турғун тарзда йўқотишга олиб келмаган ҳуқуқбузарликдир.

Етказилган тан жароҳатини енгил жароҳат деб топиш учун унинг етказилган вақтда ҳаёт учун хавfli бўлмаганини ва соғлиқнинг қисқа муддат ёмонлашувига ёки меҳнат қобилиятини унча кўп давом этмайдиган тарзда йўқотишга олиб келмаганини аниқлаш лозим бўлади.

Соғлиқнинг ёмонлашуви муддатини ва меҳнат қобилияти қай даражада йўқотилганлиги масаласини тиббий гувоҳлик бериш хулосасини ҳисобга олган ҳолда ҳал қилинади.

Соғлиқнинг қисқа муддат ёмонлашувига ёки меҳнат қобилиятини унча кўп давом этмайдиган турғун тарзда йўқотишга олиб келмаган қасддан енгил тан жароҳати етказишга бирмунча тез ўтиб кетадиган шикастланишлар киради. Енгил тан жароҳати етказган ҳуқуқбузарнинг ҳаракатлари зарур мудофаа чегараларидан ошиб кетган тақдирда маъмурий жавобгарликка сабаб бўлмайди, чунки улар ҳимоя қилинувчининг зарур мудофаа чорасини қўлланиши оқибати сифатида қонунда маъмурий жавобгарликка сабаб бўладиган ҳолат тарзида назарда тутилмаган.

Қасддан енгил тан жароҳати етказиш, башарти бу ҳаракатлар жамоат тартибини бузишга олиб келмаган ёки жамиятни хурмат қилмасликни ифодаламаган бўлса, безорилик деб баҳоланиши мумкин эмас.

Мазкур ҳуқуқбузарлик **объекти** фуқароларнинг соғлиғидир. Ҳуқуқбузарлик таркибининг **объектив томони** энгил тан жароҳати етказилиши ҳаракатини назарда тўтади.

Ушбу модда **иккинчи қисмидаги** ҳуқуқбузарлик содир қилинганлиги учун маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил ичида такроран яна қасддан энгил тан жароҳати етказилиши ЖКнинг 109-моддаси 1-қисми билан квалификация қилинади. Эҳтиётсизлик орқасида баданга энгил шикаст етказиш маъмурий жазо қўлланилгандан сўнг бир йил давомида неча мартаба такрор содир этилса ҳам маъмурий жавобгарликни келтириб чиқармайди.

Ушбу модда биринчи қисми ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** эҳтиётсизлик орқасидан содир қилинади.

Ушбу модда иккинчи қисми эса қасддан энгил тан жароҳати етказилади.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** ҳуқуқбузарлик содир этилган пайтда 16 ёшга тўлган шахс ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.7. Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш (МЖТК 56-модда)

Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай оз миқдорда ғайриқонуний равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш маъмурий ҳуқуқбузарликни келтириб чиқаради.

Ҳуқуқбузарликнинг **объекти** гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ёки психотроп моддалар ва прекурсорлар билан муомала қилиш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар, шунингдек аҳолининг соғлиғи ва хавфсизлиги ҳисобланади.

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** турли ҳаракатларни гиёҳвандлик воситаларини ва шу қабиларни тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш, жўнатишни юзага келтиради.

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши Ўзбекистон Республикасининг “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги Қонунида белгиланган ҳолларда ва тартибда йўл қўйилади.

Профилактика инспекторлари шуни ёдда тутишлари лозимки, маъмурий жавобгарлик қачонки шахс гиёҳвандлик воситаларини ва шу қабиларни тайёрласа,

олса, сақласа, ташиша, жўнатса келиб чиқади. Бор барча ҳаракатлар ва ушбу ҳаракатларни ўтказиш ниятида амалга оширса жиноий жавобгарликка сабаб бўлиши мумкин.

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

а) гиёҳвандлик (наркотик) воситалар – гиёҳвандлик воситалари рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинмаган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар, таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган препаратлар ва ўсимликлар;

б) психотроп моддалар – психотроп моддалар рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинмаган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар;

д) прекурсорлар – прекурсорлар рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинмаган, гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тайёрлаш учун фойдаланиладиган моддалар.

Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз ёки кўп миқдорга киритиш тўғрисидаги масалани ҳал қилишда Ўзбекистон Республикасининг Гиёҳвандлик воситаларини назорат қилиш давлат комиссиясининг тавсияларига ва гиёҳвандлик воситаларининг рўйхатига амал қилиниши лозим.

Бунда шуни назарда тутиш керакки, гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни сотиш мақсадсиз оз миқдорда тайёрлаш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш маъмурий ҳуқуқбузарлик бўлиб, бунинг учун жавобгарлик Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 56-моддасида назарда тутилган. Ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** 16 ёшга етган шахсдир. Ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** қараганда мазкур хатти-ҳаракат фақат қасддан содир этилиши мумкин. Айбдор ўзининг ғайриҳуқуқий ҳаракатлар содир этаётганини англаб етади, уларнинг зарарли оқибатларини олдиндан кўради ёки бунга онгли равишда йўл қўяди.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.8. Оилавий (маиший) зўравонлик (МЖтК 59²-модда)

Хотинига (эрига), собиқ хотинига (собиқ эрига), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсга ёки умумий фарзандга эга бўлган шахсга нисбатан содир этилган мулк, таълим олиш, соғлиқни сақлаш ва (ёки) меҳнатга оид ҳуқуқни амалга оширишга тўсқинлик

қилиш, мол-мулкига ва шахсий ашёларига қасддан шикаст етказиш, худди шунингдек ушбу шахслар соғлиғининг ёмонлашувига олиб келган тарзда уларнинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлаш, уларни, кўрқитиш, яқин

қариндошларидан ажратиб қўйиш, башарти жиноят аломатлари, шунингдек ушбу Кодексда назарда тутилган бошқа ҳуқуқбузарликлар аломатлари мавжуд бўлмаса, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Хотинини (эрини), собиқ хотинини (собиқ эрини), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсни ёки умумий фарзандга эга бўлган шахсни дўппослаш, ушбу шахсларга соғлиқнинг қисқа муддатга ёмонлашувига ёки меҳнат қобилиятининг унча узоқ бўлмаган муддатга йўқолишига олиб келмаган қасддан баданга енгил шикаст етказиш, — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан йигирма бараваригача миқдорда жарима солишга ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳисобланади. **Объектив** томони эса хотинига (эрига), собиқ хотинига (собиқ эрига), бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахсга ёки умумий фарзандга эга бўлган шахсга нисбатан содир этилган қуйидаги ҳаракатларда ифодаланади:

мулк, таълим олиш, соғлиқни сақлаш ва (ёки) меҳнатга оид ҳуқуқни амалга оширишга тўсқинлик қилиш;

мол-мулкига ва шахсий ашёларига қасддан шикаст етказиш;

ушбу шахслар соғлиғининг ёмонлашувига олиб келган тарзда уларнинг шаъни ва қадр-қимматини таҳқирлаш;

уларни кўрқитиш, яқин қариндошларидан ажратиб қўйиш.

Субъектив томондан қасддан содир этилади. **Субъекти** жабрланувчининг 16 ёшга тўлган, ақли расо эри (хотини), собиқ эри (собиқ хотини), у билан бир рўзғор асосида биргаликда яшаётган шахс ёки умумий фарзандга эга бўлган шахс.

5.9. Оз миқдорда талон-торож қилиш (МЖтК 61-модда)

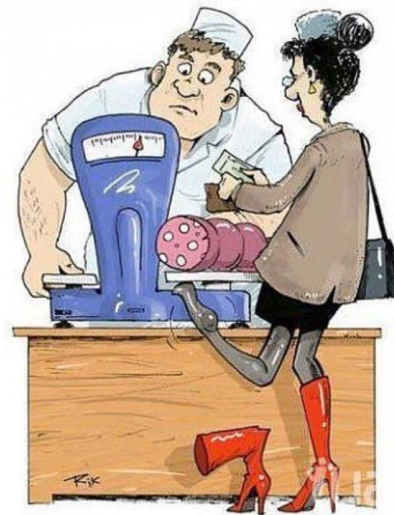
Мулкчилик шаклидан қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилотларнинг мол-мулкини ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан оз миқдорда талон-торож қилиш маъмурий жавобгарликни келтириб чиқаради.

Мулкни оз миқдорда талон-торож қилиш мулкка тажовуз қилишнинг кенг тарқалган турларидан биридир. Бу ҳуқуқбузарлик етказадиган моддий зарар жуда катта бўлиб, бундан кўриладиган маънавий зиён ҳам озмунча эмас. Мулкни ўғирлаш, шу жумладан оз миқдорда талон-торож қилиш қасддан қилинадиган, ҳақини тўламасдан содир этиладиган ғайриқонуний талон-торож бўлиб, бу

мулкни ғаразли мақсадда ўзининг мулки қилиб олиш ёки бошқа шахснинг мулки қилиб бериш учун амалга оширилади. Ўғри меҳнат сарфламасдан бой бўлиб қолади, талон-торож қилинган мулкни ўз мулки сифатида тасарруф қилади, уни ишлатади, инъом этади, сотади ва хоказо.

Ушбу модданинг **объекти** мулк ҳуқуқи тушунилади. Яъни мулк корхона, муассаса, ташкилотларнинг мол-мулки бўлиши шарт. Фуқароларининг мулкни талон-торож қилиш мулкнинг қийматидан қатъий назар жиноят деб баҳоланади. Бунда корхона, муассаса, ташкилотлар давлат ёки хусусий бўлиши аҳамиятга эга эмас.

Башарти талон-торож қилинган мулк базавий ҳисоблаш миқдорининг **ўттиз баробар** миқдоридан ошиб кетмаса, қилинган талон-торож оз миқдордаги талон-торож ҳисобланади. **Мулк** деганда саноат, хўжалик ёки хунармандлик ишлаб чиқариши буюмлари, хомашё, пул, ҳақ тўланган ҳужжатлар тушунилади, улар бевосита моддий бойлик олиш ҳуқуқини беради.

Талон-торож қилинган мулкнинг қиймати белгиланган чакана нархлар билан аниқланади.

Содир этилган талон-торож оз миқдордаги талон-торож эканлигини ҳал этишда талон-торож қилинган мулкнинг қийматидан ташқари, шунингдек бу буюмларнинг табиий миқдори (вазни, ҳажми) ва уларнинг халқ хўжалиги учун аҳамияти ҳам ҳисобга олиниши лозим. Талон-торож қилинган мулкнинг, айтайлик, муайян бинокорлик материалларининг ўта тақчиллиги ҳам назарда тутилиши керак.

Объектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан оз миқдорда талон-торож қилиш каби ҳаракатларда ифодаланади.

Оз миқдордаги талон-торож маъмурий ҳуқуқбузарликнинг таркибини ташкил этади, башарти у мазкур моддада кўрсатиб ўтилган шакллардагина содир этилган бўлса, яъни ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб мавқеини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан амалга оширилган тақдирда, шундай бўлади. Ўғирлаш яширин тарзда талон-торож қилишдир. Ўзлаштириш ҳуқуқбузар-нинг ҳақиқатан ихтиёрида бўлган, масалан, омборчига сақлаш учун берилган ёки экспедиторга етказиб бериш учун топширилган мулкни сақлаб турган ҳолда ўзиники қилиб олиш ёки бошқа шахснинг мулкига айлантириш оилан боғлиқдир.

Растрата қилиш айбдорнинг ихтиёрида бўлган мулкнинг ғаразли мақсадда учинчи шахс томонидан сотилиши, ишлатилиши, ҳадя қилиниши, бегоналаштирилишини билдиради.

Хизмат мавқейини сунистеъмол қилиш йўли билан талон-торож қилишда мулк мансабдор шахснинг ихтиёрида бўлмайти, у ғайриқонуний фармойиш бериб, сохта ҳужжатлардан фойдаланиб, мулкни эгаллаб олади ва ҳоказо.

Масалан, мансабдор шахс қўл остидаги одамга муассасага қарашли бензин солинган канистрни ҳақ тўламасдан ўз қариндошига топширишни буюради.

Мулкни **фирибгарлик** йўли билан эгаллаб олиш учун бу мулк кимда сақланаётган бўлса, уни чалғитиш, мулкни айбдорга беришга ундаш мақсадида ёлғондан фойдаланиш, ҳақиқатни қасддан яшириш ёки бузиб кўрсатиш хосдир.

Ўғирлик мулкни яшириш равишда талон-торож қилиш ҳисобланади.

Демак, корхона, муассаса, ташкилотларнинг мол-мулкни талончилик, товламачилик ёки босқинчилик йўли билан оз миқдорда талон-торож қилиш жиноий жавобгарликни келтириб чиқаради (ЖК 164-166 - моддалар).

Бир қатор талон-торожларни баҳолашга таъсир қиладиган ҳолатлар жиноий хатти-ҳаракат бўлса ҳам, улар оз миқдордаги талон-торож қилиш учун аҳамиятсиз бўлади. Бир гуруҳ шахсларнинг оз миқдордаги талон-торожни содир қилиш учун олдиндан келишиб олиши, уни алоҳида хавфли, такроран жиноят қилган кишининг содир этиши, шунингдек жиноятни ижро этиш усули (бинога кириш ёки бошқа омборхонага кириш йўли билан) оз миқдордаги талон-торожни (бундай жиноят учун ғаразли ният мавжуд бўлмаган тақдирда) жиноий жазога тортиладиган талон-торож деб баҳо бериш учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин бўлган ҳолатлар ҳисобланмайди. Бироқ бундай ҳолатлар айбдорга жазо чорасини белгилашда ҳисобга олиниши лозим.

Субъектив томондан қараб чиқилаётган ҳуқуқбузарлик тўғридан тўғри ғаразли ният ва мақсаднинг мавжудлигини назарда тўтади. Ҳар қандай шаклдаги оз миқдордаги талон-торожни мулкка тажовуз қилган ҳодда содир этишда ўғирловчи ғайриҳуқуқий хатти-ҳаракат содир этаётганини англаб етади, унинг моддий зарар тарзидаги зарарли оқибатларини олдиндан кўради. Ўғирлик қилувчининг мақсади ғайриқонуний бўлиб, у ғаразли мақсад билан мулкни ўз мулкига ёки бошқа шахснинг мулкига айлантиришни истайди. Айбдорнинг ёвуз нияти катта миқдордаги мулкни ўғирлашдан иборат бўлиб, талон-торож қилинган мулк белгиланган базавий ҳисоблаш миқдори миқдоридан кўпроқ турса, у ҳолда жиноий жавобгарлик келиб чиқади, чунки катта миқдордаги мулкни ўғирлаш яққол кўзга ташланиб туради. Бундай ҳолатда талон-торож қилиш ЖКнинг 169-моддалари билан квалификация қилинади.

Оз миқдордаги талон-торож учун жавобгарлик 16 ёшдан бошланади. Мансаб мавқеини суиистеъмол қилган ҳолда оз миқдорда талон-торож қилишни фақат мансабдор шахслар амалга оширишлари мумкин.

МЖТК 61-моддасининг иккинчи қисми худди шундай ҳуқуқбузарлик Маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлиши ва учинчи қисмида эса башарти талон-торож қилинган мулкнинг қиймати базавий ҳисоблаш миқдорининг ўттиз бараваридан ошмаса, бундай талон-торож оз миқдордаги талон-торож қилиш деб ҳисобланади.

Тўртинчи қисмида устав фондида давлат улуши бўлмаган корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг мол-мулкни уларнинг ходими томонидан ўғирлаш, ўзлаштириш, растрата қилиш, мансаб лавозимини суиистеъмол қилиш ёки фирибгарлик йўли билан содир этилган оз миқдорда талон-торож қилиш фақат мазкур корхоналар, муассасалар, ташкилотлар раҳбарининг, мулкдорининг ёки ваколатли бошқарув органининг аризасига кўра жавобгарликка сабаб бўлади. Яъни профилактика инспектори томонидан юқоридаги ҳолатлар аниқланганда агар ҳуқуқбузар ушбу корхонанинг ишчиси бўлган тақдирда ташкилот раҳбаридан шикоят бор ёки йўқлиги сўралиши, агар шикоят йўқлиги аниқланса ишни интизомий кўриб чиқиш учун ушбу раҳбар ихтиёрига қолидирилиши лозим. Бу қоида фақат устав фондида давлат улуши бўлмаган корхоналар, муассасалар, ташкилотларнинг мулки билан боғлиқ ишларда амал қилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.10. Топиб олинган мол-мулкни яшириш (МЖТК 62-модда)

Топиб олинган ёки тасодифан қўлига тушиб қолган қиймати базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан ортиқ бўлган ўзганинг мол-мулкни яшириш ҳам ҳуқуқбузарликни келтириб чиқаради.

Кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг тажовуз қилиш **объекти** шундай мол-мулк ҳисобланадики, у ҳуқуқбузарлик содир этиладиган пайтда бу мол-мулкка мулкчилик ҳуқуқи бўлмаган хусусий шахснинг қўлида бўлади.

Ҳуқуқбузарнинг ҳаракати ўзи топиб олган, тасодифан унинг қўлига тушиб қолган ўзганинг мол-мулкни яширишдан, яъни ғайриқонуний равишда ва ҳақини тўламасдан

ўз фойдасига қаратишдан иборатдир. Топиб олинган (топилган) нарса деб шундай мол-мулкка айтиладики, у бошқа бировнинг мулки бўлиб, бирон-бир сабаб билан

бу мулк ишониб топширилган шахсларнинг ихтиёридан ташқарида бўлиб қолади ёки қаровсиз ҳолатда турган бўлади.

Яширишда мол-мулк бутунлай назоратсиз, йўқолган, мазкур шахснинг ихтиёридан ташқарида, табиий офат натижасида, эгасининг ҳафсаласизлиги ва шу кабилар орқасида назоратсиз қолган бўлади.

Кодекснинг 62-моддаси тасодифан ҳуқуқбузарнинг қўлига тушиб қолган молмулкни яшириш ҳолларини ҳам қамраб олади (масалан, эгаси кетаётганда ўз мулкни эсдан чиқариб қўяди ва ҳоказо). 62-модда бўйича маъмурий жавобгарлик шундай ҳолда бошланадики, яширилган мол-мулкнинг нархи моддада кўрсатиб ўтилган нархдан юқори (базавий ҳисоблаш миқдорининг уч бараваридан кўпроқ) бўлади ёки мулк анча кўпроқ қийматга эга бўлади (масалан, тарих ёдгорлиги, оилавий эсдалик ва шу кабилар сифатида қийматли бўлади).

Кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарлик ғаразли мақсадда амалга ошириладиган қасддан қилинган ҳуқуқбузарликдир. Айбдор топиб олинган ёки тасодифан ўз қўлига тушиб қолган мулк ҳақини тўламай, уни ғайриқонуний равишда яшираётганини ҳис қилади ва бу мулкнинг бошқа шахсга тегишли эканлигини яхши билади.

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** фуқароларнинг шахсий мулки бўлиб, бу мулк уларнинг ўз қўлидадир.

Мазкур хатти-ҳаракатнинг **объектив томони** топиб олинган ёки ҳуқуқбузарнинг қўлига тасодифан тушиб қолган мол-мулкни яширишдан иборатдир.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** тўғридан тўғри ғаразли ниятда намоён бўлади, яъни мол-мулкни яширган шахс бу мулкнинг бошқа шахснинг қўлига тушиб қолганлигини олдиндан билади.

Кодекснинг 62-моддаси бўйича 16 ёшга тўлган шахс ҳуқуқбузарлик **субъекти** ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.11. Экинзорларни пайҳон қилиш, қишлоқ хўжалик экинларининг далада тўплаб қўйилган ҳосилига зарар етказиш ёки уни йўқ қилиб юбориш, кўчатларга шикаст етказиш (МЖТК 104-модда)

Ушбу модда уч қисмдан иборат. “Мулкчилик тўғрисида”ги Қонуннинг амал қилишини ҳисобга олиб, мазкур модда фақат тўплаб қўйилган қишлоқ хўжалик экинлари ҳосилинигина эмас, шу билан бирга буталарнинг кўчатларини ҳам ҳимоя қилишга

мўлжалланган. Ҳуқуқбузарликларга баҳо берганда кўчатларнинг барча турлари, қишлоқ хўжалигидаги ҳам техника экинлари, ҳам озиқ-овқат ва озуқа экинларининг тўпланадиган ва тўпланган ҳосили шикастланганлигини ҳисобга олиш керак бўлади. Чорва моллар ёки паррандаларнинг хўжалик экинзорларини пайҳон қилиши, қишлоқ хўжалик экинларининг далада тўплаб қўйилган ҳосилига зарар етказиши ёки уни йўқ қилиб юбориши, кўчатларга шикаст етказиши ушбу модданинг биринчи қисмида назарда тутилган ҳуқуқбузарликни келтириб чиқаради.

Ушбу моддада назарда тутилган тажовузкорликнинг **объекти** барча турдаги мулкнинг сақланиши хусусидаги ижтимоий муносабатлардир.

Ушбу моддада қамраб олинган хатти-ҳаракатларнинг мавзулари, аввало, экинларнинг (ғалла, техника, озуқа, полиз ва ҳоказолар) кўчатлари, дарахтлар, ўсимликларнинг кўчатлари, шунингдек кўкаламзорлаштирувчи ва бошқа дарахтлар ҳамда ўсимликларнинг кўчатларидир. Тақиқланган дарахтлар ва ўсимликларнинг кўчатлари бундан мустасно. Бироқ санаб ўтилган ашёлар мулк эгасига тегишли бўлиши лозим, чунки у бунга меҳнат сарфлаган ва фойдаланилган майдондан табиий озуқалар олишни истайди.

Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** экинларни пайҳон қилишдан, кўчатларга шикаст етказиш ёки экинлар ва кўчатларнинг чорва моллари ва паррандалар (уй паррандалари) томонидан йўқ қилиниши (шикастланиши) билан боғлиқ ҳаракат ёки ҳаракатсизликдан иборат.

Субъект хонаки, идораларга қарашли чорва моллар ва паррандаларнинг эгаларидир.

Биринчи қисмда назарда тутилган хатти-ҳаракатлар ҳам қасддан (чорва моллари ва паррандаларни экинзорга қўйиб юбориш йўли билан), ҳам эҳтиётсизлик орқасида содир этилиши мумкин. Вакил қилинган мансабдор шахс ҳуқуқбузарлик содир этилганлигини аниқлаганда, 280-моддага мувофиқ етказилган зарарни ҳисобга олган ҳолда баённома тузади ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишни маъмурий ишлар бўйича судяга кўриб чиқиш учун топширади (245-модда).

Ушбу модда бўйича етказилган зарарнинг миқдори фақат шикастланган, йўқ қилинган мол-мулкнинг (экинлар, ҳосил, кўчатлар ва бошқа) миқдорига боғлиқ бўлиб қолмайди. Зарарнинг миқдорини ана шу экинлардан олинмай қолган ҳосилнинг қийматини харид нархлари бўйича ҳисоблашдан келиб чиқиб аниқлаш керак бўлади. Етказилган зарарнинг ўрнини қоплашни таъминлаш мақсадида чорва моллари ва паррандалар ушлаб олиниши мумкин.

Экинзорларни ёки кўчатзорларни ҳамма турдаги ҳаракатланувчи техника воситаларида босиб ўтиш ушбу модданинг иккинчи қисми бўйича жавобгарликни келтириб чиқаради.

Ҳуқуқбузарлик 2-қисмининг **объектив томони** экинзорлар ёки кўчатзорларни ҳаракатланувчи воситалар (от-улов транспорти, автомобил, трактор, комбайн ёки бирорта ўзи юрар машина) билан босиб ўтишда ифодаланади.

Автомобил ёки от-улов транспортини мансабдор шахс ҳам бошқара олади, бундай ҳолда у умумий асосларда жавобгар бўлади.

Ушбу модданинг 3-қисми Маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида 1 ва 2-қисмлар бўйича содир этилган ҳуқуқбузарликни такрорлагани учун жавобгарликни назарда тўтади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.12. Ёввойи нашани йўқ қилиб юбориш чораларини кўрмаганлик (МЖТК 106-модда)

Тасарруфида ер майдонлари бўлган шахслар томонидан ёввойи нашани йўқ қилиб юбориш чораларини кўрмаганлик учун маъмурий жавобгарлик белгиланган.

Ёввойи наша деганда таркибида гиёҳванд моддалар бўлган, уруғи ёки кўчати экилмайдиган, ҳам айрим, ҳам бошқа қишлоқ хўжалик экинлари билан биргаликда агроишлов берилмайдиган ўсимликларга айтилади.

Ушбу модда бўйича маъмурий ҳуқуқбузарликни муайян ҳудудда мазкур ўсимликнинг қишлоқ хўжалик экинлари орасида, боғларда, узумзорларда, ўрмон хўжаликларида, кўчалар, паркларда, дала четларида, суғориш ва ирригатсия тармоқлари ёқаларида, темирўл ва автомобил йўлларининг алоҳида минтақаларида, хўжаликларнинг кўрғонларида, шаҳарлар, посёлкалар ва бошқа аҳоли пунктларидаги одамларнинг ер участкаларида, шунингдек, давлат ўрмон ва сув фонди захираси ерларида, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга бириктириб қўйилган ер участкаларида мавжудлиги вужудга келтиради.

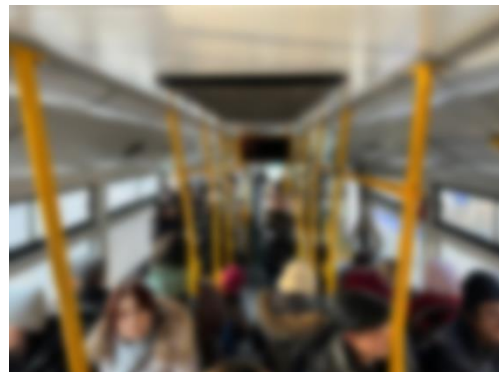
Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан ҳисобланиб, айбдор шахс таркибида гиёҳванд модда бўлган нашани ўстириш ва парвариш қилиш ғайриқонуний эканлигини билади ва уни содир қилишни истайди.

Қишлоқ хўжалик корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг раҳбарлари, ўрмон хўжаликларининг, мевали кўчатзорларнинг бош агрономлари, мансабдор шахслари ва фуқаролар жавобгарлик **субъекти** ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.13. Транспортда чиптасиз юриш (МЖТК 144-модда)

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** транспорт ташкилоти билан фуқаро ўртасида юк ташиш юзасидан пайдо бўладиган иқтисодий муносабатлар ҳисобланади. Йўловчининг транспортда чиптасиз юриши, ўн ёшдан ўн олти ёшгача бўлган болаларнинг чиптасиз олиб юриши:

шаҳар атрофига қатнайдиغان поездларда;

маҳаллий ва узоқ масофага қатнайдиغان поездларда;

шаҳар атрофига қатнайдиغان поездларда, маҳаллий ва узоқ масофага қатнайдиغان поездларда беш ёшдан ўн ёшгача бўлган болаларни чиптасиз олиб юриш;

йўловчиларнинг самолётда чиптасиз юриш; шаҳарлараро қатнайдиغان автобусда чиптасиз юриш;

йўловчининг троллейбусда, трамвайда, шаҳар ичида ва шаҳар атрофига қатнайдиغان автобусда чиптасиз юриши тартиби ушбу ҳуқуқбузарликларнинг **объектив томонини** ташкил этади.

Чиптасиз юриш (учиш) умуман чиптасиз юриш (чипта сотиб олинмаган, ёхуд йўқотилган, кимгадир берилган ва ҳоказо) ёки ҳақиқий бўлмаган чипта билан юриш (масалан, шаҳар йўловчи ташиш транспортида амал қилиш муддати ўтиб кетган ягона билет билан юриш) ҳисобланади. Шаҳар йўловчи ташиш транспортида чипта навбатдаги бекатга етиб боришга қадар сотиб олинishi лозим. Акс ҳолда бундай юриш чиптасиз юриш ҳисобланади. Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** йўловчилар фуқаролардир. Бунда беш ёшдан ўн олти ёшгача бўлган болаларни чиптасиз олиб юриш (беш ёшгача бўлган болаларни олиб юриш бепул ўн олти ёшга етган шахс чипта сотиб олишга мажбур) ҳам маъмурий жавобгарликка сабаб бўлади. Йўловчи ўзи билан бирга беш ёшгача бўлган бир болани бепул – алоҳида ўринсиз, беш ёшдан ўн ёшгача бўлган болани чиптанинг тўлиқ баҳоси 50 фоиз чегирилган ҳолда алоҳида ўрин берилган ҳолда олиб юриш ҳуқуқига эга. Ўн ёшгача бўлган икки нафар ва ундан кўпроқ болалар олиб юрилганда улардан биттаси бепул, қолганлари чипта тўлиқ баҳосининг 50 фоизи чегирилиб, алоҳида ўрин берилган ҳолда олиб юрилади (Автомобил транспортида йўловчилар ва бағажни ташиш қоидалари тўғрисидаги қарорнинг 50-банди).

Бундай ҳуқуқбузарликни ҳам қасдан, ҳам эҳтиётсизлик орқасида содир этган шахс жавобгар бўлади.

Бу ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни тегишли равишда ички ишлар органлари, шаҳар ва шаҳарлараро йўловчилар ташийдиган автомобил транспорти ва электр транспорти органларининг мансабдор шахслари кўриб чиқади (248, 254-моддалар). Жарима миқдори мазкур моддада базавий ҳисоблаш миқдорига нисбатан қатъий суммада назарда тутилган, шу билан бирга беш ёшдан ўн олти ёшгача бўлган болаларни чиптасиз олиб юрганлик учун худди катта ёшдаги шахснинг чиптасиз юриши каби жарима солинади, маҳаллий ва узоқ масофага қатнайидиган поездларда жарима катта миқдорда солинади. Бу ҳолатларнинг ҳар бирида белгиланган жариманинг миқдори муайян турдаги транспорт ташкилотига йўловчининг чиптасиз юриши (учиши) ва болаларни чиптасиз олиб юриш билан етказилган моддий зарарнинг қонунда белгиланган миқдори билан тахминан яқин келтирилади, лекин бу зарар миқдоридан, албатта, ортиқроқ бўлади, токи чиптасиз юриш ва болаларни чиптасиз олиб юриш инсофсиз йўловчи учун иқтисодий жиҳатдан фойдасиз эканлиги маълум бўлсин. Жарима солиниш таҳдиди чипталарни сотиб олишга ундайди.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш қўйидаги органлар томонидан кўриб чиқилади:

- Ички ишлар органлари (248-модда) - туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар ички ишлар бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ёки бошлиқ ўринбосарлари, шунингдек транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари томонидан;

- Темир йўл транспорти ва метрополитен органлари (250-модда);
- Ҳаво транспорти органлари (251-модда);
- Шаҳар ва шаҳарлараро йўловчи ташийдиган автомобиль транспорти ва электр транспорти органлари (254-модда).

5.14. Судга ҳурматсизлик қилиш (МЖтК 180-модда)

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ одил судлов фақат судлар томонидан амалга оширилади. Юридик адабиётларда одил судловга қарши ҳуқуқбузарликлар ва жиноятлар дейилганда, суриштирувчи, терговчи, прокурор, суд, шунингдек бошқа фуқаролар томонидан суриштирув, дастлабки тергов, суд иш юритуви ва жазони ижро этишни тартибга солувчи қонунларни бузиш йўли билан одил судлов ва

шахс манфаатларига зарар етказадиган ҳамда шу билан суднинг маъмурий, жиноят ёки фуқаролик ишлари бўйича одил судловни амалга ошириш вазифаларига тўсқинлик қилувчи қасддан содир этиладиган ҳаракатлар тушунилади деб таъриф берилади.

Одил судлов вазифаларининг муваффақиятли амалга оширилиши нафақат мазкур органлар томонидан ҳуқуқ нормаларига тўлиқ риоя этилишига, балки судга ҳурмат билан қарашга ҳам боғлиқдир.

Одил судловнинг самарали фаолият юритиш учун зарур шароитларни яратиш давлат ва фуқаролик жамиятининг муваффақиятли фаолият юритишининг кафолатларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси ҳам ўз давлат мустақиллигини қўлга киритгандан сўнг давлат ҳокимияти ва бошқаруви соҳасини ислоҳ этишни энг муҳим устувор вазифалардан бири сифатида белгилаб олди.

Бу жараёнда ҳокимият бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг манфаатларини жиноий тажовузлардан муҳофаза қилиш жиноятчиликка қарши курашнинг устувор вазифаларидан бири сифатида баҳоланади. Зеро, ҳокимият бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг манфаатларини жиноий тажовузлардан ҳимоя қилиш давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш сиёсатини самарали амалга оширишнинг муқаррар шартидир. Шу жиҳатдан қараганда, ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг нормал фаолият юритишини таъминловчи ижтимоий муносабатларни жиноий тажовузлардан ҳимоя қилиш ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади.

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** одил судловнинг нормал фаолиятини таъминловчи ижтимоий муносабатлардир.

Объектив томондан гувоҳ, жабрланувчи, даъвогар, жавобгар, ишда қатнашувчи бошқа шахсларнинг судга келишдан қасддан бўйин товлашида ёки мазкур шахсларнинг ва бошқа фуқароларнинг раислик қилувчи фармойишига бўйсунмаслигида ёхуд суд мажлиси пайтида тартибни бузишда ўз ифодасини топган судга ҳурматсизлик ҳаракатида ифодаланилади.

Ҳуқуқбузарлик **субъекти** 16 ёшга тўлган, ақли расо шахс. **Субъектив томондан** ҳуқуқбузарлик қасддан қилинганлигидир. Бу ўринда ҳуқуқбузарликни содир этган шахс ўз ҳаракатларини англайди ва оқибатларига кўзи етади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.15. Майда безорилик (МЖтК 183-модда)

Жамоат тартиби майда безориликнинг **объекти** ҳисобланади. Жамоат тартиби жамоат жойларида ҳуқуқ меъёрларини сақлашга асосланган муносабатлардир. Жамоат тартиби фақат ҳуқуқий меъёрларгина эмас, балки бошқа ижтимоий меъёрлар: ахлоқ, урф-одат,

жамоат ташкилотларининг меъёрлари билан ҳам мустаҳкамланади.

Ҳуқуқий меъёрлар асосий рол ўйнайди, чунки тартибни бузганлик учун юридик жавобгарликни, жазонинг тури ва меъёрини шулар белгилайди.

Айбдорнинг хатти-ҳаракати жамиятнинг, теварак-атрофдаги фуқароларнинг манфаатларини яққол менсимасликдан, маданий савиясининг пастлигидан, ахлоқ ва одобнинг мавжуд қоидаларини эътиборга олмасликдан далолат бериб туради. Фуқаролар осойишталиги ва жамоат тартибини бузувчи хатти-ҳаракат ҳуқуқбузарликнинг **объектив томонини** тавсифлайди. Булар: жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш; фуқароларга ҳақоратомуз тегажаклик қилиш, яъни бошқа шахснинг обрў-эътибори, иззат-шаънини ҳақоратловчи ҳамда уларнинг оромини бузувчи шилқимлик хатти-ҳаракатлари бўлиши мумкин. Бунга, шунингдек, фуқарони инсон қадр-қимматини ҳақоратловчи суҳбатга зўрлаб тортиш, шилқимлик билан унинг қўлини силташ ёки куч билан қўлидан ушлаш, бош кийимини юлқиб олиш; сигарет тутунини унинг юзига пуфлаш ва ҳоказоларни киритиш мумкин. Яъни майда безорилик, яъни жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш, фуқароларга ҳақоратомуз шилқимлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи шу каби бошқа хатти-ҳаракатларда ифодаланган жамиятда юриш-туриш қоидаларини қасддан менсимаслик ҳаракатларидир.

Майда безорилик **объектив томонининг** муҳим белгиси вазият, макон, вақт ҳисобланади. Турли шароитда бир хил хатти-ҳаракат турлича аҳамият касб этади. (Масалан, жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўқиниш майда безориликка хос воқеа, худди шундай хатти-ҳаракат тантанали мажлис, байрам ва бошқа оммавий тадбирларда жиноят тарзида жазоланувчи безорилик сифатида тавсифланиши мумкин ЖКнинг 277-модда 3-қисми).

Майда безорилик кўпинча жамоат жойларида амалга оширилади, яъни омманинг қабул қилиш идрокига таянилади. Бироқ жамоатга ёки инсон шаънига нисбатан менсимаслик муносабати (уятли сўзлар ёзиш, майсазор, гулпушта, гулзорларни бузиш ва хоказолар) маълум бўлиб қолишини эътиборга олиб, ҳуқуқбузарлик яширинча бажарилган бўлиши мумкин.

Майда безорилик **субъектив томондан** қасддан ва кўпинча ошкора амалга оширилиши билан тавсифланади. Айбдор қонунга қарши хатти-ҳаракат қилаётганини тушунади ва шунинг натижасида ёмон оқибатга олиб келишига— жамоат тартиби ва фуқаролар осойишталиги бузилишига йўл қўяди. Майда безорилик онда-сонда эгри ният билан амалга оширилади.

16 ёшга тўлган шахс майда безорилик **субъекти** бўлиши мумкин. Майда безорилик ЖКнинг 277-моддасида кўзда тутилган безорилик хатти-ҳаракатидан фарқ қилади. Майда безорилик ҳақидаги иш жиноят ишлар бўйича судя томонидан (245-модда), эътиборга лойиқ жиҳати шундаки, майда безорилик МЖТКнинг 248-моддаси 2-қисм 1-бандига асосан туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар ички ишлар бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ёки бошлиқ ўринбосарлари, шунингдек транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари томонидан ҳам кўриб чиқилиши мумкин. Бунда модда санкция қисмида келтирилган жарима қисми қўлланилади ҳолос. Чунки маъмурий қамоқ жазони қўллаш ваколати фақатгина суд ваколатига берилган.

5.16. Фуқароларнинг жамоат жойларида ибодат либосларида юриши (МЖТК 184¹-модда)

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади.

Диний ташкилотлар ибодат қилиш ёки диний расм-русумлар ўтказиш учун қулай жойлар ташкил этиш ва уларни сақлаб туриш, шунингдек, зиёратгоҳларни сақлаб туриш ҳуқуқига эгадир. Ибодат, диний расм-русумлар ва маросимлар диний ташкилотлар жойлашган манзилдаги ибодатхоналарда ва уларга тегишли ҳудудларда, зиёратгоҳларда, қабристонларда, зарур ҳолларда эса фуқароларнинг ихтиёрларига биноан уларнинг уйларида ўтказилади.

Касалхоналарда, госпиталларда, кексалар ва ногиронлар уйларида, дастлабки қамоқ ва жазони ўташ жойларида ибодатлар ва диний расм-русумлар шу ердаги фуқароларнинг илтимосларига биноан ўтказилади. Диний маросим ва ибодат биноларидан ташқарида ўтказиладиган оммавий ибодатлар, диний расм-русумлар ва маросимлар Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг (диний ташкилотларнинг хизматидагилар бундан мустасно) жамоат жойларида ибодат либосларида юришларига йўл қўйилмайди.

Ибодат либослари - турли динлар томонидан ибодат қилиш учун махсус белгиланган либослар.

Кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** хатти-ҳаракатда ифодаланади. Ҳуқуқбузар Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг (диний ташкилотларнинг хизматидагилар бундан мустасно) жамоат жойларида ибодат либосларида юришлари каби ҳаракатларда ифодаланади.

16 ёшга тўлган ақли расо шахс қонун олдида **субъект** ҳисобланади. Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида қилиш шаклида ифодаланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.17. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, олиб кириш ёки тарқатиш (МЖТК 184²-модда)

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг ижтимоий хавфлилиги шундаки, диний мазмундаги материалларни тайёрлаш ва уларнинг назорат қилинмайдиган муомаласи давлатдаги ижтимоий барқарорликни издан чиқариши, хусусан, давлатнинг диний мазмундаги ва динга оид бошқа ахборотларни ишлаб чиқариш ва тарқатиш, хорижда чоп этилган диний адабиётларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ва тарқатиш (сотиш), шунингдек, диний ташкилотлар марказий органларининг ўз ваколатларини амалга ошириши устидан назоратни ҳам сусайтиради. Ундан ташқари, диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, тарқатиш мақсадида Ўзбекистон Республикасига олиб кириш нолегал диний фаолият (прозелитизм, яъни бир конфессияга мансуб диндорларни бошқасига ёки бошқа миссионерлик фаолиятига жалб этиш) каби реал хавфни вужудга келтиради. Бу эса, ўз навбатида диний экстремизм, ақидапарастлик ва сепаратизмнинг янги шакллари пайдо бўлиши хавфини туғдиради.

Ҳуқуқбузарликнинг турдош (махсус) **объекти** жамоат хавфсизлигини тартибга солувчи, таъминловчи ижтимоий муносабатлардир. Бевосита **асосий объекти** Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган диний мазмундаги материалларни тайёрлаш, сақлаш, мамлакат ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш тартибига риоя қилиш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Бевосита **қўшимча объекти** эса, жамиятдаги нормал ахлоқий муҳит, фуқароларнинг ахлоқий ва жисмоний соғлиғидир.

Ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади. Бундан келиб чиқиб, жиноятнинг предмети диний мазмундаги материаллар, яъни диний

мақсадга қаратилган буюмлар, диний адабиётлар ва ахборот берувчи бошқа материаллардир.

Диний мазмундаги предметлар – ибодат учун мўлжалланган бино ва иншоотлар (масжид, черков, синагог, монастырь, ибодат уйлари ва ҳ.к.) ва махсус диний таълимот бериш, ибодат қилиш ва бошқа удумлар (чўқинтириш, никоҳлаш, жаноза ўқиш ва ҳ.к.)ни амалга ошириш учун зарур бўлган ашёлардир. Диний адабиётларга диний мазмундаги китоблар, журнал, рисола ва босма равишда чоп этилган бошқа материаллар киради.

Диний мазмундаги ахборот берувчи бошқа материаллар деганда варақалар, плакатлар, махсус календарлар, диний нашрларнинг ксеронусхалари, кино, фото, аудио, видео маҳсулотлар, интернетдаги диний сайтлар ва ҳоказолар тушунилиши керак.

Кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг объектив томони хатти-ҳаракатда ифодаланади.

Ҳуқуқбузар диний мазмундаги материалларни тарқатиш мақсадида қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш ёки тарқатиш ҳаракатини содир этади. Шунингдек, материалларни ва уларни тайёрлаш ҳамда тарқатиш учун тегишли воситаларни мусодара қилиб, фуқароларга энг кам ойлик иш ҳақининг йигирма бараваридан юз бараваригача, мансабдор шахсларга эса, эллик бараваридан юз эллик бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш ушбу материалларни хориждан мамлакатимиз ҳудудига қонунда белгиланган тартибни бузиб, тарқатиш мақсадида олиб кирилишида ифодаланади.

Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш ҳуқуқбузарликнинг мазкур предметлари республика давлат чегарасидан ўтказилган ва айбдорда уларни тарқатиш мақсади аниқланган пайтдан бошлаб тугалланган ҳуқуқбузарлик сифатида эътироф этилади. Ушбу ҳаракатлар ҳуқуқбузарликнинг объектив томонини ташкил этади.

Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тарқатиш уларни учинчи шахслар фойдасига ҳар қандай шаклда (сотиш, уларнинг эшиги тагига ташлаб кетиш, кўчада тарқатиш ва ҳоказолар) бериш ёки уларнинг мазмунини етказиш (варақалар осииш, оммавий ахборот восита-ларида чоп этиш, аудиторияларда чиқишлар қилиш, электрон почтадан фойдаланиш ва бошқалар)да ифодаланади. Диний мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тарқатиш ушбу материаллар ёки уларнинг мазмуни бир шахсга ошкор қилинган пайтдан тугалланган ҳисобланади.

16 ёшга тўлган ақли расо шахс қонун олдида субъект ҳисобланади. Ҳуқуқбузарликнинг субъектив томони қасддан содир этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.18. Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш (МЖТК 184³-модда)

Ҳуқуқбузарликнинг *турдош (махсус) объекти* жамоат хавфсизлигини тартибга солувчи, таъминловчи ижтимоий муносабатлардир. *Бевосита асосий объекти* миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи материалларни тарқатиш мақсадида тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш тартибига риоя қилиш соҳасидаги ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. *Бевосита қўшимча объекти* эса жамиятдаги нормал ахлоқий муҳит, фуқароларнинг ахлоқий ва жисмоний соғлиғидир.

Ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади. Бундан келиб чиқиб, жиноятнинг предмети миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилишга қаратилган буюмлар, адабиётлар ва ахборот берувчи бошқа материаллардир. Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш ушбу материалларни хориждан мамлакатимиз ҳудудига қонунда белгиланган тартибни бузиб, тарқатиш мақсадида олиб кирилишида ифодаланади.

Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш ҳуқуқбузарлигининг мазкур предметлари республика давлат чегарасидан ўтказилган ва айбдорда уларни тайёрлаш, сақлаш ёки тарқатиш мақсади аниқланган пайтдан бошлаб тугалланган ҳуқуқбузарлик сифатида эътироф этилади. Ушбу ҳаракатлар ҳуқуқбузарликнинг объектив томонини ташкил этади. Миллий, ирқий, этник ёки диний адоватни тарғиб қилувчи мазмундаги материалларни қонунга хилоф равишда тарқатиш уларни учинчи шахслар фойдасига ҳар қандай шаклда (сотиш, уйларнинг эшиги тагига ташлаб кетиш, кўчада тарқатиш ва ҳоказолар) бериш ёки уларнинг маз-мунини етказиш (варақалар оситиш, оммавий ахборот воситаларида чоп этиш, аудиторияларда чиқишлар қилиш, электрон почтадан фойдаланиш ва бошқалар)да ифодаланади.

16 ёшга тўлган ақли расо шахс қонун олдида **субъект** ҳисобланади. Ҳуқуқбузарликнинг субъектив томони қасдан содир этилади. Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.19. Қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш (МЖТК 185-модда)

Пневматик, улоқтириш, сигнал берувчи қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда отиш, шунингдек тиғли совуқ қуролдан (ов пичоқлари, ов ханжарчалари ва ханжарлардан, рапиралар, шпагалар ва қиличлардан) белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш — қуролни ва ўқ-дориларни мусодара қилиб ёки мусодара қилмай, базавий ҳисоблаш миқдорининг беш бараваридан ўн бараваригача миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Ўқотар қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда отиш — қуролни ва ўқ-дориларни мусодара қилиб ёки мусодара қилмай, базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорида жарима солишга сабаб бўлади.

Жамоат тартиби ва аҳолининг хавфсизлиги кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг **объекти** ҳисобланади. Ўқотар қуроллардан фойдаланиш қонунга зид бўлиши учун жавобгарлик белгиланади.

Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** пневматик, улоқтириш, сигнал берувчи қуролдан белгиланган тартибни бузган ҳолда отиш, шунингдек тиғли совуқ қуролдан (ов пичоқлари, ов ханжарчалари ва ханжарлардан, рапиралар, шпагалар ва қиличлардан) белгиланган тартибни бузган ҳолда фойдаланиш.

16 ёшли фуқаролар ушбу ҳуқуқбузарлик **субъекти** бўлиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** ўқотар қуролдан фойдаланиш қонунга зид равишда, қасдан бузишда ифодаланади. Ҳуқуқбузарликни квалификация қилиш учун қилмишнинг сабаб ва мақсади аҳамиятга эга эмас.

Бузувчининг шахсий мулкида бўлган қурол ва ўқ-дори мусодара қилинади. Ов қилиш яшашнинг асосий манбаи бўлган шахсларга бундай чора қўлланилмайди.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.20. Пиротехника буюмларининг қонунга хилоф муомаласи (МЖТК 185¹-модда)

Жамоат тартиби ва аҳолининг хавфсизлиги кўриб чиқиладиган ҳуқуқбузарликнинг қасд қилиш **объекти** ҳисобланади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** пиротехника буюмларини қонунга хилоф равишда ишлаб чиқариш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, улардан фойдаланиш, худди шунингдек уларни қонунга хилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш (Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш) ёки ўтказиш ҳаракатларидир.

Пиротехника буюмлари деганда, жанговар ва тинч мақсадлар учун мўлжалланган, таркибида портловчи ва тез ёнувчи моддалар бўлган ёритиш, тутун чиқариш, аланга олдириш воситаларини тушуниш зарур. Масалан, сигнал мосламалари, мушакбозликда ишлатиладиган турли иллюминатсиялар

ва ҳоказолардир.

Пиротехника буюмларини қонунга ҳилоф равишда ишлаб чиқариш, тайёрлаш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, улардан фойдаланиш, худди шунингдек уларни қонунга ҳилоф равишда Ўзбекистон Республикасига олиб кириш (Ўзбекистон Республикасидан олиб чиқиш) ёки ўтказишдир. Кўриб чиқиладиган модда нуқтайи назаридан сақлаш деганда пиротехника буюмларининг аниқ бир шахсга тегишли бўлган омборхонада бевосита тўпланиши тушунилади.

Пиротехника буюмларини ҳисобга олиш – бу норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган модда ва буюмларнинг миқдори, ҳаракати устидан тегишли журналлар, реестрлар ва бошқа ҳисобга олувчи ҳужжатлар орқали назорат қилиш тартиби.

Пиротехника буюмларидан фойдаланиш – бу кўрсатилган модда ва буюмларни бевосита қўллашдир (қонуний ва ғайриқонуний бўлиши мумкин). Қайд этилган модда ва буюмларни ташиш деганда, уларни бир жойдан бошқа жойга ҳар қандай транспорт воситалари орқали кўчириш тушунилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.21. Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш (МЖТК 188¹-модда)

Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш маъмурий ҳуқуқбузарлик ҳисобланади.

Мазкур ҳуқуқбузарлик объекти - жамоат тартибига тажовуз қилувчи ижтимоий муносабатлардир.

Объектив томондан ушбу жиноят вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш билан ифодаланади.

Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб этиш деганда, вояга етмаган шахсга нисбатан жисмоний зўрликни қўллаш ёки унга руҳий тазйиқ ўтказиш билан

кўрқитиш, пул бериб оғдириш, авраш, алдаш, ўч олиш, ҳасад, рашк туйғуларини ва бошқа паст ниятларини кўзғатиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишни таклиф қилиш, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этиш жойи ва усуллари ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик изларини яшириш ҳақида маслаҳатлар бериш йўли билан унинг бир ёки бир неча маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишида иштирок этиш ниятини рағбатлантиришга қаратилган ҳаракатлар ва маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга оғдириш мақсадида вояга етмаган шахслар билан спиртли ичимликлар ичилишини тушуниш зарур.

Вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилиш айбдорнинг вояга етмаган шахсга жисмоний ёки руҳий таъсир кўрсатиш билан боғлиқ фаол ҳаракатлари орқали амалга оширилади.

Таҳлил этилаётган ҳуқуқбузарлик шахс томонидан вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга далолат қилувчи ҳаракатларни содир этган пайтдан эътиборан, вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб этилгани ёки этилмаганидан қатъи назар, тугалланган деб эътироф этилади.

Субъектив томондан мазкур ҳуқуқбузарлик тўғри қасд билан содир этилади, яъни айбдор вояга етмаган шахсни маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишга жалб қилаётганини билиб туради ва шуни хоҳлайди.

Ҳуқуқбузарлик субъекти 16 ёшга тўлган ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.22. Вояга етмаган шахснинг кўнгил очиш (дам олиш) жойларида тунги вақтда бўлишига йўл қўйиш (188²-модда)

Ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, Интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойларининг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслари томонидан вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан бири ёки унинг ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш — базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади. **Объектив томондан** вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан бири ёки унинг

ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш. Ҳуқуқбузарликнинг *жойи* диспозицияда аниқ белгилаб қўйилган бўлиб, уларга ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, Интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойлари киради.

Субъектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик қасддан ёки бепарволикка асосланган эҳтиётсизликда ифодаланади. **Субъект** сифатида юқорида кўрсатилган жойларнинг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслари ҳисобланади.

5.23. Тиланчилик қилиш (МЖТК 188³-модда)

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** жамоат тартиби, одоб-ахлоқ қоидалари, юриш-туриш меъзонлари ҳисобланади.

Объектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик аэропортларда, вокзалларда, хиёбонларда, истироҳат боғларида, бозорларда ва савдо мажмуалари ҳудудларида, шунингдек уларга туташ ҳудудларда, автотранспорт воситаларини вақтинча сақлаш жойларида, кўчаларда, стадионларда, бекатларда, йўлларнинг қатнов қисмида, моддий ва маданий мерос объектлари жойлашган ҳудудларда, жамоат транспортининг барча турларида ва бошқа жамоат жойларида пул, озиқ-овқат маҳсулотлари ва бошқа моддий қимматликлар беришни фаол тарзда сўраб, тиланчилик билан шуғулланиш орқали ифодаланади. Юқорида келтириб ўтилган ҳудудлар умумий фойдаланишдаги жамоат жойлари ҳисобланади ва доим аҳоли билан тирбанд жойлар ҳисобланиб, шу сабабдан ҳам бу ҳуқуқбузарлик жамоат тартиби учун ижтимоий хавфли саналади.

Субъектив томондан ушбу ҳуқуқбузарлик тўғри қасд билан фаол ҳаракат орқали содир этилади.

Ҳуқуқбузарлик **субъекти** 16 ёшга тўлган ақли расо шахс ҳисобланади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг иккинчи қисми **объектив томондан** вояга етмаган шахсларни, кекса ёшдаги шахсларни, руҳий ҳолати бузилган шахсларни, ногиронлиги бўлган шахсларни ва бошқа шахсларни тиланчилик қилишга жалб этиш, шунингдек шахсларга алкоголь ичимликларни ёхуд гиёҳвандлик моддалари ёки психотроп моддалар бўлмаган, лекин шахснинг ақл-идрокига таъсир кўрсатувчи моддаларни мажбуран истеъмол қилдирган ҳолда уларни тиланчилик қилишга жалб этиш орқали содир этилади.

Жалб қилиш деганда, вояга етган шахснинг вояга етмаган шахсни маълум бир ҳаракатларни бажаришга кўндиришга қаратилган ҳаракатлари тушунилади.

Жалб қилиш пул бериш, алдаш, жисмоний ёки рухий зўрлик ишлатиш ва бошқа ҳаракатлар орқали амалга оширилиши мумкин.

Ваъда бериш айбдор шахснинг вояга етмаган шахсга нисбатан бирор-бир мажбуриятни олишини, яъни унинг манфаатлари йилида маълум бир ҳаракатни амалга ошириши ёки амалга оширишдан ўзини тийишини айтишида ифодаланади (масалан, вояга етмаган шахсни бошқалардан ҳимоя қилишга, моддий ёрдам беришга, ўқишга киритишга ваъда бериш). Алдаш вояга етмаган шахсни бирор-бир маълумот ёки воқеани чалғитиб кўрсатиш орқали амалга оширилади. Жисмоний зўрлик ишлатиш вояга етмаган шахсни унинг иродасини синдириб, маълум бир ҳаракатларни амалга оширишга мажбурлаш мақсадида дўппослаш, турли даражадаги тан жароҳатлари етказиш ёки бошқача тарзда жисмоний азоб бериш (боғлаш, қўлини қайириш ва бошқалар)да ифодаланади.

Тиланчилик қилишга жалб қилиш учун жавобгарлик, вояга етмаган шахсни бегона шахслардан пул, озиқ-овқатлар, кийим-кечаклар ва ҳоказоларни сўраб тиланчилик қилишни бошламаганда ҳам юзага келиши лозим. Шахсни тиланчиликка жалб қилган пайдан ҳуқуқбузарлик тамомланган вақт деб топилади. Ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** қасддан содир этилади.

Субъекти 16 ёшга тўлган ҳар қандай ақли расо шахсдир.

Нарсани мусодара қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг давлат ижрочилари томонидан ижро этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.24. Порнографик маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намоиш этиш (МЖТК 189-модда)

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** – жамиятдаги ахлоқ қоидалари, нормал жинсий ҳаёт тарзини кўриқловчи ижтимоий муносабат ҳисобланади.

Мазкур ҳуқуқбузарлик жамоат тартибига, ахлоқ қоидаларига, ўсмир ёшдагиларнинг онгига салбий таъсир кўрсатиши билан, нормал ҳолатдаги жинсий муносабатлар соҳасидаги порнографик маҳсулотлар туфайли бузилишларга сабабчи бўлиши билан белгиланади.

Порнографик маҳсулот деб топишимиз учун унда жинсий ҳаёт кўпол, беҳаё, ножўя ҳаракатлар орқали тасвирланган, ёшлар онгида носоғлом жинсий ҳиссиётни шакллантирадиган, инсон онгига тез таъсир кўрсатадиган насрий ва

шеърый усулдаги асарлар, кўлёмалар ва кўпайтирилган тасвирлар бўлиши мумкин. Ҳозирги даврда бундай маҳсулотлар интернет сайтлари орқали ёшлар орасида кенг тарқалиб бормоқда. Аслида инсонлар мушкулларини осонлаштириш, енгилликлар бериш мақсадини кўзловчи мазкур сайтларда эндиликда жамиятнинг ахлоқан бузилишини кўзловчи маҳсулотлар оммалаштирилмоқда.

Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** – порнографик маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлаш ёки Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб кириш, худди шунингдек уни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этишда намоён бўлади. Бунда тайёрлаш деганда асар тўлиқ ёки қисман яратилади, яъни порнографик мазмундаги матн тузилиши, расм чизилиши, кино ёки фотосурат олиниши мумкин.

Порнографик расмларни суратга олиш, порнографик матнларни аппаратлар орқали кўпайтириш ҳам уни тайёрлаш ҳисобланади. Агар шахс порнографик ашёларни битта шахсга бўлса-да кўрсатган бўлса ёки кўрсатса, қаердан топиши мумкинлигини айтса, мазкур ашёларнинг мазмунини оғзаки, ёзма ёки босма эълонлар орқали маълум қилса ҳам порнографик маҳсулотларни реклама қилиш ҳисобланади. Агар шахс уни тарқатиш мақсадида сақлаб турса ҳам, ҳуқуқбузарликни содир этиш ҳисобланади, шахсий фойдаланиш учун сақланиши эса жавобгарликни келтириб чиқармайди.

Ҳуқуқбузарлик **субъекти** 16 ёшга етган, ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** – шахс томонидан қасддан содир этилади. Бунда мақсад ва мотив зарурий белги ҳисобланади. Чунки шахс ушбу маҳсулотни тарқатиш, реклама қилиш, сақлаб туриш мақсадида тайёрлайди. Унинг қасди жамоат ахлоқий тартибини бузишга, ёшларда носоғлом жинсий ҳиссиётни шакллантиришга қаратилади.

Зўравонликни, шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотларни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мазмундаги нарсани мусодара қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг давлат ижрочилари томонидан ижро этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

5.25. Зўравонликни ёки шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотни тайёрлаш, олиб кириш, тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш (189¹-модда)

Мазкур ҳуқуқбузарлик ҳам жамоат тартиби, ахлоқ қоидаларига қарши қаратилган бўлиб, ёшлар онгида зўравонлик, шафқатсизлик, мурасасизлик каби

ҳиссиётларни сингдиришда намоён бўлади. Бунда шахс томонидан ҳам тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсади кўзланади, ҳам ана шундай ҳаракатларнинг ўзи содир этилиши мумкин. Бундай маҳсулотларга жуда кўп ҳолларда махсус компютер ўйинхоналарида гувоҳ бўламиз. Шунингдек, интернет сайтлари орқали зўравонликка, шафқатсизликка чорловчи маҳсулотлар реклама қилинади, уларга жойлаштирилади. Қизиқувчан ёшлар ўша маҳсулотларга ўзлари билмаган ҳолда боғланиб қолишади ва ўз қаҳрамонларининг ҳаётдаги жонли намуналарига айланишади.

Мазкур ҳуқуқбузарлик **объекти** – жамоат тартиби, ахлоқ қоидалари, ёшларнинг соғлом ҳаёт тарзини кўриқловчи ижтимоий муносабат ҳисобланади.

Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** – зўравонликни, шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотларни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мақсадида тайёрлашда, Ўзбекистон ҳудудига олиб киришда, шунингдек, тарқатиш, реклама қилиш ва намойиш этишда намоён бўлади.

Субъекти – 16 ёшга тўлган, ақли расо ҳар қандай жисмоний шахс бўлиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** – қасддан содир этилади, яъни мана шу маҳсулотларни тарқатишни, одамлар томонидан кўрилишини, уларда зўравонлик, шафқатсизлик ҳисларининг шаклланишини истайди.

Зўравонликни, шафқатсизликни тарғиб қилувчи маҳсулотларни тарқатиш, реклама қилиш, намойиш этиш мазмундаги нарсани мусодара қилиш тўғрисидаги қарор Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси органларининг давлат ижрочилари томонидан ижро этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.26. Фоҳишалик билан шуғулланиш (МЖтК 190-модда)

Аёлнинг моддий манфаат эвазига эркак билан жинсий алоқада бўлишини фоҳишалик деб тушуниш керак.

Фоҳишалик тушунчасининг ўзи эркаклар билан жинсий алоқалар орқали моддий манфаат кўришга йўналтирилган мунтазам хатти-ҳаракатдир. Шунинг учун рағбат эвазига эркак билан алоқада бўлишнинг алоҳида, айрим фактлари шарҳланаётган айб белгисига эга эмас.

Моддий манфаат кўриш учун эркаклар билан бир неча марта (йил давомида икки мартадан кўп) жинсий алоқада бўлишни мунтазамлилик деб тушуниш керак.

Фоҳишалик билан касб сифатида шуғулланиш моддий манфаат кўриш учун эркаклар билан мунтазам жинсий алоқага киришишни, бу рағбат асосий ёки кўшимча, лекин моддий манфаат кўришнинг доимий манбаи эканини кўзда тўтади. Бунда ҳар бир жинсий алоқа учун олинадиган рағбат миқдори тасниф учун аҳамиятга эга эмас.

Моддий рағбат сифатида фақат ўзбек ва чет эл валютасигина эмас, балки буюмлар, қимматбаҳо нарсалар, спиртли ичимликлар ва ҳоказолар ҳам ишлатилиши мумкин.

Фоҳишахона деганда, мижозлар табиий жинсий алоқа ёки жинсий эҳтиёжларини ғайритабиий усулда қондириши учун мўлжалланган ҳар қандай хонани ёки жойни тушуниш зарур.

Фоҳишахона алоҳида хонадон, уй, дала ҳовли, саунадаги, ёрдамчи хонадаги алоҳида бир жой ва ҳоказо кўринишда бўлиши мумкин. Ҳозирги вақтда уйлар, меҳмонхона, дам олиш зоналари ва бошқа жойларда ҳам фоҳишахоналар бўлиши мумкин. Поездлар, автомашиналар, микроавтобусларнинг махсус жойлари ҳам бўлиши мумкин. Зарурий шарт, бу ерга одамларни ўз эҳтиёжини қондириш учун ҳақ эвазига келишидир.

Фоҳишахона очиш ва сақлаш деганда, хона танланиши, унинг жиҳозланиши, фаолият кўрсатиши учун шарт-шароитлар яратилиши, узоқ вақт хизмат қилиши учун фоҳишахонанинг сақланиши, мижозлар жалб қилиниши, унинг рекламаси ва ҳоказоларни тушуниш керак.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, ушбу модданинг иккинчи қисми билан маъмурий жавобгарликка тортилади.

Ушбу ҳуқуқбузарлик **субъекттив томондан** бевосита қасддан қилинган сифатида тавсифланади, яъни аёл ўз хатти-ҳаракатининг ноқонуний эканини англаса ҳам уни амалга ошириш ниятида бўлади. Бундан ташқари, ҳуқуқбузарда аниқ ифодаланган мақсад – моддий манфаат кўриш хоҳиши бор.

Моддий манфаат кўриш фоҳишаликнинг амалий белгисидир, чунки бу мақсад ҳуқуқбузарда жинсий алоқага киришишдан олдин юзага келади.

16 ёшга етган аёл жинсидаги шахс ҳуқуқбузарликнинг **субъектти** ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

Фоҳишалик билан шуғуллангани учун маъмурий жазоланган шахс таносил касаллигини аниқлаш ва даволаш мақсадида тиббий текширув учун юборилиши лозим. Тиббий кўрикка ёки ички ишлар органига келишдан бош тортган шахслар

ходимлар томонидан ушлаб келтирилиши мумкин. Ҳуқуқбузар узрли сабабсиз тиббий муассасага ёки ички ишлар органига боришдан бош тортган тақдирда мажбурий тартибда ушлаб келтирилади.

4.27. Қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинлар (МЖТК 191-модда)

Мазкур ҳуқуқбузарликнинг **объекти** – жамоат тартиби, ахлоқ қоидалари, ёшларнинг соғлом ҳаёт тарзини кўриқловчи ижтимоий муносабат ҳисобланади.

Қимор ўйнаш дейилганда фақат ўйновчининг маҳоратига ёки тасодифга боғлиқ бўлган ютукнинг ўзигина эмас, балки коммерсия тусидаги ўйинлар – преферанс, винт, шунингдек пул тикиб ўйналадиган билярд, домино, лото, нард ва ҳоказолар ҳам тушунилади, ўйин асосини пулли ютуқ, буюм ёки аллақандай бошқа қимматли бойлик ташкил этади.

Пул, буюм ва бошқа хил қимматбаҳо нарсаларни тикиб қимор ўйнашнинг **объектив томони** шахснинг ўйнашга розилик беришида; пул ёки бошқа хил қимматбаҳо нарсалар довга қўйилишида, ўйин шартлари амалий бажарилганда ўз ифодасини топади.

Бундан ташқари, **объектив томони**, шунингдек спорт ва бошқа томоша мусобақалари (футбол ва хоккей ўйинлари, югуриш ва ҳоказолар) ўтказилаётганда пул, буюм ва бошқа қимматбаҳо ашёлар дов сифатида қабул қилинишида ҳам ифодаланади. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг моддадаги биринчи қисмида назарда тутилган ҳаракатлар қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларда қонунга хилоф равишда иштирок этиш ҳаракатида, худди шундай ҳуқуқбузарликни маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этиш ёхуд вояга етмаган шахсни қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларда иштирок этишга жалб қилиш маъмурий жавобгарликка сабаб бўлади ва ушбу ҳаракатлар маъмурий ҳуқуқбузарликнинг объектив томонини ташкил этади.

Кейинги қисмлари қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ёки ўтказиш учун телекоммуникация тармоқларида, шу жумладан интернет жаҳон ахборот тармоғи провайдерлари томонидан хизматлар кўрсатиш ёки хизматлар кўрсатишга кўмаклашиш жавобгарликка сабаб бўлади.

Ташкилий хусусиятга эга бўлган қуйидаги хатти-ҳаракат **объектив томон** таркибига киради:

-ўйин жиҳозлари билан қатнашчиларни таъминлаш;

-ўйинга кишиларнинг кенг доираларини жалб этиш (реклама қилиш, тарғиб этиш, ўйнашга розилик берган ўткинчиларни ютадиган қилиб кўрсатиш);

-ўйин учун қулай шароит яратиш (рақобатчиларни бартараф этиш, ўйин ташкилотчиларининг шахсий хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг вакиллари пайдо бўлгани ҳақида ўйновчиларни ўз вақтида огоҳлантириш ва ҳоказолар).

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.28. Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик (МЖТК 194-модда)

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** бошқарув тартиби соҳасидаги ижтимоий муносабатлар.

Ушбу модданинг биринчи қисмидаги ҳуқуқбузарликнинг **объектив томонини** қуйидагилар ташкил этади:

1. Ички ишлар органлари ходимининг ҳуқуқбузарликни тўхтатиш, ҳужжатларни текшириш учун тақдим этиш, ички ишлар органларига бориш ёки кўрсатилган муддатда ички ишлар органларида бўлиш тўғрисидаги қонуний талабларини узрли сабабларсиз бажармаслик;

2. транспорт воситасини тўхтатиш, жабрланувчиларга ёрдам кўрсатиш ҳақидаги қонуний талабларини бажармаслик;

3. ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларига бошқача тарзда бўйсунмаслик, худди шунингдек жамоат тартибини сақлаш ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш вазифаларини амалга ошираётган бошқа шахсларнинг қонуний талабларини бажармаслик ҳаракатлари.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, иккинчи қисми билан маъмурий жавобгарликка тортилади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан бўлиб, **субъекти** 16 ёшга етган шахс ҳисобланади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.29. Ички ишлар органлари ходимларининг ўз хизмат бурчларини бажаришларига қаршилик кўрсатиш (МЖТК 195-модда)

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** бошқарув тартиби соҳасидаги ижтимоий муносабатлардир.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** ички ишлар органлари ходимининг ўз вазифаларини бажариши билан боғлиқ қонуний талабларини бажармасликка, омма олдида ҳар қандай шаклда даъватлар қилиш, худди

шунингдек ички ишлар органлари ходимларига оммавий равишда бўйсунмасликни келтириб чиқариш мақсадида била туриб сохта уйдирмаларни тарқатиш ҳаракатларидир.

Ички ишлар органлари ходимининг ўз вазифаларини бажаришга тааллуқли қонуний талабларини бажармасликка ҳар қандай кўринишда омма олдида даъват қилиш кодекснинг 195-моддаси бўйича маъмурий ҳуқуқбузарлик таркибини ташкил этади. Омма олдида даъват қилиш бошқа фуқароларни жамоат жойини тарк этишдан бош тортиш, ҳаракатни тўхтатмаслик, ҳокимият вакиллари обрў-эътиборига путур етказиш, уларни ҳақоратлаш, уларга зулм ўтказиш каби қилмишлар содир этишга ундашдан иборат.

Атайин сохта уйдирмалар деганда айбдорнинг бошқа фуқаролар орасида тарқатган турли миш-мишлари, хабарлари тушунилади. Бу шундай маънони англатадики, айбдор ё умуман бўлмаган факт ва маълумотлар юз бермаган воқеаларни баён қилади ёки айрим лавҳаларни бузиб кўрсатади.

Айбдорнинг барча хатти-ҳаракати, шу жумладан ёлғон маълумотлар, уларни баён этиш усули ИИО ходимларига оммавий бўйсунмасликка қаратилади.

Объектив томондан бу ҳуқуқбузарликлар фаол хатти-ҳаракат бўйсунмасликка даъват, қаршилик кўрсатиш, куч ишлатиш, тан жароҳати етказиш, била туриб сохта уйдирмаларни оғзаки усулда тарқатиш шаклида ифодаланади.

Бу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс. Ушбу кодекснинг 195-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** қасд ва ғараз мақсадда содир этилади. Айбдор қонунга қарши хатти-ҳаракат қилаётганини била туриб, айнан ҳокимият вакилига бўйсунмасликни омма олдида даъват этади ва қаршилик кўрсатиш, оммани бўйсунмасликка чақиради.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.30. Ҳуқуқбузарлик сабаблари ва шарт-шароитларини бартараф этиш юзасидан ички ишлар органларининг ёзма тақдимномаларини бажариш чораларини кўрмаслик (МЖтК 196-модда)

Ички ишлар органлари фуқароларни, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жамият ва давлатни жинойий ҳамда бошқа ҳуқуққа қарши тажовузлардан кўриқловчи, ҳуқуқни ҳимоя қилувчи давлат ташкилотидир.

Ички ишлар органларининг фаолияти қонун, шахсни ҳурмат қилиш, ижтимоий адолат, демократизм, интернатсионализм, инсонпарварлик, меҳнат шакллари ва аҳоли билан ўзаро ҳамкорлик, жамоат фикрини доим ҳисобга олиб бориш қоидаларига мос тарзда қурилади. Ички ишлар органларининг фаолияти

фуқаролар, жамоатчилик ва оммавий ахборот воситалари учун ошкора ва очик ҳисобланади.

Ички ишлар органлари давлат идоралари, жамоат бирлашмалари, меҳнат жамоалари, аҳоли ва оммавий ахборот воситаларини ҳуқуқ-тартибот ва уни мустақкамлаш чораларининг аҳволи ҳақида хабардор қилади.

Бундан ташқари тегишли давлат идораларига, жамоат бирлашмаларига ёки мансабдор шахсларга жиноят ва бошқа ҳуқуқбузарлик содир бўлишига яратилган сабаб ва шароитларни бартараф этиш бўйича чора-тадбирлар кўриш зарурлиги ҳақида тақдимнома киритади.

Корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар раҳбарлари ички ишлар органларининг ёзма тақдимномасини олгач, унда кўрсатилган жиноят ва ҳуқуқбузарликнинг рўй беришига имкон туғдирадиган сабаб ва шароитларни бартараф этишлари ва кўрилган чора-тадбирлар ҳақида қонунда белгиланган муддатда ички ишлар органларига хабар беришлари лозим.

Ушбу кодекснинг 313-моддасига биноан ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этиш сабаблари ва уларга олиб келган шарт-шароитларни аниқлаганда, тегишли корхона, ташкилот, муассаса раҳбарига бу сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф қилиш юзасидан чоралар кўриш тўғрисидаги тақдимномани тегишли корхона, муассаса, ташкилот раҳбарига киритади. Раҳбар тақдимнома келиб тушган кундан бошлаб бир ой ичида уни киритган органга (мансабдор шахсга) кўрилган чора ҳақида маълум қилиши шарт.

Ушбу кодекснинг 196-моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарликнинг **объекти** – бу бошқаришнинг белгиланган тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатлар ҳисобланади.

Объектив томондан ҳуқуқбузарликни содир этиш сабабларини ҳамда уни содир этишга олиб келувчи шарт-шароитларни бартараф этиш юзасидан ички ишлар органларининг ёзма тақдимномаларини бажариш чораларини кўрмасликда ифодаланади.

Бу ҳуқуқбузарликнинг **субъекти** – мансабдор шахс, яъни корхона, ташкилот ва муассаса раҳбари.

Ушбу ҳуқуқбузарлик **субъектив томондан** қасд ёки совуққонлик шаклидаги эҳтиётсизлик орқали содир этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.31. Махсус хизматларни қасдан алдаб чақирганлик (МЖтК 199-модда)

Ихтисослаштирилган хизматнинг расмий иши ва бошқаришда ўрнатилган тартиби ва бошқарув тартибига доир муносабатлар ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** ҳисобланади. Ички ишлар органларини, фавқулодда вазиятлар органларини, тиббий тез ёрдам ва бошқа махсус хизматларни қасдан алдаб чақирганлик маъмурий ҳуқуқбузарликни келтириб чиқариб, унинг **объектив томонини** ташкил этади.

Субъект 16 ёшга тўлган фуқаролардир.

Субъектив томондан бевосита қасд қилиши билан тавсифланади. Айбдор ўз қилмиши қонунга қарши эканлигини англаб, салбий оқибатларнинг юзага келишига йўл қўяди-ю, бироқ бу ҳаракатнинг номаълум бўлиб қолишига умид қилади. Баҳона ва мақсади безорилик ниятида ихтисослашган хизмат чақирилган масканда яшовчи фуқародан ўч олиш туйғуси ва ҳоказодир.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.32. Ўзбошимчалик (МЖтК 200-модда)

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объекти** бошқарув тартибига доир муносабатлардир. Фуқароларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш тартибини қонун белгилаб берган. Қонунга ёки тегишли қоидага зид бўлган ҳуқуқни амалга ошириш ўзбошимчалик ҳисобланади. Шахсга қонун ёки қонун кучидаги

ҳужжатлар асосида тегишли бўлган ҳуқуқ ҳақиқий деб тан олинади. Айбдорнинг ўзига ва у манфаати учун ҳаракат қилаётган бошқа шахсга тегишли бўлган виждонан адашиш ҳуқуқи фараз қилинган. Ҳуқуқбузар ҳаққи йўқ нарсанинг эгаси бўлишга уринаётганини била туриб, атайин қонунга зид ҳаракат қилган тақдирда, у, агар ҳаракатида бошқа маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки жиноят таркиби бўлмаса, 200-модда бўйича жавобгарликка тортилиши мумкин.

Ўзбошимчаликнинг **объектив томони** фаол ҳаракат билан тавсифланади. Ҳаракатсизлик билан ўзбошимчалик қилиш мумкин эмас. Ўзбошимчалик, яъни ўзининг ҳақиқий ёки назарда тутилган ҳуқуқини фуқароларнинг ҳуқуқларига ёки қонун билан муҳофаза этиладиган манфаатларига, давлат манфаатлари ёки жамоат манфаатларига жиддий зарар ёки зиён келтирмаган ҳолда ўзбошимчалик билан амалга ошириш ҳаракатларида содир этилади.

Суд, давлат ёки жамоат органининг шахсни маълум бир ҳаракат қилишга мажбур этувчи қарорини бажармасликни ўзбошимчалик деб ҳисоблаб бўлмайди.

Агар фуқароларга ёки давлат ва жамоат ташкилотларига жиддий зарар келтириш кўринишидаги оқибатлари бўлмаган тақдирда 200-моддада кўрсатилган маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби мавжуд бўлади. Бу ўринда маъмурий жазолаш билан ЖК 229-моддасида назарда тутилган жинояткорона ўзбошимчаликни чегаралаш муҳим ҳисобланади.

Жинояткорона ўзбошимчаликнинг объектив томони учун фуқароларга ёки давлат ва жамоат ташкилотларига етказилган жиддий зарарнинг мавжудлиги зарур. Зиённинг моҳияти унинг ҳажми, хусусияти, шунингдек жабрланувчи учун бузилган эзгуликнинг алоҳида қиймати билан белгиланиши, яъни моддий зиён, маънавий зарар, фуқаро ҳуқуқининг бузилиши (масалан, фуқарони турар жойдан фойдаланиш имкониятидан маҳрум этиш)да ифодаланиши мумкин. Ўзбошимчаликни квалификатсия қилиш учун келтирилган зарар миқдори эмас, балки уни жабрланувчи сезиб туриши ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Кўп ҳолларда, масалан, турар жойга эга бўлиш ҳуқуқи ташкилотнинг одатий иши бузилган тақдирда зарар беҳисоб бўлиши мумкин. Зарарни баҳолаш пайтида жамиятда мавжуд бўлган шу каби зиёнларни объектив баҳолаш эътиборга олинади.

Ўзбошимчалик қасдан содир этилган ҳуқуқбузарликдир. Айбдор ушбу ҳуқуқни амалга ошириш учун ўрнатилган тартибни бузаётганлигини, яъни ўз ҳаракати ноқонуний эканини сезади, бу хатти-ҳаракат зарарли оқибатга олиб келиши мумкинлигини олдиндан кўради, бунга афсусланади ёки онгли равишда йўл қўяди.

16 ёшга тўлган фуқаролар ёки ўзининг хизмат мавқеидан фойдаланиб, ўзбошимчалик қилган мансабдор шахслар ушбу ҳуқуқбузарлик **субъекти** бўлиши мумкин.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш жиноят ишлари бўйича судлар томонидан кўриб чиқилади (245-модда).

4.33. Фавқулодда ҳолат тартиби шароитида жамоат тартибига тажовуз қилиш (МЖТК 205-модда)

Фавқулодда ҳолат эълон қилинган жойларда миш-мишлар тарқатиш ва ҳуқуқ-тартиботни бузишга ундовчи ёки миллий адоватни авж олдирувчи бошқа ҳаракатлар, фуқаролар ва мансабдор шахсларнинг ўз қонуний ҳуқуқлари ва бурчларини амалга оширишларига фаол тўсқинлик қилиш, худди шунингдек ички ишлар органлари ходимининг, ҳарбий хизматчи ёки жамоат тартибини сақлаш вазифасини бажараётган бошқа шахсларнинг қонуний фармойиши ёки талабига қасдан бўйсунмаслик ёхуд жамоат тартибини ва фуқаролар осойишталигини

бузадиган бошқа шунга ўхшаш ҳаракатлар ёки маъмурий назорат қоидаларини бузиш, ушбу модда бўйича жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

Мазкур ҳуқуқбузарлик **объекти** жамоат тартиби ҳисобланади. Ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** ҳаракатда ҳам, ҳаракатсизликда ҳам ифодаланади.

Фавқулотда ҳолат эълон қилинган жойларда миш-мишлар тарқатиш ва ҳуқуқ тартиботни бузишга ундовчи ёки миллий адоватни авж олдирувчи бошқа ҳаракатлар, фуқаролар ва мансабдор шахсларнинг ўз қонуний ҳуқуқлари ва бурчларини амалга оширишларига фаол тўсқинлик қилиш, худди шунингдек ички ишлар органлари ходимининг, ҳарбий хизматчи ёки жамоат тартибини сақлаш вазифасини бажараётган бошқа шахсларнинг қонуний фармойиши ёки талабига қасддан бўйсунмаслик ёхуд жамоат тартибини ва фуқаролар осойишталигини бузадиган бошқа шунга ўхшаш ҳаракатлар ёки маъмурий назорат қоидаларини бузишда ифодаланади.

Субъекти – 16 ёшга тўлган фуқаролар.

Ҳуқуқбузарликнинг **субъектив томони** қасддан ёки эҳтиётсизлик орқали содир этилади.

Кодекснинг мазкур моддасида назарда тутилган ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги иш қуйидаги органлар томонидан кўриб чиқилади:

- Жиноят ишлари бўйича судлар (245-модда);
- Ички ишлар органлари (248-модда) - туманлар, шаҳарлар, шаҳарлардаги туманлар ички ишлар бўлимларининг (бошқармаларининг) бошлиқлари ёки бошлиқ ўринбосарлари, шунингдек транспортда хавфсизликни таъминлаш бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари томонидан.

4.34. Маъмурий назорат қоидаларини бузиш (МЖтК 206-модда)

Устидан маъмурий назорат ўрнатилган шахсларнинг бундай назорат қоидаларини бузиши, ушбу модда бўйича жавобгарликка тортишга сабаб бўлади.

Қонунда белгиланган бошқариш тартиби кўриб чиқиётган ҳуқуқбузарликнинг **объекти** ҳисобланади.

Ушбу ҳуқуқбузарликнинг **объектив томони** назоратдаги шахс ўзи учун белгиланган назорат қоидаларини бузишга қаратилган турли ҳаракатни ташкил этади. Бу ҳаракат фаол ёки сезиларсиз кўринишда бўлиши мумкин. Масалан, туман, шаҳарда унинг учун тақиқланган жойларда бўлиш ёки белгиланган тартибда рўйхатдан ўтиш учун милицияга келмаслик. Фавқулодда ҳолат эълон қилинган жой (205-модда)да амалга оширилган маъмурий назорат

қоидаларини бузиш айбни оғирлаштирадиган белги ҳисобланади. Ҳуқуқбузарлик **субъекти** маъмурий назорат ўрнатилган вояга етган шахсдир.

Субъектив томондан ҳуқуқбузарлик фақат бевосита қасддан амалга оширилиши мумкин. Шахс маъмурий назорат қоидасини бузаётганини билади ва шуни истайди. Айбдорда бу ўринда махсус мақсад бўлади. Бу маъмурий назорат қоидасини бажаришдан бўйин товлашдир.

Маъмурий назорат ўрнатиш ва амалга оширишда ички ишлар органларининг тегишли хизматчилари қуйидаги асосий вазифаларни бажарадилар:

жазони ижро этиш муассасаси маъмурияти жазони ўташ даврида маъмурий назорат остига олинган белгиланган шахсларни жазони ижро этиш муассасасидан бўшатишдан 1 ой олдин уларнинг танлаган турар жойларидаги ички ишлар органларига бўшатилаётган шахсларнинг етиб бориш вақтини хабар қилган ҳолда, судянинг маъмурий назорат ўрнатиш тўғрисидаги қарорини юборади;

озодликка чиқарилаётган шахснинг баъзи бир сабабларга кўра аниқ борадиган жойи бўлмаса, ҳокимиятлар қошидаги “махсус комиссия”лар ёрдамида уй-жой билан таъминлашга (агар шахс ҳукм қилинмасдан олдин шу туманда яшаганлиги тўғрисида асосли ва далилий ҳужжатлар бўлса), доимий ёки вақтинчалик рўйхатга қўйишга ҳамда ишга жойлаштиришга ёрдам беришни сўраб, шунингдек ногирон ёки оғир касалликларга (сил, саратон) чалинганларини даволаш масалаларини олдиндан ҳал қилиш тўғрисида ҳокимликларга, ички ишлар ва соғлиқни сақлаш идораларига хат юборади.

Назорат учун савол ва топшириқлар

1. *Тухмат ва ҳақорат маъмурий ҳуқуқбузарликларининг ўзаро фарқи нимада?*

2. *Енгил тан жароҳати етказиш маъмурий ҳуқуқбузарлигини шахс томонидан такроран содир этилишининг ҳуқуқий оқибатлари?*

3. *Оз миқдорда талон-тороғ қилиш маъмурий ҳуқуқбузарлигининг ўзига хос хусусиятлари?*

4. *Майда безорилик ҳуқуқбузарлигининг маъмурий ҳуқуқий тавсифи?*

5. *Фуқароларнинг жамоат жойларида ибодат либосларида юриши ҳуқуқбузарлигининг маъмурий ҳуқуқий тавсифи?*

6. *Ички ишлар органлари ходимининг қонуний талабларини бажармаслик ҳуқуқбузарлигининг ўзига хос хусусиятлари?*

7. *2023 йил 27 июль куни Тезкор маълумотларга қараганда Яшнабод тумани Кадешва мавзисидан 11/52 хонадан яшовчи фуқаро Эшматовнинг уйида психотроп моддалар тайёрлаши ҳақида маълумот келиб тушади тезкор тадбир натижасида ва ўтказилган тинтув якуларига кўра, унинг уйдан оз миқдорда*

психотроп модда борлиги аниқланган. Эшматовнинг ҳаракатлари юзасидан жиноят иши қўзғатиш рад этилган ва икки ой муддат ўтганидан сўнг ваколатли орган маъмурий иш қўзғатган. Унга нисбатан суд тамонидан маъмурий жазо қўлланилган.

Ваколатли органнинг ҳаракатига ҳуқуқий баҳо беринг.

8. 2015 йил 30 сентябрь куни соат 10:30 ларда фуқаро Латипова, Тошкент вилояти, Зангота тумани, Ўримчи Қ.Ф.Й, Дўстлик кўчаси, 10-уйда яшовчи, ҳам касби фуқаро Холдоровани иш жойида хар-хил ножуя сўзлар билан ҳақоратлаб, жамиятда юриш-туриш қоидаларини бўзиб, жанжал туполон қилган.

Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси асосида вазиятга ҳуқуқий баҳо бериб мустақил фикрингизни баён этинг.

Глоссарий

Ақли норасолик - ғайрихуқуқий ҳаракат ёки ҳаракатсизлик содир этган вақтида ақли норасолик ҳолатида бўлган шахс, яъни руҳий ҳолатининг сурункали ёки вақтинча бузилганлиги, ақли заифлиги ёхуд бошқа хил касаллик оқибатида ўз ҳаракатининг (ҳаракатсизлигининг) аҳамиятини идрок эта олмаслик ёки бошқара олмаслик тушунилади.

Вояга етмаган — ўн саккиз ёшга тўлмаган шахс.

Гипотеза - ҳуқуқ нормасининг бир қисми бўлиб, унда дипозицияда кўрсатилган қоиданинг кучга кириши учун зарур бўлган аниқ ҳаётий ҳолат (воқеа, ҳаракат, ҳодисалар) ўз ифодасини топади.

Диспозиция - ҳуқуқ нормасининг бир қисми бўлиб, унда гипотезада кўрсатилган ҳолатлар мавжуд бўлганида ҳуқуқ субъектлари рияз этишлари лозим бўлган ҳатти-ҳаракат қоидаси (ҳуқуқ ва мажбуриятлари) ифодаланган бўлади.

Жарима маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этишда айбдор шахсдан давлат ҳисобига пул ундиришдир.

Интизомий ҳуқуқбузарлик – корхона раҳбарияти томонидан ўрнатилган юриш-туриш қоидаларини бузишнинг оқибатида келиб чиқади ва интизомий жавобгарликка сабаб бўлади.

Маъмурий жазо – Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, маъмурий мажбурловнинг бошқа чоралари эса турли меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик – қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ҳуқуққа зид, айбли ҳаракат ёки ҳаракатсизлик.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик – қонун ҳужжатларига биноан маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайрихуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилади.

Маъмурий ҳуқуқбузарлик таркиби – маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликда аниқ бир қилмишни маъмурий ҳуқуқбузарлик деб таърифловчи энг кам ва етарли объектив ва субъектив белгилар йиғиндиси.

Санкция - диспозицияда кўрсатилган талабларни бажармаганлик учун берилиши мумкин бўлган таъсир чораси ёки тавсия этилган ҳаракатни содир этганлик учун рағбатлантиришнинг тури ва ўлчови ҳисобланади.

Фуқаровий ҳуқуқбузарлик – бунда ҳуқуқбузарлик натижаси шахснинг номулкий манфаатлари, шаъни ва қадр-қимматига зарар етказиш ҳамда моддий жавобгарлик билан белгиланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Янги таҳрирдаги Конституцияси.– Т:Ўзбекистон, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. 2023.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. 2023.
4. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят процессуал кодекси. 2023.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги ЎРҚ-407-сон Қонуни;
6. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 24 май кунидаги “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилишини ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги ЎРҚ-844-сонли қонуни;
7. Ўзбекистон Республикасининг “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сонли қонуни;
8. Вазирлар Маҳкамасининг қарорларига, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 8 июлдаги 431-сон қарорига асосан қабул қилинган “Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисида ягона электрон иш юритув тизими орқали маъмурий ҳуқуқбузарликка оид ишларни юритиш тартиби ҳақида”ги Низом;
9. Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 8 июлдаги “Қаровсиз қолган ҳайвонларни тутиш ва сақлаш билан боғлиқ хизматлар фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 202-сонли қарори;
10. Хидоятлов Б., Ниёзова С., Алтиев Р., Хожиев Н. // Маъмурий жавобгарлик: Дарслик. – Т., Тошкент давлат юридик университети, 2019.
11. Юридик тайёргарлик. – Т., ИИВ Академия, 2016.
12. Икрамов Ш.Т., Хамедов И.А. Маъмурий ҳуқуқ. – Т., 2016.
13. Исмаилов И., Миразов Д., Мухторов Ж.С. ва бошқалар // Ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва бартараф этиш: Ўқув қўлланма.

Электрон таълим ресурслари:

- <http://iiv.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ);
<http://ipkmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти);
<http://akadmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси);
<http://lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси);
<http://www.tsul.uz> (Тошкент давлат юридик университети).
<http://www.lex.uz>
<http://norma.uz>

Мундарижа

Сўзбоши.....	3
I боб. Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва унинг тузилиши. Умумий қоидалар	5
II боб. Маъмурий ҳуқуқбузарлик ва маъмурий жавобгарлик.....	10
III боб. Профилактика инспекторлари томонидан маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритишнинг ўзига хос хусусиятлари	39
IV боб. Профилактика инспекторлари томонидан кўриб чиқилиб маъмурий жазо қўлланиладиган ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи	72
V боб. Айрим турдаги маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг маъмурий ҳуқуқий тавсифи	113
Глоссарий	154
Фойдаланилган адабиётлар:	155

АБДИБОСИТОВ АБДУҚОДИР АБДУРАХМОН ЎҒЛИ

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ МАЪМУРИЙ
ХУҚУҚБУЗАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ ИШЛАРНИ ЮРИТИШ ФАОЛИЯТИ**

ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМА

**Мухаррир Н.З. Тасимов
Техник муҳаррир Д. Джалилов**

Босишга руҳсат этилди ____ __ 2023 йил. Нашриёт ҳисоб табоғи 10
Буюртма № _____. Адади 50 нусха. Баҳоси шартнома асосида.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти,
100213. Тошкент шаҳар. Хусайн Бойқаро кўчаси, 27а-уй